

Művészet és Gondolat

KALLIGRAM

■ 2021 · MUÁRCIUS ■

XXX. ÉVFOLYAM, 2021. MÁRCIUS

T A R T A L O M

- 3 **TAMÁS GÁSPÁR MIKLÓS** ■
A szolidaritásról (esszé)
- 8 **KIS JÁNOS** ■
Szabadságra ítélve
(Életrajzi beszélgetések Meszerics Tamással és Mink Andrással) (részlet)
- 21–25 **CSEH KÖLTÉSNET**
- 21 **ALEŠ KAUER** ■
Paper Boy
- 22–23 **MARIE FERYNA** ■
nap/orális
- 24–25 **VON ROHÁČ** ■
24 Egy kis szelfi
24 Nizza
25 Csigabiga
25 Anagrammák
25 Vásott kölyök (versek Csehy Zoltán fordításában)
- 26 **SZÁZ PÁL** ■
Álom, halál, beavatás:
Karel Hynek Mácha *Krkonošei utazás* c. költői prózája elé (esszé)
- 31 **KAREL HYNEK MÁCHA** ■
Krkonošei utazás (költői próza Száz Pál fordításában)
- 36 **JAROSLAV RUDIŠ** ■
Szauna (regényrészlet Peťovská Flóra fordításában)
- 49 **VERES ERIKA** ■
Távkapcsolat
A fém patkány éve
Szürke nap (versek)
- 50 **KERÉKGYÁRTÓ ISTVÁN** ■
Gólya Ármin kalandjai Isten tenyerén, mely olykor kérges
(pikareszk regény, részlet)
- 61 **GURUBI ÁGNES** ■
Másik isten (regényrészlet)
- 66–67 **SZÉKELY MÁRTON** ■
Számozott versek (43.; 57.; 58.; 59.) (versek)

■	68	MARTON-ADY EDINA	
		Pubi	(regényrészlet)
■	76	NAGY GERZSON	
		Belövés	(regényrészlet)
■	79–81	FELLINGER KÁROLY	
		Párnák közt	(versek)
■	82	MASRI MONA AICHA	
		Puncicsengő	(novella)
■	85	DOMOKOS MÁRTON	
		Macska házba nem való	(kispróza)
■	87–90	PÁSZTOR ANDREA	
	87	Angi	
	89	Vákuum-aspiráció	(novellák)
■	91	GYÖRI ORSOLYA	
		Határon ácsorogva	
		Míntha	(versek)
■	91	ANTAL NIKOLETT	
		Értelem vagy érzelem? Értelem és érzelem (Gács Anna: <i>A vágy, hogy meghatódjunk</i>)	(kritika)
■	94	DEMETER GYÖRGYI	
		Költészet, valóság és filozofikus létbölcselet (Kürti László: <i>Ahogy én öleltem</i>)	(kritika)

KALLIGRAM
Művészet és Gondolat

FŐSZERKESZTŐ: Mészáros Sándor
ms.kalligram@gmail.com

SZERKESZTŐK:
Ágoston Attila (koordinátor)
oz.kalligram@gmail.com
Száz Pál
palika.100@gmail.com

Szilágyi Zsófia
szilagyi73@gmail.com

Tóth-Czifra Júlia
toth.czifra.julia@gmail.com

GRAFIKAI SZERKESZTŐ: Hrapka Tibor
TÖRDELŐ: Róth Andrea

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

A SZERKESZTŐBIZOTTSÁG ELNÖKE:
Grendel Lajos †

A SZERKESZTŐBIZOTTSÁG TAGJAI:
Földényi F. László,
Keserű József,
Márton László,
Németh Zoltán,
Hizsnyai Zoltán,
Rédey Zoltán

Szerkesztőség:
KALLIGRAM, spol. s r. o.
Staromestská 6/D
P. O. Box: 223
SK-810 00 Bratislava 1
Tel.: 00421/ 2 54415028

FELELŐS KIADÓ: Mészáros Sándor

Szlovákiai megrendelések:

oz.kalligram@gmail.com, valamint
a Szlovák Posta alábbi címén: Slovenská
pošta, a. s.; Stredisko predplatného tlačie;
Uzbecká 4; P. O. Box 164; 820 14 Bratislava
214; e-mail: predplatne@sposta.sk

Magyarországi elérhetőség:
ms.kalligram@gmail.com

Támogatóink:

Kisebbségi Kulturális Alap
(Realizované s finančnou podporou
Fondu na podporu kultúry národnostných
menšín)

Nemzeti Kulturális Alap

Kiadja a Kalligram Polgári Társulás/OZ
Kalligram, Hlavná / Fő utca 37/19,
SK-929 01 Dunajská Streda / Duna-
szerdahely [IČO:42291810] és a
Pesti Kalligram Kft., 1094 Budapest,
Tűzoltó u. 8. sz. fél em. 2. Adószám:
12241273-2-43

Nyomja: Expresprint s.r.o., Partizánske
Példányszám/Náklad: 700 db/ks
Ára / Cena: 700 Ft / 2,5 EUR.

Magyarországon terjeszti
a Relay Hírlapkereskedelmi Rt.
és a regionális részvénytársaságok.

EV 358/08 ISSN 1335-1826

Havilap, megjelenik az adott hónap
10. napjáig.

www.kalligramoz.eu

A szolidaritásról¹

A szolidaritás eszméjéről sok *bien-pensant* szerző könyvtárat összeírt. Akárcsak a „testvériséget” – és nem úgy, mint a szabadságot és az egyenlőséget –, ködösnek és lilának tekintik, mint aminek nemzeti ünnepek és történelmi évfordulók vezércikkeiben a helye. Mintha nem is volna valódi fogalom.

Pedig az.

Híres tanulmányában Jeremy Waldron föltárta, hogy az emberi méltóság egyetemes gondolata történetesen a „rang” nem épp egyetemes – jelesül: feudális – eszméjéből, a státusszal járó méltóságból ered.²

A szolidaritás eszméje a munkásmozgalom történetében gyökerezik, és minthogy ezt rendszerint kizárják a nagyszabású emberi törekvések bevett elbeszéléseinek a sorából, aligha meglepő, hogy a szolidaritás értelme is ködbe vész.

Mit jelentett a „szolidaritás” a XIX. és XX. századi munkásmozgalom számára?

Kívülről nézve a munkásmozgalom vegyes szervezetek halmaza volt, amelyeket egy kiszákmányolt, elnyomott és politikai képviselő nélküli osztály számára és által hoztak létre avégett, hogy javítsanak a sorsán.

Konkrétan megkísérelte bevezetni a politikát egy olyan területre, ahonnét korábban jogilag ki volt tiltva. A modern, azaz polgári társadalom elválasztások sorozatán alapszik. Az egyik legfontosabb elválasztás – ettől függ a társadalmi egyensúly, a társadalmi erők ki egyenlítése – a „köz” [*public*] és a „magán” [*private*] közt áll fönn. A közszférát – a közjó tartományát – az államügyekkel azonosítják, a modern társadalom egyetlen terepével, ahol a jogi kényszer elfogadott, és ahol kötelező behódolni és engedelmeskedni a tekintélynek (autoritásnak).

A magánszférában, a „civil társadalomban” szerződéses, vagyis szabad és önkéntes aktusok diktálják a szabályt (magánszemélyek alapesetben nem jogosultak engedelmességre kényszeríteni polgártársukat). A hivatalos doktrína szerint így áll a dolog a munkaszerződéssel és általában a munkával is, amelyet törvényileg és a joggyakorlatban két szerződő fél, munkaadó és munkavállaló magánügyének tekintenek, amelynek keretében pénz folyik át a kezeken a munkaadótól a munkavállaló felé azoknak az önként vállalt kötelezettségeknek a teljesítéséért cserébe, amelyeket a szerződés, a szokás, a technológia és más hasonlók előírnak.

A törvény pusztán azért van ott, hogy kezeskedjen a hallgatolagos teljesítési ígéret megtartásáért és a kialakított munkabér tisztességes megfizetéséért. A munkaszerződés érdemi

és anyagi tartalma azonban magánügy, amelybe semmilyen „harmadik félnek” nincs beleszólása, hisz bármiféle beavatkozás sértené a szerződési szabadságot, minden civilizált, vagyis kereskedő társadalom [*commercial state*]³ egyik elemi föltételét.

Tanácsos észben tartani, hogy a sztrájkokat egykor pontosan azért ítélték illegálisnak, mert (mint gyakran most is) szerződészegésnek minősülnek. Ezen fölül erőszakot alkalmaztak – a gépek és más technológiai berendezések lekapcsolását stb. –, hogy a szerződő felek egyikét, a munkaadót, az anyagi veszteség fenyegetésével a kölcsönösen elfogadott szerződés föltételeinek visszamenőleges módosítására kényszerítsék. Ez persze tisztességtelen és hűtlen szószegés, olyan ígéret megszegése, amely a büntetőtörvény hatálya alá esik.

Miért vélték úgy a sztrájkoló munkások – azon kívánalmak mellett, hogy javítsanak vagyoni és szociális helyzetükön, pl. növeljék bérüket, rövidítsék munkanapjukat és tisztesegebb munkakörülményeket teremtsenek, beleértve bizonyos társadalmi juttatásokat, úgymint munkanélküli segílyt, öregségi nyugdíjat, fizetett szabadságot, szociális bérlakást, ingyenes egészségügyi ellátást és hasonlókat –, hogy joguk van fölforgatni azt a legalapvetőbb, gyakran alkotmányba vésett törvényi felállást, amely nélkülözhetetlen a belső társadalmi békéhez és az aktuális szabadságjogok rendszeréhez? Hisz tagadhatatlan, hogy szekuláris polgári társadalmakban az elválasztások sorozata nélkül az egyéni autonómia sem tartható fönn, aminthogy emezek barikádozzák el a magánéletet, a magánügyeket és kereket, a civil társadalmat a politikai autoritás, más néven az állam elől.

Miért hitték a munkásszervezetek, hogy erkölcsileg megengedhető kényszert, olykor fizikai erőszakot alkalmazva arra kényszeríteni munkaadójukat (akár általában a munkaadókat: az uralkodó osztályt), hogy mondjon le bizonyos kiváltságairól és előnyeiről, amelyeknek egy újabb alapvető polgári szabadság, a tulajdonhoz való jog a garanciája? (Ezért tekintették – és tekintik néha most is – szabadságellenesnek a szocializmust, az eszmeáramlatot, amely mindenre kiterjesztetné a politikát, vagyis az államot, ekképp fölszámolná a civil társadalom és az egyén autonómiáját.)

Egyszerűen, de kissé illetlenül fogalmazva: magától értetődőnek vették, hogy bizonyos értelemben *morálisan föltötte állnak* ellenlábasuknak, ez pedig igazolja a kényszerítő, olykor erőszakos, de mindenképp illegális taktikát, mely megkérdőjelezte az alkotmányos rendet, sőt, annak egyik fundamentumát, „köz” és „magán”, ha tetszik, politika és gazdaság (és „a szociális”) szokványos elválasztását is.

Vizsgáljuk meg közelebbről a morális fölsőbbiség gondolatát, amely persze idegen a marxizmustól, ám erősen befolyásolta Proudhon, Lassalle és Bakunyin követőit (akik sok tekintetben nagyobb hatást gyakoroltak a XIX. századi mozgalmi praxisra, mint maga Marx), és amelyet az 1914 utáni háborúellenes mozgalmakban, az 1917-es októberi orosz forradalomban, illetve a dekolonizációs vagy „nemzeti fölszabadító” mozgalmakban is fölelevenítettek, sőt, ami még a bolsevik változatú marxizmust is átszínezte majd egy évszázadon át.

Ez a látszólag lapos és prózai célokért folytatott harc elég gyöngye érvnek tűnhet olyan hübriszre, mint a morális fölsőbbiség vallása.

Miből táplálkozik egy ilyen érzület?

A régi idők proletár forradalmárai úgy vélték, a polgári társadalom az önzés rendszerre. Végső soron a liberális kapitalizmust, kiváltképp annak korai változatát, az *önképviselet* (önreprezentáció) rezsimjeként alkották meg.⁴ Akaratok összecsapására, érdekütköztetésre épült, amit egy átfogó alkotmányos rend szabályozott, tompított és mérsékelt, szavatolva, hogy az érdekkonfliktusok békésen folyjanak le és politikai választásokkal vagy bírósági úton dőljenek el, mindenki jogainak tiszteletben tartásával; egyébiránt viszont bárki beléphetett a (finoman pacifikált) harcmezőre.

Függetlenül a vagyonosok, képzetek és jó összeköttetésekkel rendelkezők hagyományos kiváltságaitól, mindezt a proletárok – ha nem is csak merő csalás vagy porhintés volt az egész – elég alávalónak tartották, mivel az önérdek vezérelte és a nyers erő döntötte el, amelyeket a keresztyén erkölcs egyaránt elátkozott. De hol itt a különbség? A munkások tán nem a saját érdekükben vagy előnyeikért harcoltak, épp, mint a burzsoák?

Csak hogy a proletárok – az ilyen megnevezés az előző századfordulón egyet jelentett azzal, hogy szocialista, kommunista vagy anarchista – az osztályharcot nem zéró összegű játszma-nak [*zero-sum game*]⁵ tekintették, és nem is arra való aspirációnak, hogy pitiáner anyagi javulást vívjanak ki egy embercsoport részére, amelyet történetesen összefűz a hasonló vagyoni és társadalmi helyzet. Nem hitték, hogy pusztán csak önmagukat és szűken vett érdekeiket képviselnék. Autentikus törekvésüket a *szolidaritás* elve különböztette meg a többiekétől.

Ennek számos vonatkozása volt.

Először is, nem ismerték el a munkaszerződés kényszermentes, önkéntes jellegét, hisz annak alternatívája, ha az ember nem volt hajlandó aláírni, az éhkopp volt. Így hát azt sem ismerték el, hogy a munka a magánszférába tartozna, és ne volna lényegileg politikai. (Ez az intuitív alapja az antikapitalizmus *valamennyi* változatának ma is.) A magasabb bére-kért meg a rövidebb munkanapért és munkahétért folytatott harc ezáltal a politika rangjára emelkedett, ami – forradalmak kivételével – mindaddig a felsőbb osztályok birtoka volt.

Másodszor, nem ismerték el a tulajdonjog egyetemes és kizárólagos voltát, aminthogy a vagyont – a természetjoggal összhangban – úgy fogták föl, mint amiből kötelesség ered, mégpedig a közjó (vagy közérdek) előmozdításának kötelessége, ennél fogva pedig alárendelt egy magasabbrendű követelménynek, mégpedig az emberi társadalmak megjavításának. (Nyilvánvalóan ugyanígy érvelnek a mai ökológiai mozgalmak is.)

Harmadszor, a fiatal Marxszal együtt meg voltak róla győződve, hogy a munkásosztály valamennyi osztály fölbomlásának előhírnöke, lévén a kvintesszenciális nem-osztály, meghatározása szerint az emberi állapot azon aspektusa, ahol az egyesek önérdeke egybeesik valamennyi részleges (szekcionális) érdek fölszámolásával, ebből fakadóan pedig az egész emberi faj fölszabadításával. A tulajdon és a hatalom ellenzésével nem tulajdont és hatalmat kívántak szerezni, hanem mindörökre és minden tekintetben elpusztítani a tulajdont és a hatalmat. Mindennek nem kellett volna a civil társadalomba való politikai közbeavatkozásra korlátozódnia, ellenkezőleg: elvileg a civil társadalom/állam kettősség fölszámolását jelentette, az osztálykényszernek és állami kényszernek, valamint azok jogrendjének a megszüntetésén keresztül.

Ezért mindez *nem önképviselet* (önreprezentáció) volt (ez a régi szociáldemokrácia félremagyarázása lenne, ahogy a kurrens historiográfia szokása, amely mindig is jó távol tartotta magát az eszméktől), hanem magáért az emberiségért vívott küzdelem.

Mínt hogy pedig ezt a küzdelmet mindig is önzetlennek, nemeslelkűnek és hősiességnek fogták föl, mint a gyöngye harcát az erős ellen, a hozzá társított erények szintúgy a hősiesség és nemeslelkűség, voltaképp az *önföladózás* erényei voltak. Sztrájkok és zendülések során a munkásokat elbocsátották és börtönbe vetették, s ez kitüntetésnek és a legnagyobb erkölcsi dicsőség jelének számított, amit mindig úgy állítottak be, mint szenvedést a nemes célért az uralkodó osztály lakójai – csendőrök, börtönőrök, hivatásos katonák, kémek, sztrájkterőrök, vamzerek, államügyészek, bírák, papok, burzsuj politikusok, királyok és újságírók – karmaiban. A nemes célért önként vállalt szenvedés elgondolása persze ugyancsak keresztyén eredetű, a mártíromság szekuláris változata. És a keresztyén erkölcszociológiában foglaltakhoz hasonlatosan számukra is ez bizonyította a nemes ügy lényegi igazát [*justice*].

A legfőbb bizonyíték pedig nem más volt, mint a többi munkással vállalt szolidaritás, kiváltképp az, amely az *internacionalizmus* formáját öltötte.

A polgári társadalmak egyik legalapvetőbb fegyvere akkor is, mint most, az osztályközi nemzeti szolidaritás volt – a munkásmozgalom első számú morális vetélytársa. A nemzeti érdeknek elvileg (ez a burzsoá álláspont) fölül kell írnia az „önző” anyagi osztályérdeket (ez a proletár nézet burzsoá értelmezésben), kiváltképp úgy, ahogyan azt háború idején elvárták és megkövetelték. A proletár ellenben volt (vagy lehetett volna) olyan arcátlan, hogy kétségbe vonja a burzsoá követelmény jogosultságát; ehhez három természetjogi típusú alapelvre hivatkozhatott, amelyekről jellemzően meg szokás feledkezni:

- nemzetek közti egyenlőség,
- népek közti barátság,
- világbéke.

Ennyiben valóban a munkásmozgalom volt Immanuel Kant örököse⁶, azé a Kanté, akit nemcsak a mindenkori katonai vezérkarok köptek le („idealista”), de a politikai filozó-

fusok többsége is, élükön Carl Schmitt-tel, a mai csibészek kedvencével. Kant fölvetése, amely szerint az örök békéhez vezető nemzetközi jog kizárólagos garanciája a „nyilvánosság” [publicness]⁷, egybecseng avval, ahogyan a szocialisták munka és tulajdon „közösségét” [publicness]⁸ követelték. A hospitalitás (vendégbarátság) útján (nem filantrópiáról, hanem jogról van szó, szögezi le Kant⁹) kivívott örök világbéke nem más, mint a bevett demokratikus politika kiterjesztése olyan területre, ahonnan azelőtt ki volt zárva. Pontosan így terjesztén ki a szocializmus is a politikát a civil társadalomra.

AZ Európai Unió válságáról szóló, nagyhatású könyvében Jürgen Habermas az egyetemes jogrend hatályos nemzetközi doktrínáján 1945 után eszközölt változások közül azokat emeli ki – az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatát, az ENSZ Alapokmányát, valamint számos nemzeti és regionális alkotmányt, köztük föltűnő módon a Szász Szabadállamét, amelyet 1989 után fogadtak el és iktattak be –, amelyekben kimutatható, hogy az egyetemes és egyenlő méltóság elismerése korábbról ismeretlen szerepet játszik.¹⁰ Nem egészen fejt ki, mégis vakítóan világos, hogy ez az előrelépés a szocializmus hatására ment végbe, míg egy röpké pillanat erejéig, közvetlenül a Harmadik Birodalom legyőzését követően, általános nemzetközi elismerést élvezett.

A béke, legalábbis az európai béke – ami persze elgondolhatatlan a „nemzetek közti egyenlőség” és a „nemzetbarátság” rokonelvi nélkül – biztosítására megálmodott egyik intézmény az Európai Unió, röviden „Európa”.

Nem igényel különösebb éleslátást annak megállapítása, hogy a legutóbbi európai válság – amelyet persze nem a Sziriza görögországi kormányra kerülése¹¹ váltott ki, csupán az tett láthatóvá – nem elmélet és gyakorlat, elvek és érdekek ütközésének újabb banális esetével, hanem egy jóval mélyebb és nyugtalanítóbb rendszerzavarral szembesített minket: úgy tetszik, fölmondták az egalitárius elveket a nemzetközi színtéren, ahová a szolidaritás eszméjét egy kivételes történelmi pillanatban beoltották [inject]. A szolidaritás mostani elvetése [deject] a nemzetközi, legalábbis – esetünkben – az európai béke lezárultának beharangozása. Ezt a békét megsértettek az egykori Jugoszláviában, nem olyan rég megsértették az egykori Szovjetunió területén is (Ukrajna/Oroszország)¹², most pedig az Európai Unió szűkebb keretei közt is közeledik a fogalmi és morális értelemben vett vége.

A szocializmus kiveszése a politikai palettáról – azé a szolidaritásé, mely cselekvési elv, nem pusztán május elsejei szónoklatok semmitmondó retorikai frázisa – bizonyítja, hogy lezárult egy korszak. Ez a legelső alkalom az európai történelemben, hogy a kapitalizmus egyeduralgoló, és nem korlátozza a szocializmus, sőt még a keresztyénség sem. Az anti-imperialista és antikolonialista harcokban tanúsított nemzetközi szolidaritás szemlátomást ugyancsak kifulladt.

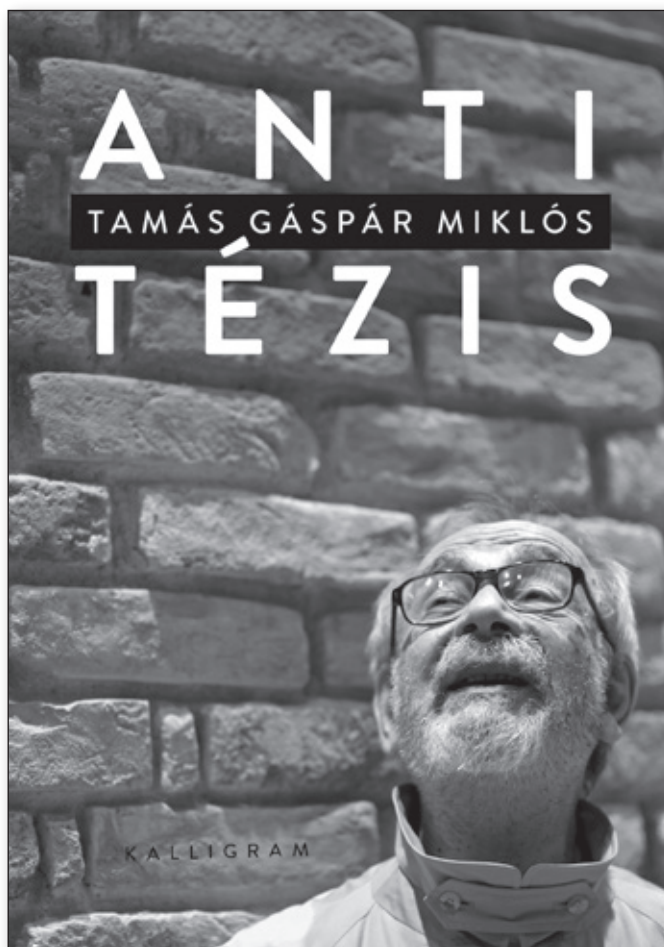
Nem kérdés, hogy a szolidáris proletariátus morális fölsőbbségébe vetett büszke hit elavult. A kortárs antikapitalista tiltakozók – a középosztály és az értelmiségiek gyermekei, vagy gyökértelen bohémek munkásosztálybeli „háttérrel”, akiket a polgári jóléti rendszer tart lélegeztetőgépen – sem önképviseletet javasolnak és gyakorolnak, hanem mások érdekében lázadnak. Utóbbiak azonban furcsán csendesek.

A szolidaritás egy társadalmi eszmény, amely folyton politikává akar válni. Esélyei csekélyek.

Tamás Gáspár Miklós 1948-ban született Kolozsváron. Filozófiát és klasszika-filológiát tanult. Irodalmi hetilap munkatársa volt, 1974-től változó szigorú publikációs tilalom alatt. 1978-ban kénytelen volt Magyarországra költözni. Az ELTE munkatársa 1981-ig, amikor politikai okokból elbocsátották. A demokratikus ellenzék résztvevője. 1986 után a Columbia, az Oxfordi Egyetem, az École des Hautes Études en Sciences Sociales, Chicago, Georgetown, Yale, New School, a Dickinson College, a CEU, a kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetem vendégtanára, a Wilson Center, a Wissenschaftskolleg zu Berlin, az Institut für die Wissenschaften vom Menschen (Bécs) vendégkutatója, 1989 és 1991 között az ELTE docense, 1991 után pár évig az MTA Filozófiai Intézet igazgatója. 1990–1994 között országgyűlési képviselő az SZDSZ színeiben. Marxista. Négy gyermeke van. Írásai, könyvei sok nyelven jelentek meg. Több lap munkatársa.

- 1 Első megjelenés: *On Solidarity* = opendemocracy.net. (2015. március 26.)
- 2 Jeremy WALDRON, *Dignity, Rank, and Rights* [The Berkeley Tanner Lectures on Human Values, 2009], Oxford University Press, 2015.
- 3 Eredetileg Adam Smith kifejezése. Ld. A. SMITH, *The Wealth of Nations* [1776], London, Bantam Classics, 2003.
- 4 A képvisellel kapcsolatos itteni gondolatmenethez ld. még a jelen cikk megjelenése után néhány hónappal publikált esszét: TGM, *A képviselőlet válsága* = https://dinamo.blog.hu/2015/06/11/a_kepviselet_valsaga, utolsó hozzáférés dátuma: 2020. szeptember 16.
- 5 Az olyan játsszmákat nevezi így a játékelmélet, amelyekben az egyik fél csak a másik kárára növelheti nyereségeit. (Végeredményben csak azon az áron győzhet, hogy elpusztítja ellenfelét.)
- 6 A mondat burkoltan utal Engels mondására: „a német munkásmozgalom a német klasszikus filozófia örököse”. Idézi LUKÁCS György, *Előszó = Történelem és osztálytudat*, Bp., Magvető, 1971, 2.
- 7 KANT, *Az örök béke* [1795], ford. BABITS Mihály, Bp, Helikon, 2019, ld. kül. az 1–2. függelékeket.
- 8 Fordíthatatlan szójáték: angolul a *public* „köz” és „nyilvános(ság)”.
9 KANT, *i. m.*, 32. skk.
- 10 Jürgen HABERMAS, *Esszé Európa alkotmányáról* [2012], ford. PAPP Zoltán, Bp., Atlantisz, 2013, 11–39.
- 11 A SYRIZA (Radikális Baloldali Koalíció – Progresszív Szövetség) 2015 januárjában került kormányra. Ezen a nyáron tárgyalta újra a Nemzetközi Valutaalappal, az Európai Központi Bankkal és az Európai Unióval az elmúlt években a görög recesszió és deflációs spirál finanszírozására felvett több száz milliós eurós kölcsönök és kezesség visszafizetendő részleteit és hiteleit, amelyekért cserébe a „troika” mind súlyosabb megszorító intézkedéseket, privatizációt, adóemelést követelt. Jelen cikk megjelenése után pár hónappal, 2015. június 27-én Aléxisz Ciprasz görög miniszterelnök megszakította a tárgyalásokat a nyugati intézményekkel és népszavazást írt ki az ajánlatról, a közismert eredménnyel és folytatással. A januári helyzetről ld. TGM, *A Sziriza győzelméért* = https://dinamo.blog.hu/2015/01/25/a_sziriza_gyozelmeert, utolsó hozzáférés dátuma: 2020. szeptember 18., ill. a népszavazásról (a menekültválság kontextusában): *Európa sötét éjszakája* = https://hvg.hu/velemeny/20150629_TGM_Europa_sotet_ejszakaja, utolsó hozzáférés dátuma: 2020. szeptember 18.
- 12 Utalás a 2014 márciusában kitört kelet-ukrajnai „fúrca” háborúra.

Szabadságra ítélve

Életrajzi beszélgetések Meszerics Tamással és Mink Andrással

Az Ellenzéki Kerekasztal szakadása – Népszavazás – Viták a népszavazás körül

■ *Az előző alkalommal az Ellenzéki Kerekasztal állt a beszélgetésünk középpontjában. Eljutottunk az augusztus 29-ei ülésig, ahol világossá vált, hogy Antall nem fog visszalépni a Pozsgayval kialakított kompromisszumtól. Már csak a végkifejlet van hátra.*

A jelenből visszatekintve így tűnik föl. De akkor ez még nem volt előrelátható. Még láttunk esélyt a szakadás elkerülésére.

■ *Nem volt ez naivitás a részletekről?*

Hát kétségkívül nem úgy lett, de hogy esély se lett volna rá, azt ki tudja megmondani? A tét – az EKA egységének megőrzése – mindenesetre óriási volt, ezért úgy éreztük, hogy a legparányibb esélyt is meg kell ragadnunk. Van egy fénykép, amelyiken Antall és Szabad egymás mellett ülnek a tárgyalóasztalnál, én mögöttük állok és Antallhoz hajolva beszélek. Ez vagy az augusztus 29-ei tárgyalási napon, vagy nem sokkal utána készülhetett. Azt javasoltam, hogy függesszük fel az elnökválasztásról szóló vitát, és tegyünk egy kísérletet az egymás közötti egyeztetésre. Antall annyit válaszolt: „Ha tovább kötekedtek, összetöröm a csontjaitokat.” A feltételes tagmondat másképpen is hangozhatott, de az, hogy „összetöröm a csontjaitokat”, szó szerint maradt meg bennem.

■ *Ez elég durva...*

Igazándiból nem. Annyit akart mondani, hogy nincs miről beszélni. Nem álltunk különösebben közel egymáshoz, de kellemes beszélő viszonyban voltunk. Néha hazavitt a Ladáján az EKA parlamenti tárgyalójából; az Orvostörténi Múzeumban is jártam nála egy-két alkalommal. Ha szükségét láttuk, telefonon is hívtuk egymást. Egyszer, már jóval az EKA szakadása után, de még a választások előtt azt mondta Tardosnak, akivel valami fogadáson találkozott, hogy: „Amíg a Kis Jancsi meg én szót értünk, addig nem lehet nagy baj az MDF és az SZDSZ között.” Ha nem így lett volna, biztosan nem engedte volna meg magának ezt az erős kifejezést.

fotó: Szigeti Tamás, 1989. 10. 04

■ *Tényleg Kis Jancsiként beszélt rólad Tardosnak?*

Nem voltam ott, de ez előfordult a jelenlétemben is. Egy alkalommal Antall, Horn és én együtt szerepeltünk Baló műsorában. Horn nálunk később érkezett; ahogy az ajtót kitérta, én fedésbe kerültem, így csak Antallt láttam meg, és elrikkantotta magát: „Szevasz, Jóska, éljen az MDF!” Mire Antall epés humorral azt felelte: „Gyula, te kompromittálsz engem a Kis Jancsi előtt.” Szóval, az „összetöröm a csontjaitokat” belefért.

■ *Az SZDSZ a tárgyalóasztal mellett fontos szerepet játszott, de nem volt országos ismertsége. A szakítás elmaradása esetén ez nem változott volna. A szakítás szerzett nektek országos ismertséget. Tényleg azért küzdöttetek, hogy találjatok egy formulát, amiben meg tudtok egyezni?*

Néztétek meg az ülések leiratait. Orbán soha egy jottányit nem engedett, mi azonban végig a megegyezés lehetőségét puhatoltuk.

■ *Mi készítetett erre titeket?*

Két dolog. Az a megállapodás, amelyet mi is aláírhattunk volna, jobban megfelelt volna az EKA eredeti álláspontjának, mint ami Antall és Pozsgay között kialakult, és mi nem látunk kényszerítő okot arra, hogy az ellenzék odáig menjen az engedményekben, ameddig Antall ezt szükségesnek látta. Úgy gondoltuk, hogy a békés átmenet simábban zajlik le, és közelebb jut ahhoz, hogy működő parlamenti demokráciát teremtsen, ha nem engedünk az MSZMP követeléseinek. Ez volt az egyik szempontunk. A másik pedig: nagyon fontosnak tartottuk az EKA egységét. Nem tudnám megmondani, hogy mennyire gondoltuk át, de éreztük, hogy a szakadás súlyos következményekkel járna: az ellenzék pozíciói meggyengülnének, és újra elmérgesedne a viszony az MDF és az SZDSZ között. Mivel az MSZMP-t gyengébbnek láttuk, mint amilyenek mutatni igyekezett magát, nem tartottuk lehetetlennek, hogy visszahúzzuk Antallékat egy szerintünk is vállalható kompromisszum felé.

■ *Mi lett volna az áthidaló megoldás, amit ti is el tudtatok volna fogadni?*

Tartalmi közeledésre nem sok esély kínálkozott, mert az valóban egyértelművé vált augusztus 29-én, hogy a kulcskérdésben, a köztársasági elnök ügyében Antall inkább a mi csontjainkat törte össze, ahogy ő kifejezte magát, semhogy visszakozna. Felmerült azonban egy eljárás ötlet; az igazat megvallva már nem tudnám megmondani, hogy tőlünk eredt-e, vagy csak megtámogattuk, de ez mindegy is. Az MSZMP-nek valamiért sürgős volt, hogy

megköttesen az egyezmény, és ennek az igénynek elébe lehetett volna menni azon a módon, hogy első lépésben egy részmegállapodás születik. Ez rögzítette volna, hogy vannak még nyitott kérdések, listába vette volna őket, és leszögezte volna, hogy ezekről egy következő tárgyalási fordulóban kell majd megegyezni. Nem emlékszem, hogy ez az ötlet min bukott el, csak annyit mondhatok, hogy rajtunk nem múlt.

■ *És ezzel vége volt...*

Még ezzel sem volt vége, mert tettünk egy utolsó utáni kísérletet is. Amikor már ki volt mondva, hogy az MDF és társutasai aláírnak, az SZDSZ és a Fidesz pedig nem ír alá, Tölgyessy és én felkerestük Szabad Györgyöt az egyetemi irodájában, és egy informális ajánlatot terjesztettünk elő. Engedünk abból, hogy a köztársasági elnököt csak a majdani, szabadon választott Országgyűlés választhatja meg, feltéve, hogy az első elnökválasztásra is – a végleges rendezésnek megfelelően – az Országgyűlésben kerül sor. Ha ezt az MDF elfogadja, akkor a másik három kérdésben könnyű lesz egyetértésre jutni, és az EKA egysége helyreáll. – Ez igen komoly engedmény lett volna a részünkről, de nem elvi engedmény. Nem került volna sor közvetlen elnökválasztásra, amitől aztán a végleges alkotmány létrehozása során már aligha lehetett volna eltérni. Pozsgay elnyerte volna a köztársasági elnök áhított titulusát, de az utolsó pártállami Országgyűlés kezéből, ezért a felhatalmazása nem a választók vagy szabadon választott képviselőik akaratnyilvánításából származott volna. Nem az új demokrácia erős legitimitású elnöke lett volna, hanem az átmeneti korszak egyetlen és egyben utolsó elnöke, akinek a legitimitása semmiképp nem állhatott volna az Országgyűlésé fölé. Az MSZP sem nyert volna versenyelőnyt a parlamenti választásokhoz. – Szabad szemlátomást megkönnyebbülve fogadta az ajánlatunkat, és közölte, hogy továbbítani fogja Antallnak. Este aztán felhívott, és bánatosan annyit mondott: „Sajnos nem megy.” Ezt követően hoztuk meg a végleges döntést, hogy nem írunk alá.

■ *Ez hogyan történt?*

Magyar Bálint lakásán jöttünk össze; az SZDSZ tárgyalódelegációjának tagjai voltak ott; Bálint, Pető Iván, Tölgyessy Péter és én. Talán jelen volt a két Miklós – Szabó és Haraszti – is, esetleg még Kőszeg Feri. Szóval, akiket hamarjában el tudtunk érni. A távollévő ügyvivőket telefonon értesítettük. Itt állapotunk meg abban is, hogy népszavazást kezdeményezünk, és ez benne lesz az SZDSZ nyilatkozatában. Másnap, 18-án megfogalmaztam a nyilatkozatot, amelyet Péter a nemzeti kerekasztal nyilvános záróülésén felolvasott.

■ *Te ott sem voltál. Véletlenül tudjuk, hogy miért: a Rajk kollégiumban tartottál kurzust a liberalizmusról, és a kerekasztal ülése ütközött az óráddal.*

Persze, hogy tudjátok: ti is ott ücsörögtetek.

■ *Igen, de azt szeretném megkérdezni, hogy miért nem az órát hagytad ki e történelmi jelentőségű esemény helyett?*

Nem volt ez igazán végiggondolva. Magát az eseményt ceremoniális jelentőségűnek tekintettem. Mire sor került rá, érdemben már minden eldőlt. A ceremoniális események pedig soha nem érdekelték, időpocsékolásnak tekintettem őket.

■ *De te ekkor politikai vezető voltál. Nem gondoltál arra, hogy az SZDSZ első embereként nem maradhatsz távol a tárgyalásokat lezáró nyilvános aktustól?*

Ténylegesen valóban én voltam az SZDSZ első embere, de formailag még az Ügyvivői Testületnek sem voltam a tagja. Csak a november 4-i küldöttgyűlésen választottak meg ügyvivőnek, és még ekkor sem volt egyértelmű, hogy ez pontosan mit jelent. Abszolút tisztázatlan volt még ekkor, hogy ki milyen minőségben vesz részt az országos politikában, amibe a történelem belesodorta. Volt, aki néhány napig volt benne, mások pár hétig vagy hónapig, és olyan is akadt, akiből évtizedekre hivatásos politikus lett, de a legtöbbször ekkor még maga se tudta, hogy melyik csoportban fog kikötni. Ami engem illet, éppen azokban a napokban kaptam vissza az állásomat a Filozófiai Intézetben. A HVG augusztus első napjaiban portréinterjút készített velem,¹ az utolsó kérdés úgy szólt, hogy a választások után

profi politikusként folytatom-e. Egyetlen szóval válaszoltam: „Nem.” Nem sokkal később egy másik interjúban azt mondtam, hogy az én hivatásom a filozófia, ezért nem kívánok hivatásos politikussá válni. Jelen leszek a politikában, de nem hivatásos politikusként, hanem hivatásos állampolgárként.² Egy szó, mint száz, nem éreztem úgy, hogy szembe kellene néznie azzal a kérdéssel, hogy politikai vezetőként tulajdonképpen hol a helyem, és hogy például a nemzeti kerekasztal záróaktusától távol maradhatok-e. – Úgy alakult, hogy a kollégiumból hazafelé baktatva az utcán hallottam egy nyitott ablakon keresztül, ahogy Tölgyessy bejelenti, hogy az SZDSZ nem írja alá a megállapodást és négy kérdésben népszavazást kezdeményez; felszólítja az EKA tagszervezeteit, hogy csatlakozzanak a kezdeményezéshez, felszólítja a másik oldalt, hogy ne akadályozza a népszavazás rendezett lebonyolítását: „Döntsön a nép!”

■ *Hogyan dönt el, hogy népszavazást kezdeményeztek?*

Ez is úgyszólván magától dönt el, anélkül, hogy formális testületi döntés született volna róla. A népszavazás gondolata a levegőben volt. A nyáron, amikor a tárgyalások még jól haladtak, személyes beszélgetésekben többször is szóba került, hogy ha létrejön a megállapodás, népszavazással kellene megerősíteni. Úgy emlékszem, hogy Tölgyessy is fölvetette ezt, és Szelényi Iván – aki politikailag ekkoriban inkább az MDF-hez húzott, de a régi barátságai hozzánk kötötték –, szóval Iván is szóba hozta (valószínűleg Konrádnak, nekem Haraszti Miki adta tovább). Kézenfekvő volt, hogy az új helyzetben a népszavazás nem a megállapodás megerősítésére, hanem a korrigálására szolgálhatna.

■ *Ezek szerint az Ügyvivői Testületet kész helyzet elé állítottátok?*

Hát bizony, így mentek akkoriban a dolgok. Amikor én hazajöttem Amerikából, az ÜT gyakorlatilag nem is működött. Voltak ügyvivők, de nem voltak rendszeres testületi ülések. Történetesen én szerveztem meg, hogy az ÜT hetente egyszer, egy meghatározott este összeüljön. Én, aki a tagja sem voltam. Nem léteztek személyre szabott feladatkörök, és ügyvivőnek lenni inkább csak jog volt, semmint kötelesség: akinek éppen nem volt érkezése hozzá, egyszerűen nem jelent meg, mások egy óra késéssel állítottak be. Sokáig arra vonatkozóan sem voltak szabályok, hogy az ügyvivők hogyan nyilatkozhatnak, mindenki beszélt a pillanatnyi ihlete szerint. Nagy adag rosszul értelmezett bázisdemokrácia is keveredett a dologba: az ÜT a tagok nyilvánossága előtt ülésezett; aki éppen bent járt a pártirodában – később a székházban –, beülhetett a tárgyalóba, ha éppen kedve szottyant rá, még szót is kaphatott. Aminek persze az a kevésbé demokratikus következménye lett, hogy a kényes döntéseket olykor tudatosan „házon kívül”, ad hoc megbeszéléseken tűztük napirendre. Jó darab időbe tellett, míg ebbe a szervezeti káoszba sikerült rendet vinnünk.

■ *Úgy tudom, hogy a végső döntés néhány nappal később az SZDSZ-aktivisták Sopron melletti felkészítő táborában született meg.*

A szervezeti zűrzavar újabb bizonyítékaként. Amikor megbeszéltük, hogy mi lesz az SZDSZ nyilatkozatában, nem gondoltuk végig, hogy mi most meghoztuk a párt történetének egyik legfontosabb döntését. Mikor aztán az Ügyvivői Testület ex post facto megvitatta a népszavazási kezdeményezést, azt a – valljuk be, elég hajmeresztő – határozatot hozta, hogy majd a Sopron melletti táborban feltesszük a kérdést, hogy legyen-e népszavazás, és azok fogják kimondani a végső szót, akikre az aláírásgyűjtés rohammunkájában számíthatunk.

■ *Miért volt ez hajmeresztő? Ez volt az első országos népszavazás Magyarországon, a törvényt is csak annak az évnek az elején fogadták el. Semmilyen tapasztalat nem állt rendelkezésre arról, hogy mekkora feladat a szükséges számú érvényes aláírást összegyűjteni.*

Ez igaz, de mégiscsak elképesztően dilettáns ötlet volt. Ép ésszel nem gondolhattuk, hogy az alá-nem-írás bejelentésekor a népszavazást nem hozzuk szóba. Az összecsapás dramaturgiája azt kívánta, hogy a nyilatkozatunk a „Döntsön a nép!” felkiáltással záruljon. Az sem volt mellékes szempont, hogy az eseményt élő egyenesben közvetítette a tévé és a rádió: ordas hiba lett volna elszalasztani a lehetőséget, hogy a népszavazási kezdeményezést bevigyük a köztudatba. Szóval, a népszavazási kezdeményezésnek ott és akkor el kel-

lett hangoznia, érdemben tehát teljesen rendben volt a dolog. Igen ám, de attól a perctől fogva, hogy Tölgyessy felolvasta az SZDSZ nyilatkozatát, a népszavazás meg volt hirdetve. Az nem úgy van, hogy egy párt az ország nyilvánossága előtt bejelenti, hogy népszavazást kezdeményez, aztán szép csendben megfélekedzik a dolgról, mert egy aktivistaképző tábor résztvevői nem jól szavaznak. Ez valóságos politikai harakiri lett volna. Szóval jól csináltuk, noha nem tudtuk, hogy mit csinálunk. Egy-két évvel később, megállapodottabb viszonyok között az ÜT előzetes felhatalmazást adott volna a tárgyalódelegációnak, hogy a rendkívüli helyzetben azonnal döntéseket hozzon, és eljárási szempontból is rendben lett volna minden. Az aktivistákat pedig tájékoztatni és mozgósítani kellett volna, nem a kezükbe tenni a döntést – különösen nem egy olyan kérdésben, amely valójában már eldőlt.

■ *Szerencsére a soproni tábor résztvevői lelkes közfelkiáltással álltak a népszavazás mellé.*

Még hozzá abban a boldogító tudatban, hogy ők döntöttek. Ilyen szempontból jól sült el a dolog.

■ *Át voltak verve?*

Nem voltak átverve, mert mi egyszerűen nem tudtuk, hogy mit csinálunk, amikor szavazásra bocsájtottuk a kérdést. Mi magunk sem voltunk a tudatában, hogy a történelem már napokkal előbb eldöntött mindent. Én legalábbis biztosan nem voltam a tudatában, de érzésem szerint a többiek sem.

■ *Napokon belül elindult az aláírásgyűjtés.*

Nagyjából három hét alatt összegyűlt valamivel több, mint 200 ezer aláírás, ebből az Országos Választási Bizottság körülbelül 112 ezret ismert el érvényesnek. Addigra már az Országgyűlés törvénybe iktatta az állampárt és a csonka EKA közti megállapodást – bizonyos változtatásokkal, melyeket a kodifikációt végző Igazságügyminisztérium csempézett az egyezésbe –, és az elnökválasztást is kitzúzték november 26-ára – véletlenül vagy sem: Pozsgay születésnapjára. Amikor azonban kiderült, hogy bőven együtt van a népszavazás kötelező elrendeléséhez szükséges százezer aláírás, a menetrend felborult. A bomlófélben lévő pártállam nem merete megtagadni a népszavazás elrendelését. Az Országgyűlés annyit tett, hogy értelmző kommentárral egészítette ki a kérdéseket. Természetesen az első kérdés miatt csinálták ezt: felhívták a választók figyelmét arra, hogy ha az elnökválasztásra a parlamenti választások után kerül sor, akkor a nép már nem közvetlenül, hanem a képviselői útján fog dönteni. A kiegészítés végül is szolgálatot tett nekünk: utólag nem lehetett jó-hiszeműen azt mondani, hogy a választók meg voltak tévesztve, nem is tudták, hogy mire szavaznak. A referendumot végül épp november 26-ra tűzték ki, a köztársasági elnökválasztás időpontját pedig január 7-ére halasztották.³

■ *Abból azonban már semmi nem lett, mert mind a négy kérdésben az igenek győztek... Számitottatok ekkora győzelemre?*

Az egy percig nem volt kétséges, hogy a négy közül három kérdésben győzni fognak az igenek, abban azonban egyáltalán nem lehettünk biztosak, hogy az elnökválasztás kérdésében is az igenek kerekednek felül. És bár erősen bíztunk benne, hogy a népszavazás érvényes lesz, azért amellet is szóltak érvek, hogy érdektelenségbe fulladhat. Az MDF bojkottra szólított fel – fájdalomra épp Csengey Dénes volt az, aki a televízióban bejelentette: „Nem megyünk el! Nem szavazunk!”⁴ Az MSZP pedig sietve átdobta a kormányrudat, belement a munkásörög feloszlásába, a munkahelyi pártszervezetek megszüntetésébe, és még a pártvagyonnal való elszámolásba is, majd pedig telekürtölte a sajtót azzal, hogy a négyből három kérdés már el van intézve, nincs miért szavazni róluk. Nem lehettünk biztosak benne, hogy ezeknek a történéseknek nem lesz-e demobilizáló hatásuk.

■ *Nem lett. Ezt mivel magyarázod?*

A „háromoldalú” tárgyalásoknak volt egy súlyos fogyatékoságuk: az ellenzék a teljes folyamat nyilvánosságát akarta, ám az MSZMP ebbe csak színleg ment bele, és mivel a médiát a kezében tartotta...

■ *...azért ekkor már az újságírók nagyjából azt beszéltek, amit jónak láttak.*

Valóban, a rendszer bomlásának egyik fontos tünete volt, hogy a pártközpont már nem tudta kontrollálni: mit beszélnek és kivel készítenek interjút az újságírók, riporterek. De ragaszkodott hozzá, hogy az albizottsági és középszintű bizottsági üléseken ne lehessenek jelen az írott sajtó, a rádió és a televízió munkatársai. Élő egyenes közvetítésről szó sem lehetett, és az utólagos beszámolók is felettébb hiányosak, töredékesek voltak. Ez eleve gyanakvást ébresztett a politikára odafigyelő közvéleményben, mely egyébként is hajlamos úri suskust orrontani, amikor pedig kiderült, hogy van három szervezet – az SZDSZ, a Fidesz és a Liga –, amelyik nem ír alá, a gyanú sokakban bizonyossággá érett. Csengeyék nem is tehettek volna rosszabbat annál, mint hogy bojkottra szólítják fel a szavazóikat: magukra húzták a gyanút, hogy titkos alkut kötöttek az állampárttal, és most ehhez ragaszkodnak tűzön-vízen át. A saját tagságukat sem sikerült maguk mellé állítani. Biztosan tudjátok, hogy az MDF tagjai és hívei meglepően nagy számban vettek részt a népszavazáson, dacolva pártjuk felhívásával. A mi házunkban a lakók többsége jobboldali volt, egyikük az első parlamenti ciklusban a Fórumot képviselte az Országos Választási Bizottságban, de ők valamennyien elmentek szavazni. Pető Iván mesélte, hogy a népszavazás másnapján a rádióban összefutott Kónya Imrével, aki magasra tartott jobb kezének két ujjával a győzelem V-jét mutatva köszöntötte. Iván befele ment, Kónya kifelé jött. Mit tesz isten, akkor érkezett Csúrka is, szintén egy reggeli interjúra; Iván után lépett be a kapun. Amikor Kónya meglátta őt Iván háta mögött, sietve leengedte a karját...

■ *Az MSZMP – illetve ekkor már MSZP – azonban nem bojkottra szólított fel, hanem arra, hogy az emberek szavazzanak nemmel az első kérdésre.*

Szerintem ez is óriási hiba volt; pont az ellenkezőjét csinálták annak, amit az érdeklükben állt volna. Ha már úgy döntöttek, hogy három kérdésben engednek, és ezzel – reményeik szerint – eljelentéktelenítik a népszavazást, akkor ennél kellett volna maradniuk: hallgatni, hallgatni, és még egyszer hallgatni. Ehelyett egyre dühödtebb kampányba lovalták bele magukat. Ezzel mozgósították a saját híveiket, akik azért mentek el szavazni, hogy az elnökválasztás kérdésére nemet mondjanak, a másik oldal híveit pedig a szocialista választók mozgósításával ösztökélték szavazásra, mert beleverték az orrukat abba, hogy a dolognak igenis tétje van.

■ *Mámorító heteket éltetek át...*

Így van, éreztük, hogy felfelé ívelő pályán vagyunk. Rengetegen vállalkoztak rá, hogy utcai standokon fogadják az aláírni kész polgárokat, Budapesten és a nagyobb települések többségében minden aluljáróban, minden vásárcsarnok előtt, minden nagyobb téren ott álltak a standjaink, a standoknál pedig sorok kígyóztak. Szeptember elején az SZDSZ támogatottságát 2–4 százalékra mérték, november végén átléptük a 10 százalékot. Szeptember elején lehetett vagy hatezer tagunk, december elején húszezren voltunk.

■ *Mialatt ti szélesebben növekedtetek, az MDF átmenetileg elbizonytalanodott és elszigetelődött.*

A Fidesz velünk együtt megtagadta az aláírást, és a népszavazás kezdeményezésébe is beállt. A szociáldemokraták, akik fenntartásokkal írták alá a szeptember 18-ai megállapodást, valamint a kisgazdák, akik fenntartás nélkül aláírták, a közhangulatot érzékelve dezertáltak az aláírók táborából és átálltak a népszavazás kezdeményezői közé. Az EKA négy pártja állt a népszavazás oldalán, a másik oldalon az MDF a kereszténydemokratákkal és a Néppárttal maradt. Az SZDSZ november 4-ei küldöttgyűlésén Konrád Gyuri azzal a javaslattal állt elő, hogy tegyünk ajánlatot négy párti koalícióra a Fidesznek, a kisgazdáknak és a szocdemeknek – ez ugyan nem volt időszerű, és mint a választások után kiderült, később sem lett volna realitása, de jól tükrözte az akkori hangulatot: mi hirtelen egy széles összefogás tengelyébe kerültünk, az MDF pedig magára maradt.

■ *Úgy hírlett, hogy – többek között – a szavazókörökbe delegált aktivisták visszajelzései alapján már november 27-én hajnalban sejtették, hogy az összes kérdésben az igenek győztek, miközben a hivatalos adatközlés hirtelen megszakadt...*

Mi elsősorban az adatközlés megszakadása alapján feltételeztük, hogy győzött a négy igen. Az elnökválasztás kérdésében annyira kicsiny volt a különbség az igenek és a nemek között – végül alig több mint hatezer szavazattal győztek az igenek –, hogy az eredmény az éjszaka folyamán újra és újra átperdült. Az utolsó közlés talán hajnali 6-kor hangzott el, akkor éppen a nemek voltak többségben. Az SZDSZ irodája a Ráday utca és az Erkel utca sarkán, egy volt Patyolat-fiók helyén működött, rengetegen zsúfolódtunk össze azon a szűk helyen, szabad demokraták, fideszesek, szocdemek, talán még kiszagda is akadt közöttünk. A tájékoztatás megszakadásából arra következtettünk, hogy végleg felülkerekedtek az igenek, és az elvtársak most tanakodnak, hogy mihez kezdjenek. Amikor ennyire szoros az eredmény, könnyű belepiszkálni, ezért a hallgatás rossz ómen volt, úgy döntöttünk hát, hogy elébe vágunk az esetleges csalási kísérletnek. Dél előtt 10 vagy 11 órára sajtótájékoztatót hirdettünk a Kossuth klubba. A zsúfolásig megtelt teremben Pető Iván bejelentette a négy igen győzelmét. „Honnan tudják?” – kérdezte egy újságíró. „Elmentünk a BM épülete előtt”, felelte Iván egyszerre rejtelmes és barátságos mosolyával, „és meghallottuk a falon keresztül.” Kora délután Pozsgay Imre is sajtótájékoztatót tartott. Elismerte az eredményt, és közölte, hogy a népszavazás kimenetele az ő államfői ambícióinak a végét jelenti. Az MSZP és az MDF is úgy nyilatkozott, hogy tiszteletben tartják a választók akaratát.

■ *A népszavazásról két egymással ütköző narratíva él a köztudatban. A liberális narratíva szerint az MSZMP és az MDF között született alku esélyt adott volna az állampártnak, hogy hatalmi pozíciókat mentsen át a szabad országgyűlési választások utáni időkre. A népszavazás ezt hiúsította meg; így vált lehetővé a rendszerváltás következetes megvalósítását. Az ellennarratíva szerint a ti kezdeményezésetek egy manipulatív cselekedés volt; kizárólag arra szolgált, hogy kicsiny elitpártból hirtelen nagy párttá tegyen benneteket. Magatokat az egyedüli kemény rendszerváltóknak tüntettétek fel, Antallékat pedig az elvtelen megalkuvók pozíciójába szorítottátok. Nem kérdezem, hogy a két narratíva közül melyikkel értesz egyet, de szeretném, ha mindkettőről beszélhénk.*

Meg fogtok lepődni: szerintem az lett volna a kívánatos, hogy a kedélyek lecsillapodása után a két oldal össze tudjon békülni egy harmadik értelmezésben, mely szerint az aláírók és az alá-nem-írók között munkamegosztás valósult meg: az aláírók létrehozta egy megállapodást, melyet nem kellett mindenestül elvetni, elég volt korigálni – az alá-nem-írók pedig kiharcolták a korrekciót. A „mérésékeltéknek” és a „radikálisoknak” is megvolt a szerepük a rendszerváltás forгатókönyvének létrehozásában. Nem tervezett, még csak nem is szándékolt munkamegosztás volt ez, de mégiscsak munkamegosztás: a békés átmenet szabályait közösen alkottuk meg, noha nem egyetértésben, hanem kiélezett politikai küzdelemben. Nagy baj, hogy ez a közös értelmezés évtizedek múltán sem tudott kialakulni.

■ *Az „együtt”-be az állampártot is beleérted?*

Az állampárt egy bomlófélben lévő, hatalmas organizmus volt; vezető politikusai között ott volt Fejti György, Berecz János, Grósz Károly, akik szívük szerint a rendcsinálást választották volna, de ott volt Németh Miklós, Pozsgay Imre és Nyers Rezső is, akik más és más módon, de közeledtek a rendszerváltás elfogadása felé. Vicces, de még Grósznak is volt valami pozitív szerepe. 1988 őszén a Sportcsarnokban valami nagygyűlésen fehérterrort vizionált,⁵ és – már nem emlékszem, hogy ugyanebben a beszédében-e – szükségállapotról (na persze gazdasági szükségállapotról) hablatyolt; a vaknak is felnyitva a szemét, hogy mire lenne képes, ha volna ereje hozzá, de persze nem volt, és amikor ez kiderült, az emberek, akik már majdnem félni kezdtek, már nemcsak azt tudták, hogy „ezektől” sürgősen meg kellene szabadulni, hanem azt is, hogy ez lehetséges. És hát az állampárt volt a nem túl jelentős Münnich Ferenc Társaság és a nála sokkal jelentősebb reformkörös mozgalom is, mely szintén különböző irányokra bomlott, az MSZMP-n kívüli világot megosztó népi-urbánus ellentét az MSZMP-n belül is megjelent, még a reformkörök kezdeti egységének is véget vetett. És az állampárt volt az összezavarodott, iránytű nélkül maradt apparátus is, meg a szanaszét spriccelő tagság. Szóval igen, mindezt figyelembe véve az állampárt is beleértendő a harmadik értelmezésbe.

■ *Hogyan volna lehetséges ilyen narratíva, hiszen a népszavazás a kerekasztal-megállapodás tarthatatlanságával igazolta magát?*

Rendes körülmények között az idő múlásával az emberek kritikai rálátást szereznek arra, amit egykor cselekedtek; tudatára ébrednek annak, amit akkor még nem tudhattak, vagy ha tudhattak volna, a harci helyzetben benne állva nem voltak képesek meglátni. Ennyi idő után a liberálisok beláthatják, hogy Antallt nem kétes szándékok vezérelték, amikor belement az MSZP feltételeibe, miként a konzervatívok is beláthatják, hogy az alku megkötése hibás helyzetértékelésen alapult. Nem arra gondolok, hogy a két oldal mindent pontosan ugyanúgy értelmezne, csupán arra, hogy a nézetkülönbségek ne tegyék lehetetlenné egy közös fedőtörténet elfogadását. Szerintem nemcsak egymás elfogadásához jutnánk közelebb, ha a történekről alkotott magyarázataink között csökkenne a távolság, hanem a történelmi igazsághoz is, mert a rendszerváltás tényleg valamennyiünk közös műve volt.

■ *De mi jelentősége volna ennek ma már? A rendszerváltó generáció – Orbán Viktoron és néhány kiszolgálóján kívül – már semmilyen politikai szerepet nem játszik.*

Csakhogy maga a rendszerváltás megkerülhetetlen része a mai politikai gondolkodásnak. Ez az origo, itt jött létre a demokratikus köztársaság, mely történetének második évtizedében erodálódott, majd összeomlott Orbán csapásai alatt. Nem mindegy, hogy azok, akik magukat az Orbán-rezsim ellenzékéhez sorolják, hogyan gondolkodnak 1989-ről, mert ez döntően befolyásolja, hogy mit gondolnak a 2010 előtti köztársaság elvi és intézményi alapjairól, az pedig arra lesz hatással, hogy milyen demokráciát teremtenek az Orbán-rezsim bukása után. Nagyobb falat ez, mint a kerekasztal-megállapodás és a népszavazás értékelése, de az is része a feldolgozandó anyagnak.

■ *Kezdjük akkor a liberális narratíván.*

Rendben. Tagadhatatlan, hogy a népszavazás minden pontban az EKA eredeti álláspontjának szerzett érvényt. Az sem állítható komolyan, hogy ne hittünk volna ennek az álláspontnak a helyességében. A magam részéről ma is úgy gondolom, hogy ez volt a legjobb, amit az akkori magyarországi viszonyok között a megvalósítás esélyével képviselni lehetett. A népszavazás visszavonhatatlanul eldöntötte, hogy a harmadik köztársaság megszorítások nélküli képviselői demokrácia lesz, vagyis a volt állampárt nem indul olyan hatalmi pozíciók birtokában, amelyeket nem az országgyűlési választásokon szerez, és nem a parlamentnek alárendelve gyakorol. Abba az irányba is tettünk egy hatalmas lépést, hogy a választások tisztaságát ne veszélyeztessék a régi pártállami rendszer maradványstruktúrái: hogy ne létezzenek többé munkahelyi párt szervezetek, ne kelljen tartani fegyveres pártmilitációtól, az állampárt elszámoljon a vagyonával. Arra a kérdésre, hogy az átmenet hogyan zajlott volna le a népszavazás nélkül, nincs válasz, mert a történelmet nem laboratóriumban csinálják, ahol a kísérletek megismételhetők: minden változatlan marad, csak egyvalami módosul, jelen esetben elmarad a népszavazás. De az biztosan nem állítható, hogy tisztább lett volna a folyamat, és egyértelműbb a közjogi eredménye, ha nem győz a négy igen.

■ *Antall állítólag azt mondta Tölgyessynek, hogy a népszavazás kiváltotta egy nem kívánt kompromisszumból.*

Igen, én is így tudom.

■ *Az ellennarratívára áttérve: a szándékaitok őszinteségét azzal szokták kétségbe vonni, hogy megvétőzhattátok volna a megállapodást, de nem vétőztátok meg. Ezzel állítólag magatok is elismertétek, hogy az Antallék által aláírt megállapodás előre vitte a békés átmenetet.*

Radikálisabbak voltunk az EKA jobboldali tagszervezeteinél, de nem voltunk fanatikusok. Amíg lehetett, küzdöttünk egy vállalhatóbb kompromisszumért. Attól fogva, hogy Szabad György megtelefonálta az elutasító választ a végső ajánlatunkra, már nem volt esély jobb megállapodás elérésére, mint amit Pozsgay és Antall tető alá hozott. Az elé a választás elé kényszerültünk, hogy vagy vétőt emelünk a megállapodás ellen, és akkor nulláról kell mindent újrakezdeni, vagy nem állunk az aláírás útjába, és népszavazással próbáljuk kikényszeríteni a megállapodás korrigálását. Nyilvánvaló, hogy az utóbbi járt a kisebb kockázattal. Ha

a tárgyalások kudarcba fulladnak, teljes lett volna a politikai káosz, kiszámíthatatlan folyamatok indultak volna el. Ezt nem akarhattuk. Emlékeztek: a március 19-ei közgyűlésen az észszerűen korlátozott konfrontáció taktikáját javasoltam az SZDSZ-nek. Gyakoroljunk nyomást az állampártra, de észszerű korlátok között. Ennek a taktikának a megállapodás átengedése és kívülről kikényszerített korrigálása felelt meg, nem az egész folyamat ellehetetlenítése.

■ *Ez érthető, de sor kerülhetett volna a szeptember 18-ai megállapodásra, ha az MDF nem megy bele az MSZMP feltételeibe? Pozsgayék tényleg megmakacsolták magukat a köztársasági elnök, a munkásörsg, a munkahelyi pártszervezetek és a pártvagyton kérdésében... Antallék álláspontja az volt, hogy az elnökválasztás ügyében tett engedmény egyszeri kivétel, a többi ügyet pedig majd később rendezik.*

Az egyszeri kivétel kockázatairól a múltkor már beszélünk. Valószínűleg az egyszeri kivétel vált volna később főszabállyá. Ami pedig a többi ügyet illeti: ha ragaszkodunk hozzá, hogy ezek a közeljövőben rendeződjenek, akkor erre garanciákat kell kérni. Ilyen garancia lehetett volna, hogy a megállapodás listába veszi a nyitott kérdéseket, leszögezi, hogy ezeket egy második tárgyalási forduló fogja rendezni, és rögzíti a második forduló menetrendjét.

■ *A három „ráadás”-kérdésben az állampárt garanciák nélkül is engedett. Az ellennarratíva szerint az is a viselkedések álságosságát bizonyítja, hogy ezeket a kérdéseket a parlament közben már le is zárta.*

Hol azt mondták, hogy az alá-nem-írás álságos volt a részünkről, mert mi is tudtuk, hogy ennél jobb megállapodást nem lehet elérni, csak azt akartuk, hogy más piszkítsa be a kezét helyettünk. Hol meg azzal vádoltak, hogy az általunk kezdeményezett népszavazás – a „ráadás”-kérdésekben legalábbis – szükségtelen volt, mert lám az MSZMP és a parlamentje ezekben a kérdésekben engedett. A két dolog együtt nem tartható. Ha a népszavazás rémképe meghátrálásra kényszerítette az állampártot, akkor be van bizonyítva, hogy a békés átmenet felborítása nélkül meghátrálásra lehetett bírni, tehát az Antallék által megkötött kompromisszum szükségtelen volt.

■ *Az MSZMP, illetve az utódpárt MSZP szerint ők nem a népszavazástól való félelem hatására engedtek. Németh Miklós akkori miniszterelnök visszaemlékezéseiben⁶ azt állítja, hogy az ő kormánya már szeptemberben előkészítette a törvényjavaslatokat, amelyek rendelkeztek a munkásörsg felosztatásáról és a munkahelyi pártszervezetek megszüntetéséről.*

Nem kétlem, hogy folytak ilyen előkészületek. Egyébként is tudható, hogy az MSZP alakuló kongresszusán – októberben, az aláírásgyűjtési időszak kellős közepén – Németh, Pozsgay és Horn Gyula beterveztett egy határozati javaslatot a munkásörsg felosztatásáról, a munkahelyi pártszervezetek megszüntetéséről és a pártvagytonnal való elszámolásról.⁷ Csakhogy ezt a javaslatot a frissen megválasztott pártelnök, Nyers Rezső nem támogatta, a küldöttek nagy többsége pedig ellene szavazott. Vagyis még a Grószéktól megszabadult párt sem volt abban az állapotban, hogy engedjen a merev ellenállásából, amíg erőbe nem ütközött. De mihelyt láthatóvá vált, hogy a népszavazás kiírásához szükséges aláírások össze fognak jönni, a szocialisták hanyatt-homlok rohantak a parlamentbe a kormány törvényjavaslataival. Szerintem ez a történet a mi helyzetértékelésünket igazolta: az ellenzék nem volt kényszerhelyzetben, jobb megállapodást lehetett volna kötni, mint ami ténylegesen megkötöttetett.

■ *Az ellennarratíva szerint a munkahelyi pártszervezetekre, a pártvagytonra és a Munkásörsgre vonatkozó kérdések hozzáadása az igazi harci kérdéshez már önmagában manipulatív volt. Miközben az elnökválasztás kérdése megosztotta a közvéleményt, ebben a három kérdésben a nagy többség az igenek oldalán állt.*

Miért volna eleve manipulatív egy megosztó kérdés összekapcsolása olyan kérdésekkel, amelyek körül széles konszenzus alakult ki? Manipulatív akkor volna, ha a konszenzus által övezett kérdéseket nem ugyanúgy a képviseleti demokráciához vezető, szabad és tisztességes választások előkészítése tűzte volna napirendre, mint a megosztó kérdést. Csakhogy az EKA egyetértett abban, hogy mind a négy követelés teljesülése szükséges feltétele a békés átmenetnek. A négy igen az EKA eredeti álláspontját képviselte, és Antall nem azért

tért el ettől az állásponttól, mintha már nem értett volna egyet vele. A tárgyalások előbb bicsaklottak meg ezen a három ügyön, mint a köztársasági elnök ügyén. Minél konokabb volt az MSZMP e követeléseket elutasításában, annál indokoltabbnak látszott, hogy igenis napirendre kell tűzni őket.

■ *Említetted, hogy az SZDSZ támogatottsága a népszavazási kampány előtt 2–4 százalék között mozgott, decemberben viszont átlépte a 10 százalékos lélektani határt. A következő három hónapban 20 százalék fölé emelkedett. Minek tulajdonítod ezt a rendkívül gyors emelkedést?*

Mi másnak tulajdonítanám, mint annak, hogy az alá-nem-írás és a népszavazás kezdeményezése találkozott a közhangulattal? De azért itt megállnék egy pillanatra. A kérdésed eszembe juttatja Debreczeni József cikkét, melyet 30 évvel az SZDSZ megalakulása után jelentetett meg.⁸ Debreczeni még itt is a régi elbeszélését ismétli meg, mely szerint nekünk nem volt reális esélyünk arra, hogy nagy párttá váljunk, és a népszavazás egy kétségbeesett kommunikációs trükk volt a nem létező esély megteremtésére, ami azonban visszaütött ránk is és az induló demokráciára is. A demokráciára azért, mert a nagy népszavazási átveréssel végzetesen megosztottuk a politikai mezőt, magunkat a következetes rendszerváltás egyedüli bajnokainak állítva be, az MDF-et pedig a megalkuvó szerepébe tolva. Ránk pedig azért, mert liberális világnézeti pártként eleve arra voltunk ítélve, hogy kis párt legyünk, és az igazi alapokat nélkülöző, hirtelen felemelkedést nem követhette más, mint szárnalmas összeomlás.

■ *Az MDF sem végezte dicsőösen, Debreczeni pedig Gyurcsány pártjában kötött ki...*

Nézd, az évek során megtanultam tisztelni Debreczenit. Őszinte demokratának, a köztársaság eltökélt hívének tartom, akitől mindig is távol állt a jobboldalon oly gyakori és bizony a baloldalon sem ritka liberalizmusellenesség. Van azonban egy nem túl szerencsés tulajdonsága: éles helyzetekben meglódul a fantáziája. Olyan kapcsolatokat, tetteket és szándékokat tulajdonít az ellenfélnek, melyek alkalmasak az illető lejáratására, csak éppen a ténybeli bizonyítékok hiányzanak. Az ilyen megalapozatlan feltételezésektől úgy látszik később is nehezen válik meg – az SZDSZ esetében legalábbis ez a helyzet. Hogy az MDF maga lavírozta bele magát egy szűkségtelen és a nyilvánosság előtt nem vállalható alkuba, arról már beszéltünk. A népszavazás éles politikai összecsapássá vált a két párt között, márpedig a békés eszközökkel vívott politikai harcok kimenetelét nagyrészt az dönti el, hogy ki nyeri meg a küzdelmet a konfliktus értelmezéséért. Az SZDSZ kétségkívül kihasználta az MDF taktikai hibáit annak érdekében, hogy a saját értelmezését vigye győzelemre, de az MDF ugyanezzel próbálkozott velünk szemben. Mindkét oldalon elhangzottak túlzó kijelentések, amiből utóbb mindkét oldalnak jó lett volna visszavennie. Ha összehasonlítod a *Magyar Fórum* és a *Beszélő* november 26-a előtti utolsó számait, látni fogod azért, hogy ki ment igazán messzire a durva vádaskodásban.

■ *Elkanyarodtunk a kérdésemtől. Az SZDSZ rendkívül gyors felívelése tény, ami magyarázatot igényel. Debreczeni magyarázatát elveted, de mi a te magyarázatod?*

Egy korábbi alkalommal szóba került köztünk, hogy a Hálózat hónapjaiban a demokratikus ellenzék és szövetségesei lépéshátrányba kerültek, és megegyeztünk abban, hogy ezt a lépéshátrányt az SZDSZ megalakulása hozta be. Ez így volt, de csak a párttá szerveződés pusztá tényét illetően. Ezután is maradt még egy átmeneti hátrányunk, ami az ország akkori állapotával függött össze, és amit csak egy szűk év alatt dolgozott le a politikai fejlődés dinamikája. A közhangulat '88 novembere, az SZDSZ megalakulása és '89 júniusa, az újratemetés között nem kedvezett egy olyan párt felemelkedésének, mely identitását a demokratikus ellenzék hagyományához kötötte. Ekkor még az MSZMP toronymagasan vezette a pártok népszerűségi listáját, az új pártok közül pedig azok váltak viszonylag népszerűvé, melyek nem keresték vele a konfrontációt. Tömegeket is ők tudtak könnyebben maguk köré gyűjteni, mert a hozzájuk való csatlakozás semmilyen vagy csak csekély személyes kockázattal járt. Ez növekedési gátat állított az SZDSZ elé, és akkor még nem lehetett tudni, hogy a gát valaha is leomlik-e. Szeptember elején találkoztam a lengyel követvel, akit még az előző rezsim küldött Magyarországra. Nem leplezte az ellenszenvét; amikor elváltunk,

gúnyos mosoly ült ki az arcára, és búcsúzóul azt mondta: „Maguk nem lesznek bent a parlamentben.” „Úgy gondolja?”, kérdeztem tőle, az udvariasság határai között jelezve a kétkedésemet. „Itt mindenki így gondolja”, válaszolta egy jóllakott macska elégedettségével.

■ *Leforrázott a válasza?*

Kisstílú ember volt, mondhatott akármit, lepergett rólam. Azt feleltem neki, hogy térjünk majd vissza erre a választások után. De már csak az utódjával, a kitűnő Maciej Koźmińskival térhettünk vissza rá, akit a Mazowiecki-kormány delegált Budapestre. Szóval, a nyár elején még úgy álltak a dolgok, hogy egy lengyel bürokrata, akit elfelejtettek kitanítani diplomáciai jómódorból, megengedhette magának, hogy lefitymálja az SZDSZ-t. A Nagy Imre-temetés és a kerekasztal-tárgyalások lezárulása között azonban gyorsuló ütemben változott a helyzet. Az állampárt elfogadottsága erodálódott, képessége az általa előírt viselkedési normák kikényszerítésére egyre gyengült. Egyre merészebb dolgokat lehetett a büntetés veszélye nélkül mondani vagy csinálni. Ebben szerepet játszott maga az újratemetés, a kerekasztal-tárgyalások elindulása, az időközi választások sorozata, az MSZMP látványos fejetlenése – az, hogy a párt élére egy négyfelé húzó „négyesfogat” került –, és még sok minden más. Röviden: az SZDSZ útjában álló növekedési gátat a június 16-át követő hónapok történései elbontották. Hogy mi következik ebből szerintem? Hát az, hogy az alá-nem-írás és a népszavazás nélkül is növekedésnek indultunk volna. Valószínűleg nem olyan gyorsan és nem egészen azokra a magaslatokra, ahová szeptember 18-a után fél éven belül jutottunk. Hogy számokkal fejezzem ki a dolgot, az 1990. évi országgyűlési választásokon valamivel több, mint 21 százalékot kaptunk; a népszavazás nélkül érzésem szerint 16–18 százalékra lett volna esélyünk. És ez a válaszom a kérdésre. A népszavazás azért hozott nem várt sikert nekünk, mert a közvélemény már amúgy is emelkedőben lévő hullámára kapaszkodott rá. Lehet, hogy ha nincs ez a hullám, el is bukott volna.

■ *Miért bukott volna el?*

Azért, mert egy-két hónappal korábban a választópolgárok még valószínűleg napirendre tértek volna a kerekasztalnál kötött kompromisszum fölött. Talán lett volna morgolódás, de az emberek nem mentek volna el, vagy nem elég sokan mentek volna el, hogy a szavazatukkal tiltakozzanak ellene. Tömeges engedetlenségi mozgalomnak '89 őszén sem lett volna esélye. De egy törvényes tiltakozásnak már esélye volt. És mi nem polgári engedetlenségi mozgalmat kezdeményeztünk, hanem a törvény által biztosított népszavazást. A politikailag aktivizálódó állampolgárok alkotmányos jogukkal élve, személyes kockázat vállalása nélkül adhattak kifejezést az elégedetlenségüknek.

■ *Szeretnék visszatérni arra a bizonyos harmadik narratívára, amelyikről beszéltél. Szerinted miért nem tudott kialakulni ez a konszenzuális narratíva?*

Az összetorlódott idő című esszémben⁹ írtam arról, hogy a rövid 20. század magyar történelmét egy hol hideg, hol forró polgárháború uralta, melyet a jobb- és a baloldal vívott egymással életre-halálra. 1989 nagy kérdése az volt, hogy a demokrácia intézményei konszolidálódnak, és lojális ellenfelek békés politikai versengésévé szelídítik a „százéves háborút”, vagy a „százéves háború” kiújulása temeti maga alá a demokratikus intézményeket. A kerekasztal-tárgyalásokról, a népszavazásról és a rendszerváltás egészéről azért nem alakult ki közös fedőtörténet, mert a „százéves háború” kerekedett felül. Ebben látom a hosszabb távú magyarázat lényegét. Rövid távon, azt hiszem, abban rejlik a magyarázat, hogy a népszavazás tétje egészen rendkívüli volt mindkét oldal számára. A népszavazás sikere megrendítette az MDF tárgyalási magatartásának hitelét; ha kudarcba fullad, az minket mutatott volna jelentéktelen mitugrásznak. Ezért aztán a fórumosokból erős SZDSZ-ellenes indulatokat váltott ki, hogy őket, akik meggyőződésük szerint a politikai realizmust és az elvszerűséget ideálisan párosítva nagyvonalú kompromisszumot kötöttek a békés rendszerváltás érdekében, a népszavazás egy szükségtelen alku részeseiként tüntette föl, akikre a közvélemény nagyobbik fele mint megalkuvókra tekint. Debreczeni példája mutatja, hogy ehhez nem kellett osztani a liberalizmussal szembeni előítéleteket, melyekből a Fórumban amúgy nem volt hiány. Bennünket pedig, mi tagadás, túlzottan magabiztossá tett a nem remélt

gyorsaságú felívelésünk, ami a velünk szemben eleve ellenséges fórumosok rólunk alkotott képét valószínűleg nem befolyásolta, de – mondjuk így – a Debreczeni-típusú jobboldaliak rossz érzéseinek eloszlatásában nem segített.

■ *Ezt hogyan értsük?*

Reflektálnunk kellett volna a népszavazást kísérő feszültségre, és törekednünk a csillapítására, mi pedig erre a feladatra nem voltunk felkészülve.

■ *De hát reflektáltatok rá! Éppen te publikáltál cikket a népszavazás után egy héttel a Magyar Nemzetben, melynek pontosan az volt a célja, hogy lecsillapítsa a kedélyeket.¹⁰*

Való igaz, nem lehetett nem érzékelni, hogy a népszavazás feszültséget vitt a politikába – pontosabban tovább növelte a szeptemberi, kierőszakolt megállapodás által keltett feszültséget. Attól tartottam, hogy ha nem sikerül kiereszteni a gőzt, az átmenet kölcsönösen elfogadott forgatókönyv nélkül maradhat, amit nagyon nem szerettem volna. Ezért írtam meg azt a bizonyos cikket, mely arról igyekezett meggyőzni a közvéleményt, hogy a népszavazás végképp lezárta a megelőző, feszültségteli időszakot. A politikai nagyfeszültséget annak tulajdonítottam, hogy előbb – a tárgyalások időszakában – nem volt közös platform, melyet a hatalmon lévő párt és a teljes ellenzék egyaránt el tudott volna fogadni, később pedig – a népszavazás körüli harcok idején – mindkét oldal számára óriásira nőtt a tét: az aláírók a politikai hitelükért küzdöttek, az alá-nem-írók pedig a politikai komolyságukért. Ennek azonban most már vége, állítottam: a népszavazás az összes nyitott kérdést lezárta. Kerültem, hogy az aláírók viselkedését minősítsem; értékeltem, hogy az MSZP és az MDF kötelességet vállalt a népszavazás eredményének tiszteletben tartására, és kijelentettem, hogy az átmenet szabályai ilyenformán most már véglegesek, a szabad választásokig már nincs „harc” ügy. Elismertem, hogy maradt egy még mindig erősen megosztó kérdés, az elnökválasztás módjának kérdése, de azt írtam, hogy ezzel most nem kell foglalkozni: majd a szabadon választott Országgyűlés lesz hivatott rendezni a végleges alkotmány létrehozásakor.

■ *Ezek szerint a cikkeddel éppen azt csináltad, amit az SZDSZ részéről az imént hiányoltál. Értsük ezt úgy, hogy benned megvolt az a készség, ami a párt egészéből hiányzott?*

Részben igen, részben nem. Valóban törekedtem rá, hogy a folyó eseményeket ne csak a mi szempontjaink és céljaink szemszögéből nézzem, hanem próbáljak belegondolni abba, hogy ugyanazok az események hogyan festenek mások szempontjai és céljai felől nézve, és ne csak arra figyeljek, hogy az ő szavaik és tetteik hogyan jelennek meg a mi gondolkodásunk fényében, hanem arra is, hogy ők hogyan értelmezik a mi tetteinket és szavainkat. Vannak emberek, akikben eleve van hajlam és érzék az ilyesmire. Alik Smolar barátom például különösen erős ebben. Én nem. Az én esetemben ez nem hajlam és érzék, hanem – hogy úgy mondjam – világnézet dolga.

■ *Világnézet dolga? Nem elegendők a megértés instrumentális előnyei?*

Lehetnek instrumentális előnyei, amikor azért próbálunk mások fejével (is) gondolkodni, hogy valamilyen távolabbi célunkat elérjük. Ez nem hangzik jól, és valóban problematikus, ha a cél a másik ember megtévesztése, manipulálása, kihasználása vagy alávétése. De nincs benne semmi rossz – ellenkezőleg, nagyon is értékelendő –, ha a cél valamilyen konfliktus méltányos rendezése vagy a kölcsönösen előnyös együttműködés lehetőségének megteremtése, és így tovább. A szóban forgó cikk megírására kétségkívül motiváltak instrumentális szempontok is: a politikai feszültség csökkentéséhez szerettem volna hozzájárulni. Engem azonban nemcsak ilyen instrumentális szempontok késztetnek arra, hogy próbáljak – hol több, hol kevesebb szerencsével – a másik oldal fejével is gondolkodni, hanem az a meggyőződés is, hogy ez egy kitüntetett fontosságú demokratikus erény, amit önmagáért is gyakorolni kell.

■ *Miért?*

Ha demokrata vagy, akkor tisztában vagy vele, hogy az állampolgári közösség nem hasonlórú emberek önkéntes társulása. Polgártársainkat nem választjuk, azokkal is egy közös

séget kell alkotnunk, akiknek más a viszonyuk a valláshoz, mint nekünk, másképpen gondolkodnak a világnézeti kérdésekről, mint mi, más az életfelfogásuk, sok mindenről a miénktől eltérő erkölcsi ítéletet alkotnak, különböznek tőlünk a szociális helyzetükben és az ehhez kötődő érdekeikben, és folytathatnám tovább. De emberként és polgártársként valamennyien egyenlők vagyunk, minden egyes állampolgár sorsa egyenlően fontos. Ha demokrata vagy, akkor elismered, hogy az ő szempontjaik és céljaik is számítanak; akkor is elismered ezt, ha a meggyőződésed szerint tévesek. Ez pedig arra kötelez, hogy próbáld a saját szemszögükből is nézni őket – és önmagadat. Én ezt a politikai etikát hoztam magammal a demokratikus ellenzéki múltamból, annak idején ezt próbáltam meg gondolati formába önteni *Vannak-e emberi jogaink?* című könyvemben, és ennek az etikának igyekeztem jólrosszul megfelelni azokban az időkben is, amikor az országos politika résztvevője voltam. De azt is hozzá kell tennem, hogy a népszavazási győzelem és a rá következő gyors felívelés eufóriája engem is magával ragadott, én sem tudtam kivonni magamat a hatása alól. Ha a túlzott magabiztosság elmondható – márpedig elmondható – az SZDSZ egészének ekkori attitűdjéről, akkor elmondható rólam is. Ezzel módosítanám a te megfogalmazásodat.

■ *Mit csináltál volna másképp, ha nem ragad magával a „túlzott magabiztosság”?*

Szívesen beszélek erről is, de majd később. Most annál maradnék, hogy a népszavazásra a mai napig büszke vagyok. Ez egy nagyszerű tett volt; olyan politikai közösség hajtotta végre, amelyikhez érdemes volt tartozni. Az egyetemi irodám falán ma is ott van két akkori plakátunk: „Népszavazás az új Magyarországért” és „Aki otthon marad, a múltra szavaz.”

JEGYZETEK

- 1 Horváth Zoltán és Lindner András: „Portré: Kis János.” *HVG*, 1989. augusztus 4.
- 2 V. Bálint Éva: „Békés átmenet vagy diktatúra? Beszélgetés Kis János filozófussal.” *Magyar Hírlap*, 1989. szeptember 12.
- 3 Az Országgyűlés 1989. október 31-én dönt a népszavazás kiírásáról és elnökválasztás elhalasztásáról. Lásd *Népszabadság*, 1989. november 1.
- 4 Az MDF elnöksége által közreadott bojkottfelhívást Csengey Dénes, az MDF elnökségi tagja olvasta fel a Magyar Televízió *Napzárta* című műsorában 1989. november 14-én este.
- 5 Grósz Károly, az MSZMP első titkára 1988. november 29-én beszélt a Budapest Sportszarnokban, a budapesti pártaktíva-értekezleten. Részlet a beszédből: „A harc eredménye csak tőlünk függ, mert osztályharc lett ez a javából. Attól, hogy képesek vagyunk-e visszanyerni önbizalmunkat, magunk mellé tudjuk-e állítani a józan erőket, s ha kell, határozottan fel tudunk-e lépni az ellenséges, ellenforradalmi erőkkel szemben. [...] Ha nem, az anarchia, a káosz és — ne legyen illúzió — a fehérterror fog eluralkodni.” *Népszabadság*, 1988. november 30. Az aktívértekezleten a lap híradása szerint több mint tízezren voltak jelen.
- 6 Oplatka András: *Németh Miklós. „Mert ez az ország érdeke”*. Budapest: Helikon Kiadó 2014.
- 7 Az MSZMP KB 1989. június 23–24-ei ülésén Horn Gyula ezt mondta: „Feladat a pártvagyon minél nagyobb részét átmenteni. És úgy tovább vinni, hogy a pártjellel eltűnjön, de a párt rendelkezésére álljon.” *Népszabadság*, 2004. szeptember 18.
- 8 Debreczeni József: „Alakulhatott-e volna másképp a magyar demokrácia sorsa? Szabaddemokraták tündöklése és nyomorúsága.” *Magyar Narancs*, 2018. november 29.
- 9 Kis János: „Az összetorlódott idő.” *Az összetorlódott idő* című kötet címadó írása. Pozsony: Kalligram 2013.
- 10 Kis János: „A négy »igen« üzenete.” *Magyar Nemzet*, 1989. december 5.

■ **Kis János** (1943) – filozófus. 1973-ban politikai okokból elbocsátják, foglalkoztatási és publikációs tilalom alá helyezik. Részt vesz a demokratikus ellenzék megszervezésében. Az illegális Beszélő vezető szerkesztője. 1990–91-ben az SZDSZ elnöke. 1992-ben visszatér a tudományos életbe, a CEU-n tanít.

■ **Meszerics Tamás** (1964) – történész, politikatudós, a CEU-n tanít. 2014–2019 között az LMP képviselője az Európai Parlamentben.

■ **Mink András** (1965) – történész. 1991 és 2012 között a Beszélő munkatársa, 1995 óta a Blinken OSA Archívumban kutató.

Paper Boy

I.

Rajzaim öngyilkosságot kíséreltek meg.
Nemi irányultságom lekötötte anyám
üldözési mániáit.

Az alsó fiókban kuksoló meztelen fiúk miatt
rendszeres razziáknak voltam kitéve.

A fiatal királyfiak többségének levágtam
a farkát

kollázssá degradáltam őket.

Végül mind a hamutartóban végezték:
fiatalon haltak meg.

Az iskola színpadán állok,
szemben bolsevik csökevények.

Három óra forradalom nélkül:

„Belőled nem lesz szar se,
Kauer, Kauner, Gauner!”

Azóta nehezebben fejezem ki magam.

Minden fiatalkori zsenyémet magamba
daráltam.

(Banksy-szindróma.)

Amikor a sebemből kihúzták az ujjukat,
diagnózist követeltek,

pontos leírást, sablon szerintit.

„Ha akarod, kapsz pár jó tanácsot is,
de előbb vedd le a kezed a cerkádrról!”

Keresem magam
és új lényekbe lényegülök.
Könnyelműen,
hosszú faszmadarak alárcában
kóstolgom hiányom
mélységeit.
És minden egyes friss ráncot
saját jellemem részévé teszek,
szép vagyok,
amennyire csak az ifjúság megengedi.

Tizenöt év,
akár egy tiltott határátlépés előtt.
Az önmegtartóztatás nem jelentett semmit,
a férfiklubok közepén jártam-keltem,
mindenki az angyali privilégiumokra
vadászott.

Kizárólag kertekben adtam el magam,
és királyi módon elszórakoztatott
a hullák újjáélesztése.

II.

A gyönyör elharapott nyelve.
Isten áldotta kölyök vagyok
egy parkourbajnok kilenc életével,
Pasolini-süvölvény,
elég intelligens ahhoz,
hogy értékelni tudjak minden nüanszot.
A kutyasétáltató számúzőtteket sétáltat
feketében és négykézláb,
a pucér hátsók szigorú prédikálása közben,
ehhez az olasz fiúk csak annyit fűznek
hozzá: „vaffan”.

Pályakezdők hősi hajlamokkal
és zéró örökséggel,
úgy tizenhat-tizenhét évesek.
Jól ismert, huzatos gyerekkor.
Fejünk fölött
vinilbolygók lógtak.
A tú hegye körbeért a szíven.
„I catch a paper boy”
Lenyeltük
az összes proteinport,
a fatereink sisakjait mint óvszert húztuk
magunkra ...
(A few years before Daft Punk put them on!)
... és reggelig szeretkeztünk.

Mókásak lehettünk
ezzel az egzisztencialista kinézettel,
a testet hevítő árkádiai tűz
ritmusába rendezett mozgással
a hétvégi éjszakák fényeiben,
mikor még egy közönséges ölelés
is perzselt.

Adrenalinidisztorziók örvényében kavargott
a por,
a power electronicsre rátámadt a gitár,
folyékony basszus-futamok Dior-illata.
Régine fényes szoknyában ropta,
francia beütéses harisnyák
és a mindenütt jelenlévő kaszás!
Hogy az emberiség nem érdemli a szerelmet,
már első hallásra világos volt.

És rajtakaptuk a saját egzisztenciánkat,
amikor egy kétmillió
Botticelli-kagylóba vizelt!
Sem a lábköz matt feketéje,
sem a fehér porcelán aranygyöngyei
nem tiltakoztak ellene,
hogy hogyan húzom le bokáig az alsóm,
hogy a városi park nyirkába
kiáltsam:
„Végigkúrjuk a Bálint-napot,
szerelmem!”

III.

Átfutottak a testemen
és azonnal elkeveredtek a tömeggel
szemközt a digitális nirvánákkal,
büszkék, akár a magasra tornyozott élet.
Egész életemben csak elvesztem az
angyalokat,
csak a hit marad, gyermeki szemmel
figyelem a kis udvaron a fekete macskát,
melyre váratlanul csap le egy ragadozó.
Kegyetlenül kivájt szív.

Kezem a preparált zongorám.
Percnyi por,
percnyi kalapács.
Ez most happy end vagy katasztrófa?

■ **Aleš Kauer** (1974) cseh költő, zenész, képzőművész, az Adolescent Kiadó vezetője. A vers *Happy End* című kötetéből (Adolescent, Jihlava, Praha, 2020) való. Költeményei korábban a *Magyar Lettre Internationale*, az *Irodalmi Szemle*, illetve a *Tiszatáj* hasábjain jelentek meg magyarul.

nap / orális

I
művészetterápiás meztelenség
barátságos performansz
egybekulcsolt kezek
alóbbrendűségi hajlam
csatáros seggbeköpés

minimal techno az én szívem
fényvel áthatott hang vagy
az időiség samplere
melyhez egy egész hall kell

make a face like Berghain
holnap reggelig
hogya fogadd a pirkadatot
let your strapon dance

öntudatlanul felüti a recenzios példányt
belekukkant a kúrásba
bár ó édes Istenem
bár ne látna inkább

II
joy is an act of resistance
but no one wants to make it
with a tranny
a teljes szövegen áthatoló
anglofón átmenet

az ő-elbeszélő eluralkodik a testen
akár egy diktatúra
folyékonyan beszél csehül
ha valaki legutóbb azt mondta neked pornó

én vagyok a titkos fullHD-d
a te tíz perced
a házi szégyenhez
szerelmed definíciója

úgy csókolsz akár a keywords
a világ végén chicks with dicks
éjszaka
farkon pihen a kéz

IIII
levetkőzől
amikor én nem vetkőzöm
elalszol mikor fölébrednek
valamelyik dunna alatt
the thoughts
of total defeat

or of I'll die
'cause I just never sleep
a mindennapi szobában
bezengtük a keserű levegőt
izzad a homlokunk
apró-cseprő előítéleteink
példásan koszorúzzák meg magukat

a szerelemhez
catsuit kell
reflexiós elemek
abban ahogy suttogjuk girls living outside
society's shit
kell egy új maszk
másnem búcsúzásoképp

Egy kis szelfi

az esőverte ablak
tükreben
szürke folt
elkent vonalat
hagyott egy döglött légy

a repedt
tükör előtt
dobok egy
szelfit

szép vagyok
unatkozó kis baromfi
közben a világ végén
zuhog az eső
és az ernyők lyukain át
égő
plátánlevelek
potyognak

Nizza

Nizzai pálmák
alattuk félmeztelen
félistenek
sétája
egymás bőrkeményedéseit
izmaid nézik

itt
várok rád
a felhevült
aszfalton
döglött kalamájó
kitartóan várok
őrölt gesztenye ízű
csókodra

hatkor
mennem kell
vár az asszony
egyre nehezebb a szívem
egy elvirágzott
gyermekláncfű
kocsánya
motorok zúgnak
fel a sétányon
és a levegő lassan megtelik
benzinszaggal

Csigabiga

hiányzik egy fogad
a fogközből
nyelved
szalagja
mered rám

nyomul kifelé
meg akarom csókolni
azt a rózsaszín
hattyúfiókat
eleven kiflivéget
nyirkos rózsaszín
moszatot

azt a meleg
puha nyelvet
az elülső
fogakig
csússzanó
csigabigát

Anagrammák

tenyeremben üvegdarab
a törékeny magány
anagrammáit
vésem

hallom
ahogy sír

a lehullott
lombban
kuporgó
fióka
remeg

és csipog

lágyan
hull a hó
a tenyerembe
venném
de félek
hogy halálra
szorítanám

Vásott kölyök

mosdatlan
undok szopósmalac
hétfőtől péntekig
pakolja az árut
estéről estére
keres valakit
aki a seggébe
pakolja
a farkát
tucatkölyök
helyes kis pofija
szeplős
foga közt parányi rés

...
kedden
még szeretkezni akar
szerdára
már a címemet
se tudja

Cseh Zoltán fordításai

Von Roháč (1982) cseh költő, képzőművész. Versei a *Ďábel je* (Itt az ördög) című kötetéből valók (Adolescent, Jihlava, Praha, 2019). 2017-ben Bruce LaBruce *Refugee's Welcome* című filmjében költőt alakított, el is szavalta néhány saját versét. Ruben Litzky és Pig Boy néven pornófilmekben szerepel. Polgári neve Lukáš Vondráček. Versei spontán magömlések, lucskos képzuhatagok, agresszív szószereplvények, egy elszabadult tetoválótú grafomániájának nyomai, máskor szinte a testnedveivel ír.

ÁLOM, HALÁL, BEAVATÁS

Karel Hynek Mácha *Krkonošei utazás* c. költői prózája elé

Karel Hynek Mácha életművének recepciója esetében előre kell bocsájtani, hogy a költő halálának évében, 1836-ban lényegesen kevesebbet ismert munkáiból a cseh olvasóközönség, mint manapság. Az ugyanezen évben megjelent *Május* mellett – amely a cseh költészet egyik legfontosabb alkotásának minősül – Máchának mintegy 15 verse jelent meg nyomtatásban folyóiratpublikációként, valamint a *Křivoklad*, az *Este a Bezdězen* (*Večer na Bezdězu*) és a *Marinka* c. prózák. Az életmű nagyobbik, fennmaradó része hagyatékban maradt, hasonlóan a *Cikáni* (Cigányok) c. regényhez, melynek megjelenését a cenzúra nem engedélyezte.

A hagyaték kiadása negyedszázadot váratott magára, míg Ignác Leopold Kober Mácha összegyűjtött munkáit 1862-ben jelentette. Itt került először kiadásra a *Pout' krkonošská* (a továbbiakban: PK) is. Arra, hogy a költő miért nem publikálta életében a legtöbb prózai próbálkozásával ellentétben a befejezett és gondosan kidolgozott szöveget, különféle magyarázatok születtek. Az is felmerült, hogy úgy gondolta, a cenzúra nem engedélyezte volna a megjelenését, ám erre nincs különösebb bizonyíték.

A PK alaposabb értelmezéseire ugyan a XX. század közepéig várni kellett, úgy tűnik, az utóbbi években (különösen a 2010-es bicentenárium idején készült tanulmányokat tekintve) a Mácha-kutatás ezt a művet tünteti ki leginkább figyelmével. S nem véletlenül, hiszen már a szöveg genézise is bizonyítja, hogy kulcsműről van szó, amely sajátos fénytörésben mutatja fel az egész költői életművet.

A PK ötletét Mácha egy meghatározó álmának köszönheti, amelyet valamikor 1832 ősztén álmódott, és amely kétségtelenül mély benyomást tett rá. Olyannyira, hogy több szövegében igyekezett az élményt megragadni. A *Sen (Álom)* c. prózai töredék, amely a PK magját, s egyik ősváltozatát képezi, az első ilyen próbálkozás, amelynek szövegét 1833 január 14. keltezéssel és aláírásával látta el jegyzetfüzetében a költő. Ekkor pillantotta meg az álmódó Mácha – legalábbis a feljegyzés tanúsága szerint – a sziklaszirten emelkedő kolostort, a kápolnát a temetővel. Az elbeszélő (az álmódó) egy szerzetessel találkozik, akitől megtudja, sőt, az álomlogika folytán nyomban megérti, hogy az esztendőnek éppen ezen a napján ébrednek életre a kolostor szerzetesei, s kérdéseket tehet fel nekik. A helyzetleírás, a kolostor nagytermébe való belépés, a halott szerzetesek, a megelevenedők, a kérdésfeltevés, és a többi tabu (tilos megállni, és egy óránál tovább a teremben maradni) szinte a mondatok bonyolításáig és a szóhasználatig előlegezi meg a PK szövegét. Az események láncolata egészen a naplementéig és az árnyak egynapi életének lezárultáig a PK cselekményét alapozza meg. A kontextualizálás kedvéért Mácha *Sen (Álom)* c. feljegyzésének elejét érdemes idézni:

„A negyedik éjszaka volt már, hogy elszunynadni nem tudnék, gondolataimmal a Szerzetes c. versem oldalaival foglalkozván fekhelyemen feködtem; magam a szörnyű gondolatoktól elszakítani akarván nem voltam a szunynadás állapotában. Közel járt az éjfél, akár egy szörnyű idea, mintha erőszakkal nyomakodna lelkem elé, s a kép, amelyet használva ezt kifejeztem a Szerzetesemben, ál-

landóan lelki szemeim előtt izzott. Fáradtságtól legyőzve elszunnyadtam, s olyan álmot álmodtam, amelynek ideája ugyanez volt, s amelyet itt különössége miatt leírok. Mert hogy valamiféle különös költői erő árad ezen álomból, s hogy az egésznek költői értéke van, le ne nem tagadható.”

E bevezető passzusnak kommentáló, önreflektív természetéből fakadóan nincs megfelelője, pontosabban fejleménye a PK-ban, amelynek terjedelmes részét az *Álom* további folytatása megalapozza egészen napszálltaig, és a szerzetesek árnyainak visszavonulásáig. Az *Álom* szövegváltozatának tekinthető PK-ban a részletek kidolgozása, a leírások beiktatása mellett a narrátorváltás a legszembetűnőbb fejlemény. Az énelbeszélés objektivizálódik, az elbeszélői hang homodiegetikusból heterodiegetikussá válik, vagyis külső narrátor meséli el az ifjú, avagy legény („jinoch”) történetét. Az eltávolított narratív hangot azonban a fokalizáció nem hagyja elidegenülni, hiszen az mindent az „ő”, tehát az énből objektált „ifjú” szemszögéből mesél el. Ez éppen akkor a leglátványosabb, amikor látomást beszél el olyan retorikai keretkezéssel, mint a „zdálo se (mu)” („úgy tűnt [számára]” – más kontextusban: „azt álmodta”).

A kolostor feltűnése valóságos látomás, míg a szerzetesek, e különös álom szereplői, maguk is álmodók. Tetszhalottak, akik évente egy napon választhatnak az egy napi ébrenlét elevensége és az „álomtalan álom”, a halál között. Az álom tehát nemcsak a szöveg nyersanyaga vagy ihletforrása, de annak generátora is – a látomás retorizáltsága mellett a szimbolikus sík kulcsmotívuma.

A látás, a látomás képisége az elbeszélésben az álom szerveződésére hasonlít. Ebből a felismerésből indította Vítězslav Nezval Mácha-esszéjét, amelyben a költőt programszerűen a szürrealizmus előfutáraként mutatja be. A kolostor látomása valóban olvasható a freudi eltolás mechanizmusának példajaként. Az elbeszélés álomszöveggé váló értelmezése a későbbiekben is meghatározta az interpretáció irányát: Hana Voisine-Jechová például Nerval *Aurélie*-ével vetette össze, Jaromír Loužil pedig az életműben központi szerepet játszó alvás motívumának szimbolikáját elemezte. Álomszerű elem az is például, hogy a főszereplő bármennyire igyekszik, nem jut előre, visszafújja a szél. Vagy hogy az árnyaknak feltett kérdésekről semmit sem tudunk meg, az elbeszélő csak a főszereplő rémületéről tudósít. Fontos megjegyezni, hogy az *Álomban* szerepel itt egy mondat, amelyet a PK-ba nem vett át Mácha: „Válaszaikat azonban nagyrészt elfelejtette; azokat pedig, amelyeket el nem felejthetett, szörnyűségük miatt többé felidézni sem akarván nem emlékezni kívánt rájuk.” – az információ elfeledése, az emotív töltet hatása szintén az álomra jellemző vonás. Álomba illő az is, hogy a szerzetes, akit először megpillant, mintha felé igyekezne,

s mintha mindig is ismerte volna őt, sőt, a nagy titkot, a szerzetesek megelevenedését is úgy fogadja, mintha valamiféle korábbi homályos tudást, sejtelmet világosítanának meg az ősz barát szavai.

Nezval esszéjében a PK mint álomszöveg a szürrealista alkotásmódnak példája, az új esztétika és módszer előzményeként tárgyalja. Álomból született, de ihletett álomból, és műalkotássá forrott. Nezval éppen a tudattalannal való tudatos munkát értékeli – nyilván a gyakorló költő szempontjából – amelyet már esszéje címében kiemeli: konkrét irracionális. Ezen a címen (*La Conquête de l'irrationnel*) jelent meg 1935-ben Salvador Dalí a szürrealizmus fejlődése szempontjából is jelentős tanulmánya (magyarra Bajomi Lázár Endre *A kézzelfogható értelmetlenség* címen fordított belőle részleteket). Nezval Mácha esszéjét pedig az általa szerkesztett *Ani labu' ani Lúna* (*Se nem hattyú, se nem Hold*) c. antológiában egy esztendővel Dalit kö-

vetve publikálta. Mácha halálának századik évfordulójára jelent meg a cseh szürrealista csoport reprezentatív köteteként. Nota bene, a szóban forgó 1935. év júniusi 25-ik napján az antológia néhány szerzője (Nezval, Toyen, Jindřich Štyrský) Dalival személyesen is megismerkedett. Ekkoriban jártak ugyanis a cseh szürrealisták Párizsban André Breton és Paul Éluard meghívására – akik pedig néhány hónappal azelőtt voltak Prágában Nezval meghívására. A centenárium és Mácha újjraértelmezésének igénye egybeesett azzal az időszakkal, amelyben a szürrealizmus hatása Nezvalra a legintenzívebb volt. Csoda-e, hogy így kiált fel a költő elődjére utalva: „Mácha szürrealista volt az életében, álmaiban, költészetében és halálában. (...) Éljen a szürrealizmus!”

*

„Különös álmom volt az éjjel; úgy tűnik, Lord Byron és Mickiewicz olvasása és a Bezděz-i rom volt az oka. Isten őrizze meg ilyen álmoktól; egyetlen ilyen tán az egész életre kihát.” – írja Mácha barátjának, Eduard Hindlnek valamikor 1832 őszén. Bár nem bizonyítható minden kétséget kizáróan, a Mácha-kutatás mégis valószínűsíti, hogy a levélben ugyanarra az álomra utal, amelyet a fent részletezett pár hónappal későbbi *Álom* c. feljegyzés dolgoz fel. Az álom a levélrészletben is irodalmi folyamat terméke, de az alkotó vajúadás helyett a hathatós befogadás az okozója. Ennél is fontosabb azonban a Bezděz-i várromhoz tett látogatás friss élményének említése. A várromról egyébként Mácha rajzot is készített *Hrady spatřené* (*Megtekintett várak*) c. rajzszorozatába. Emellett *Este a Bezdězu* címmel (magyarul Istraél Efraim fordításában olvasható) költői, szintén álomszerű és látomásos prózát is közölt – igaz, csak mintegy másfél évvel az 1832 augusztusában tett Bezděz-i utazást követően. A PK kolostorának mintáját azonban a kutatók e várrom mellett a sázavai vagy a zbraslavi kolostorban vélték megtalálni Mácha két történelmi prózatöredéke, *Kláster sázavský* (*A sázavai kolostor*) és a *Karlův Tejn* (*Karlštejn vára*) alapján. De akár Mácha Prágáján belül maradvá az akkor még befejezetlen gótikus Szent Vitus székesegyház is gyanúsíthatjuk ihletőként, amelyre a szöveg is utal, ugyan nem a kolostor, de az ifjú által maga mögött hagyott cseh királyok és fejedelmek síremlékeire.

A PK szövegének az említett *Álom* feljegyzésén kívül még egy fontos előzménye van Mácha feljegyzései között, mégpedig a jegyzetfüzet 1833 márciusi, idegen kézzel megcímezett *Poutník* (*Vándor*) c. feljegyzése. A PK befejező részében a szakadékból vezető út, a Hold és a kereszt, a különös fehér alak leírását bővítette a költő, elsősorban az aggastyán alakját adva hozzá, akit a külső narrátort szerepeltető feljegyzés vándo-

ra követ. A PK lezárása, a reggel és forrás képe persze már előzmény nélküli.

A PK szövege tehát alapjában véve az *Álom* és a *Vándor* c. jegyzetek feldolgozása, ám a szöveg több passzusának előzményét is megtalálhatjuk, mindenekelőtt a levelezésben. Az ismeretlen lányhoz írott 1833 nyár végén vagy ősz elején fogalmazott levelében (amelyet éppúgy csak Karel Sabina átvételében ismerünk, mint a fent idézett Hindl-hez szóló levélrészletet) a költő saját önarcképét rajzolja meg. A világban otthont nem találó romantikus hős jellemzése a PK elején („Epedő szívvel lépett a világba...”) e részletet dolgozza fel. A Mácha-filológia által alaposan feltárt többi, kevésbé jelentős, levélrészletekkel, feljegyzésekkel, versekkel való szövegpárhuzamok ismertetésétől itt most eltekintünk. Hiszen már e felskiccelt szöveggenezisből is világos, hogy a PK hosszú érlelődés gyümölcse.

Szövegünk első verziója azonban Máchának Prágából a Krkonošébe, még pedig a Sněžka csúcsára vezető vándorútja után született meg. Az autográf kézirat aláírása mellett keltezte is a költő: 1833 szeptember 26-án. A K5 jelzésű kéziratot kisebb javításokkal Mácha átírta, s ez a K12 jelzésű kézirat volt az, amelyet a Mácha hagyatékok feldolgozója, Karel Sabina ismert. Az egyre elhamarkodottabbá váló írásmódon látszik, hogy Mácha sietett a másolással, ezekből a K5-ösből az *Álom* átdolgozását nem másolta át, pusztán csillaggal jelölte a helyét. Sabina kiadásában Mácha szóbeli ismertetése alapján rekonstruálta a szöveget, s a K12 hiányzó, csillaggal jelölt részét a költő jegyzetfüzetéből átvett (és a költő szándékára ráérezve külső narrációvá módosított) *Álommal* pótolta. Az utolsó kéz törvényét követve a PK definitív szövege csak a K5-ös autográf 1917-es felfedezése után vált lehetővé.

*

Az 1833 késő nyári krkonošei vándorúja (melyről a *Marinka* c. elbeszélése tanúsága szerint szeptember 6-án tért haza) központi jelentőségű Mácha életművében. Kokořín vára, ahol éjszakázott, a *Cikáni* (*Cigányok*) c. regényben jelenik meg, a Bezděz vára alatti tó (amely ma a költő nevét viseli) partjára helyezi a *Május* cselekményét – s a költeményt ihlető apagyilkosság történetét is a környéken hallotta. A PK kolostorának legvalószínűbb mintájaként szolgáló Bezdězhez ezen kívül még kétszer ellátogatott a költő. Az *Álom*ban szereplő kolostort azonban a Sněžka csúcsára helyezte, amely nemcsak a Krkonoše hegység, de Csehország legmagasabb csúcsa, amelynek északi fele már Lengyelországhoz tartozik. A csúcson már akkor is állt a Szent Lőrinc kápolna, amely Mácha idejében már menedékházként szolgált, s a szorgos kutatók azt is kimutatták, hogy augusztus utolsó napjai 1833-ban valóban telihold idejére estek, és az is elképzelhető, hogy éjszaka

már havazott a csúcson a hirtelen lehülés miatt, ahogy a költő is említi, s könnyen meglehet, hogy a völgyből mégis pillangó tévedt fel a csúcsra...

A PK esetében a vándor típusa és az utazás sokszoros fénytörésbe kerül. Az utazás a szöveg ihletforrása, s a narratívát szervező erő. Vándor a szerző és vándor a szereplő, a romantikus magányos és kiábrándult, a világból kiszakadó hőst megtestesítő ifjú, „jinoch”. Mellesleg F.X. Šalda a költő halálának centenáriuma kiadott *Mácha snivec i buřič* (*Mácha az álmodozó és lázadó*) c. monográfiájában három alapszimbólum szemszögéből tárgyalja az életművet: ezek a rab, a vidék és a vándor. Melyekből az utóbbi a kulcsszöveggé válhat PK esetében többszörösen hangsúlyos. A „poutník” elsősorban vándort, utazót jelent, ám a szó ma már archaikusan hangzik, s inkább a szakrális konnotációt, a zarándokot értik alatta. Még inkább igaz ez a cím „pout” (vándorút, utazás, zarándokút) szavára, amelynek archaikus bája a fordításban elveszik. (S ha már a címnél tartunk, fontos említeni a Krkonoše hegység esetét is, amelynek magyar megfelelőjét az Óriáshegységet a fordító, kontextushűségre és a nem közismert magyar névre hivatkozva nem veszi át.)

Az utazások mellett legalább ennyire fontos az irodalmi ihlet és előkép kérdése. A monumentális gótikus kolostor ábrázolása Walter Scott *Az apát* c. regényére hasonlít, amelynek német fordításából Mácha feljegyzései közt idéz is. Scott hatását ráadásul egyéb történelmi prózai töredékeiben kimutatták. René Wellek emellett Christoph Ernst von Houwald *Das Wiedernsehen auf dem St. Bernard* c. írásával való hasonlóságára mutatott rá, amelyet Mácha valószínűleg a *Wahnsinn und Tod* c. elbeszéléssel együtt olvasott. A tetszhalálban szunnyadó és az éjféli misére igyekvő megéledő halottak motívumával itt találkozunk. S valahol itt kell keresnünk (kiegészítve Washington Irving *Tales of a Traveller* c. gyűjteményével) a gótikus irodalom közvetlen hatását Mácha írásművészetére. A kontaktusok mellett azonban a tipológiai összefüggéseket is fontos figyelembe vennünk. Holt Meyer a fantasztikus gótikus irodalom kontextusában effélékre hívja fel a figyelmet, elsősorban a szerzetes és a hasonmás típusára, s M.G. Lewis *A szerzetes* és a E.T.A. Hoffmann *Az ördög bájitala* c. regényeivel vetve össze a PK-t.

A kontextuális-komparatív olvasatából indult ki több olyan elemzés, amely a térpoétika és a mű gazdag szimbolikája felől igyekezett értelmezni azt. Mácha romok iránti rajongásában például a preromantika általános trendjére ismerhetünk. A rom a nemzeti múlt emblémája, az egykori királyság dicsőségének és hanyatlásának mementója éppúgy, mint a régi királyok sírjai, amelyeket a vándor Prágában maga mögött hagyott. A romok mint a fragmentaritás képei már a modernitás korát jelentik be, amelybe a vallási hagyomány szintén csak valamiféle kísérteties módon

van jelen, a tetszhalál állapotában. A rom megéledése az őt minduntalan meghódítani, elemészteni kívánó természettel viszonyba állítva a szellemi kultúra dacaként, repetitív, de nem valóságos ellenállásaként értelmezhető. A rom ugyanakkor magának a vándornak, a költő alteregójának is projekciója. Szintén Hindlhez és szintén Sabina idézetében kívánczik ide egy elragadtatott levélrészlet ebből az időszakból: „...én vagyok a rom, mely egykor erős várnak kellett legyenek. – Erős torony vagyok, de jaj nekem, újra csak – megint fény nélkül. Tán az ünnepre minden kizöldül? Én a végekre vagyok.” (1833 márc. 28)

A rom pozicionálása sem mellékes: a zord sziklaszirten ülő vándor felett lebegő látomásként jelenik meg a Sněžka csúcsán (a nevét szó szerint Havaskának fordíthatnánk). Míg az alant elterülő természet majd kicsattan az elevenségtől, addig e magashegyi környezet túl az életen, a halál tartománya. Ez a pillangó röptével jelzett határátlépés a vándor tudatosságát erősíti: vele ellentétben ugyanis az ember az, aki kényszerből, a többször hangsúlyozott muszájtól hajtva tör egyre magasabbra. Ez a belső emberi szükség vezeti a vándorunkat is, a szó konkrét értelmében is. A természet ezen kettősségétől válik a mű természetszemlélete a romantika szubliminális tájélményévé. Ezért nevezi sírjának a természetet a vándor.

A romantikus és gótikus hagyomány jellemzője a halál természetének vizsgálata, a természet monstrozitásának megjelenítése, a holtak és elevenek közötti határ felfüggesztése. E kontextusban értelmezhető a PK kidolgozott jelképrendszere és térpoétikája, amelyet Zdeněk Hrbata külön tanulmányban elemzett, amelyben a természet kozmikus dimenzióinak szerepére is felhívta a figyelmet. A rom jelenése szinte aszturális, mintha csak az égből szállna alá, a csillagok átűnnek a gótikus boltozaton, a hold fényében mintha mozdulnának a szobrok és torzók. A kolostor éjfélt mutató órájának ragyogó számlapja szintén kozmikus, Nap-Hold szimbolikát használ. A szerzetesek megelevenedése évente egy napra maga is paradoxon: a rom az idő linearitását jelzi, a soha igazán ki nem merülő elmúlást, a lenti eleven természet pedig a ciklikust, amely a halál-élet váltakozásán alapul. A kolostor szerzetesei mindennek ellenére nem élnek igazán, mikor megelevenednek, s nem is halottak teljesen (mármint akik a terembe menekülnek), amikor alszanak.

A PK értelmezői hagyományában gyakran találkozunk ezen felismerések gyümölcsével: a PK beavatási történetként olvasható. Az iniciációs struktúrát legalaposabban Daniela Hodrová tárta fel. Már maga az út, a hegyre való felhágás anabázisa, a vándor-szerepben megjelenő adepts feltételezi ezt. Éppígy az átlépet jelképezi a csúcs mint horizontális (Csehország és Szilézia), vertikális (fenti és lenti természet) tekintetben. S a narratíva időkezelése is a határ köré szerveződik (éjféltkor feltűnő jelenés, az évi egyetlen nap, a telihold). De pszichológiai értelemben határhelyzetben van a szeparálódott, magányos vándor is: a mindenek hiábavalóságával és mulandóságával szembe-sülve, a szerelemben csalódva az ifjúság álmaiból kiábrándulva maga mögött hagyta a társadalmat, a kedvest, a holt királyokat.

Az ismerősnek tűnő szerzetes a segítő szerepében a beavatás szabályait tisztázza, a megéledő szerzetesek válaszaiban elhallgatás-alakzatok, az olvasó számára a halál misztériuma titok marad. A továtűnő kolostort elhagyva a vándor alászállása, a katabázis szintén

megfeleltethető az iniciáció soros fázisának. A csúcson a mélybe, a bezártságba, a szakadékba vezető ösvény barlangba, a mélységekbe, a jelképes sírba torkollik. Útja során az adepts két titokzatos alak vezeti, amelyekhez több szimbólum kapcsolódik – a zárlat értelmezése e sokértelműségnél fogva sosem lehet teljes. A Sněžka magasában a kolostor helyén már csak egy kereszt látható, amely éppen a telihold elé kerül – erre mutat a halottian sápadt női alak. A négyfelé osztott kör olyan ősi kozmikus szimbólum, amelyet számos lehetséges referenciával elláthatunk. A sápadt női alak egyes értelmezések szerint a reményt (sőt, a halott reményt) hivatott megtestesíteni. De az is lehet, hogy a távoli kedvesre referál. Esetleg a lélek jelképe, vagy a lélekvezető szerepét játszhatja, az aggastyánhoz hasonlóan? Akinek fehér és vörös rózsákból font koszorújában pedig az élet-halál, a mulandóság, vagy a teljesség jelképére ismerhetünk. A titokzatos vénembert az értelmezések gyakran a vándor alteregójaként kezelik, mivel eltűnésével párhuzamosan a vándor, az ifjú maga változik ősz vénemberré.

A hajnali zárókép már a halott vén vándort jelenít meg a beavatás kudarcával zárja a történetet. Ez a halál, ellentétben a szerzetesekével, a végső. Az ifjú a halott világot maga mögött hagyva, beavatva a látomásban szereplő tetszhalott szerzetesek által a halál misztériumába, átváltozva és elaggya a barlangból fakadó forrásban leli meg vándor- és életútja végét. A szakrális szimbólumok ellenére a zárlat a halál végérvényességét jelenti be és visszavonja Isten létét. A krkonošei vándorút idején írt következő sorok a költő jegyzetfűzetében ezt a gondolatot támasztják alá:

„Szeretem a virágot, mivel elhervad, az állatot, mert elhull, az embert, meg meghal és nincs többé; mert érzi, hogy mindenkorra elpusztul; szeretek – sőt, több mint szeretek – én megalázodom az Isten előtt, mivel – nincsen.”

Száz Pál (1987) író, irodalmár. Utóbbi kötete a *Fűje sarjad* mezőknek. *Phytolegendárium* (Kalligram, 2017).

Krkonošei vándorút

(Pouť krkonošská)

Késő volt már, s a lányok serényen
fontak, s oda ültek a legények.
A tűzhelynek bús fénye imbolygott,
A vándor ült középütt magában,
Mebámulta egy cselédleányka,
S ahogy érzett, éppen úgy is szólott:
„Ha figyeltek, s szómra hagyatkoztok,
Füleljetek, kik még ébren vagytok,
Sosem hallott újság amit mondok,
Elárulom, el ne aludjatok.
Ám ha csak egy szót is elvételtek,
Engem többé már meg nem érthettek,
S azokat, kik csöndes ágyaikban
A sötétben békén szenderegnek
S fentről óvó kereszt fője csillan
Fel ne keltse kacajunk, sirámunk!
Jöjjön álom a halk szendergésben,
Sötét éjbe suttogva kívánjuk,
Jó éjszakát, nyugodt álmot!!!

Közeledett az este. A magányos vándor a Sněžka csúcsa alatt lépdelt a Krkonoš-hegység gerincének keskeny ösvényén. Zúgott a szél, mintha a bástyákon túlról Szilézia titokzatos szavakkal szóló volna Cseh nővéréhez. „Pusztaság körben” sóhajtott az ifjú, „állat s még madár is kerüli e vidéket, még fa, még virág sem terem itt, egyedül csak az ember törekszik egyre magasabbra, s magasabbra az azúrkék égbe, ám nem talál itt semmit, csak sejtelmesen suttogó mohát és fagyos havat.” A szél ekkor egy pillangót sodort arca elé, mely feleslegesen tiltakozott színes szárnyaival riadtan, visszakíváncozván az alanti virágos paradicsomba, ahonnét a szilaj szél elragadta volt.

„Szerencsétlen! Visszavágysz tarka ligetedbe, mely bölcsőd volt; – te nem törekedtél e vidékre, szándékod ellenére most mégis ugyanaz a szél sodor a rideg magasságba, mely ifjúságodban a nyíló virágok orcáján ringatott; – Mondám, az ember törekszik felfelé a tiszta égbe... S néki muszáj!” – Kiáltott fel az ifjú, tenyerével homlokát befedve. „Muszáj! – Bízd reám e pillangót, szélvész, én visszaviszem magammal ama vidékre, ahonnan elsodorod. Elkapta ekkor a pillangót, de hiába, az itt uralkodó hidegtől erejét veszítve már megdermedt. Elszomorodva az ifjú egy magányos sziklára ült, tekintetét néha Szilézia termékeny síkságának pusztá fehér rétjei, hol pedig a cseh vidéket borító sötét erdők felé fordítá.

Emez ifjú vagy húsz éves volt; szűk, fekete viselete kiemelte magas termete karcsúságát; fekete haját lengette a szél szép homloka s halovány orcája körül, melyet fekete szakáll ke-retezett, kék szeme pedig kimondhatatlan vágyat mutatott; egész alakja, az esti homályban a puszta sziklákkal övezve e dal visszhangjának tűnt: „Ismered-e a tájat, hol citromvirág” stb.

Ez volt néki első útja; – alig négyszer látogatta meg a nap a cseh királyok sírját a prágai székesegyházban azidőtől fogva, hogy puszta Vyšehrad romjaitól búcsút vett; Bárha csak hússzor látta is a fagyos föld dermedt havát hideg könnyekbe olvadni, már emez első út-ján felismerte, hogy nem abba a világba érkezett, amelyet az ifjuság ábrándjai kínáltak né-ki. Epedő szívvel lépett a világba remélvén, hogy majd minden álom, melyet rózsakoszorúval díszített az ifjuság, itt valóra válva találatik; az egész világot lelkesen ölelte volna ma-gához; de túl korán hullott le a függöny, s felriadt az ifjuság álmaiból. A ligetben a hold fényénél egy virágszálakat akart leszakasztani, s az éji rózsza hideg könnyeivel locsolta le hév kezét; s csak mikor illatától elbűvölten a fészlő rózsához hajolt, pillantotta meg, hogy friss sírból sarjad; pirkadatkor a liliom hófehér ragyogását csodálta, melynek már éjszaka látta ezüst koronáját a nyirkos földre hajolni; azt a népet kereste, mely álmában élt, de érző sze-mébe csak mosolygó lárvák meredtek; egyszóval, az álmok paradicsomát kereste e világ-ban, s efelé tárta ki karjait, ám csak a puszta, érzéketlen földet ölelte forró keblére. Riadtan igyekezett az ifjuság birodalmába visszatérni, de most már hiába sirathatta elillant álma-it, egyedül ülve itt e kietlenségben, míg alant a mélyben virágozik a természet; szeretetlenül s mit sem szeretve állt a magányos sziklaszirten a lemenő naptól vörösbe vont hegyek között.

Ahogy a cseh vidék és a sziléziai síkság harangszava találkozott a hegyháton, elevenen idézte emlékezetébe az elillant napokat; – lelkében ekkor egy emlék támadt rólad, szeretett leány, noha számos hegy s öt folyó választották el tőled őt. Mit sem szeretve, ezt mondom? – Ó, még szeretett ő téged, bárha későn – későn, mert te már elvesztél számára; – néki te úgy jöttél, ahogy a hajnalcsillag kel fel, mostani gondolatai sötét hullámai fölé, s első sugarai visszazuhanak a sötét, halott éjszakába; az ifjuság arany álmai aláhullottak; ám a gondo-lat, hogy az egyetlen csillag, mely vándorútjának ösvényét rózsaszínével bevilágíthatá, nem az ő csillaga; és sugarai csak azért mosolyogtak rá most a köröttei sötétből, hogy hamar új-ra kihunyanak, s még erősebb vágyat ébresszenek a világosság iránt, melytől korábbi gon-dolatainak éjszakájába zuhan vissza.

Felállván lepillantott az esti aranyragyogásban mosolygó tájra és siráma hangosan zen-gett az elcsöndesedett vidéken: „Napom voltál, de ah, bealkonyultál mindörökre, s élttem egén nem izzik többé sugár; magányos vándor módjára járok majd újra a beláthatatlan éj-szakában, melynek üres csöndessége csak önnön sirámom által elevenedik meg; a színtisz-ta sötétségben karjaim kitárom álmaim semmi-alakjai s rémképei előtt, s magányos fához futamodván éjszakába bugyolált koronájának jeges könnyeivel ébreszt rá a szörnyű valóság-ra, míg az én hév könnyeim jéggé dermednek, s álmaim örök s álomtalan alvásba hálnak. S majd utolsó lélegzetem az égbolt alkonypírjával elvegyül, s utolsó gondolatom a könnyű köddel hazám felett elterül; lemossa majd az eső, elfújja a szél lábam nyomát, mint-ha sosem lettem volna itt, s mintha sosem jártam volna e hegyeken; – természet, önma-gad csaló síromat fedd be a köröttei vidék zöldellő fűvével, s újra mosolyoghatsz majd raj-tam, mint sosem lettem volna itt, s mint sosem kiáltott volna szám e hegyeknek: Jó éj-szakát!” Elhallgatott, körötte csönd, csak a meredek hegyoldalak ekhója viszonzta ezt a jó éjszakát – jó éjszakát! –

A nap lement a sötét hegyek mögött; csúcsai mint fekete fergeteg, meredtek a látóhatá-ron a cseh föld fölé, s a szemközti hegyeken túl már más világokban kelt a nap; a szurdo-kokban már fekete éjszaka volt, a síkságokon még épp setétedett; a városok fehér anyaje-gyekként tűntek elő a szürkület árnyai közül; felettük könnyű füst keringett, s leereszkedő foszlányai a halk tavak orcája köré osontak, melyekben a kelő csillagok maguk megláthat-ták, tündöklésüket a sötét gáton itt-ott felcsillanó apró lángocskák fénye színezte.

Azt este világos volt és tiszta, amilyen csak a hegyekben lehet, lassan telt a Hold, s fé-nye ezüsttel vont be a kék hegyek havas homlokát, melyek úgy meredeztek a sötét éjben, mint holt királyok ezüstkoszorúval koronázott ősz fői. – Soká állt így az ifjú, gondolatai útvesztőjébe merülve a csöndes tájon merengvén; már minden csillag a gyönyörű éjsza-kát magasztalta, ő még mindig a magányos szirtek között lakozott; – hideg volt, a hegyek-

ben süvöltött a dermesztő szél, lentről a hűvös és pusztá hegyekből a termékeny vidék felé siető folyók és erdőségek zsongása hallatszott; a Hold pályája magasán állt, s az ifjú még tapodtat sem mozdult helyéről. – A toronyóra ekkor ütötte el az éjfélt, s habár korábban mit sem hallott, most úgy tűnt számára, mintha a közelében tompán, de szörnyen zengene a harang szava a tágas csúcson, míg a hegyek homloka visszaveri, s végül az utolsó ekhó homályosan és egyre homályosabban tér vissza; majd újra csönd lett. Gyorsan szétnevezett maga körül az ifjú, és – tán megcsalta a holdsugár ernyedte érzékeit? – úgy tűnt fel neki a Sněžka csúcsa, mely mintha szétterült volna, s most mintha éppen őfelette lebegne; a gótikus ízlésben épült pompázatos, bár félig leomlott kolostor és gazdag temploma ékítették a csúcst; magas lépcsők vezettek a gótikus mívű bejáráshoz; mesterien megmunkált karcsú oszlopok, néhol pedig az immár csonka szobrok álltak a magas, gótikus boltívek körül, melyeken a holdsugár derengett át, míg a csillagfény az omlott ablakokon áradt be ezüstözvény az apró oszlopok s más gótikus ékítmények maradványait s a különb-különb szentek képét világosítva meg, melyeket élénk színekkel festettek az itt-ott megmaradt ablaküvegre.

Oldalról erős tornyok álltak, melyek félig ledőltek már; akár az egész építményt, ezeket is karcsú oszlopocskák, emberfejecskék, különböző állatok, fák alakjai ékítették, de olyan apróra faragva a kőből, hogy a magasabban lévőket nem lehetett a holdfényben kifürkészni; az alakok a derengő sugarak remegésében élni s mozogni tűntek; – A tornyok között a templom épületén a toronyóra állt a legmagasabban; elsötétült naphoz hasonlatos számtábláján csillagírásként ragyogtak a jegyek, míg az arany mutató, akár az utolsó halovány éjszakában a holdsarló, úgy világlott éjfélt jelentve.

Fogta magát az ifjú, s felfelé igyekezett a temető falához, amelyet szintén gótikus módon az itt nyugvók szobraival és címereivel díszítettek, s belépni sietett a temetőbe az alacsony kapun át, s onnét fel a meredek lépcsőkön a nyitott templomba, melynek magasoltárán titokzatos fény világolt; ám minél jobban igyekezett, az erős szél annál inkább ruhájába kapaszkodott, éppúgy, ahogy a nyugtalan álomban tűnik, mind jobban igyekezett közelebb kerülni, annál kevésbé haladt, s egyforma távolságban maradt. –

Így közelgett a reggel, a szél lassan elnémult, s az ifjú már épp a temető falánál állt, mikor a kelő nap rózsaszínű lángra lobbantotta a kolostort. A templom kapuja magától bezárult; az ifjún a kolostor udvarára lépve szembe indult egy arra igyekvő szerzetessel, aki sietve, mintha már réges-régen ismerte volna, így szólította meg őt: „Épp jókor jössz, mert épp e mai napon eszmélnek fel kolostorunkban a holtá vált testvérek, s megadatik számodra bármiről kérdezned őket, amit tudni úgy epedtél.” S az ifjú lelkében mintha pirkadat támadt volna, s mintha hallott volna már valaha rég e kolostorról, ismerős volt minden, aminek történnie kell. Mégpedig a következőképp.

A szerzetestestvérek kolostorának közepén tágas termem állt a falak közt, ahová bizonyos szertartások után az itteni szerzetesek közül valamennyi belépett, s megdermedt, mintha meghalt volna, s egy esztendeig így is maradt, ám az év egy bizonyos napján megéled, hogy újra megdermedjen a nap végeztével a következő esztendő ugyanazon napjáig; s így kellett történnie egészen a világ végezetéig. A legény az őt vezető szerzetes nyomában lépdelt, s az útmutatás szerint belépett az előcsarnokba. Körben a falak aljában néhány halott szerzetes állt, kezeik mellükön összekulcsolva, fiatalok és öregek; sápadt arcuk még holtukban is valami szörnyű békétlenséget mutatott. S kérde az ifjú a szerzetest, hogy ezek itt vajon megélednek-e, mire az így válaszolt: „Nem, ezek nem élednek meg! Mivel azoknak, akik ide bezárattatnak, a termet esztendőnként csak ama napon szabad elhagyniuk, mikor megélednek, s ennek végeztével visszatérhetnek, avagy sem. Akik e terembe vissza nem térnek, csak az előcsarnokban maradnak, meghalnak, és nem élednek meg többé, de esztendő múltjával eltemetnek. Ezek számára is megrútult a földi lét, még ha csak egy napig tart is esztendőnként, s inkább álomtalán alvásba kívántak temetkezni. Ha majd delezőjére ér pályáján a nap, elhantoltatnak abban a temetőben, amelyet a kis kápolna körül szemléltél. Most azonban lépj be a nagy terembe.” Szava végeztével kitárult a terem kapuja. A lefüggönyözött ablakokból álmatag fény áradt a hatalmas gótikus terembe. – A homályban a holt testvérek megszámlálhatatlan sokasága állt, mindegyik olyan helyzetben, amilyenben a halál megérintette volt. Kinyújtott kézzel állt egy, mintha magyarázna, hozzá hasonlóan a másik holt szemét függesztvén rá, mintha buzgón hallgatná ennek szavát. A harmadik holtában is a földre hajol, hogy felvegyen valamit, a negyedik összetett kézzel térdepel, imádkozni látszik még mindig, és így tovább.

A szerzetes, ki az ifjút vezette, a következő óvó intelmet adta: „E számlálhatatlan tömegbe kell most rohagnod, s futás közben különféle kérdéseket tehetsz fel nekik. Ha állva maradsz, megint meghalnak, mármint újra, és nem élednek meg örökre elholt testvéreik temetéséig; – mindezt pedig anélkül, hogy egy óránál tovább köztük tartózkodnál, hacsak nem akarsz magad is elevenen a holtra váltak között maradni egy egész esztendőn keresztül.” –

Berohant erre a terembe az ifjú, s futás közben különféle kérdéseket tett fel nekik; mire azok földet nem érintő árnyakként kezdtek mozogni, s a futás által kavart szellőtől mozdulva valamiféle titkos suttogással válaszoltak kérdéseire, hogy a rettenettől reszketett a szíve. Amint a három óra eltelt, a nyitott tereméből kirohant, rémülettel futott keresztül az előcsarnokon, mígnem egyszer csak egy sziklaszirt szélén találta magát alatta a mélyben elterülő tájjal, fénytől elsokott szeme pedig a délelőtti nap éles verőfényétől sebesülve bőven ontotta könnyeit anélkül, hogy bármit el tudott volna különböztetni maga körül, míg szívet szörnyű szenvedés szorította. –

Délhez közeledett az idő, az ifjú szeme felszáradt, s új erőre kapott; – Tompán kongtak a kolostor harangjai, s a szerzetesek gyászmenetét kísérő szomorú ének szó hatolt fülébe. – Körbenézvén az ifjú a kolostor temetőkapujára lett figyelmes, mely felé a minörökre elholtakat kísérő testvérek menete haladt. Súlyos bánat és kimondhatatlan epekedés lett úrrá szíven míg a kolostor környékről összeseregülő szerzetesek menetét nézte, ahogy az elevenek a kapun át örökre elholt testvéreiket temetni viszik, s a meglevenedett szerzetesek

serege a kolostor távolabbi kapui felől hömpölygött. Tekintetét az ifjú az alatt fekvő bájosan virágzó vidékre fordította; – a távolban akár az éjszakai tenger hullámtaréja, szürkés-kék hegyek szegélyezték a tájat, és egy fekete felleg sűrű esőt hullatott a völgy ligeteire. Éppen felette ragyogón süttött a nap, az egész föld mintha mosolygott volna, odalentről a kasszálók édesen és kellemesen illatoztak egészen a csúcsokig, s alatt az erdőkből és ligetektől a vidám madársereg csivitelése összevegyült a szerzetesek szomorú énekével. Úgy tűnt, mintha a távolból a szürke hegyek morajlanának, és sűrű eső susogna: „Világos homlokunk ráncoljuk ősidők óta, anélkül, hogy letűnnénk”; – „Mi hintjük harmattal a meghervadt virágot, hogy el ne pusztuljon, de újra virágozzon, s kellemes illatot árásszon!” „Mi viszont álomtalan alvásba merülünk!”, úgy hallatszott, mintha vihognának a holt szerzetesek. Számtalan megelevenedett szerzetes vonult a hegy minden oldalán; s az ifjú visszasietett a temetőhöz szemlélni vágyva az örökre elhunytak temetését; s amint oldalról kerülne őket, hogy a hömpölygő tömeget megelőzze, mögötte a megelevenedettek is árnyként lebbsenek utána; a másik oldalra ugrik, újra szállnak az árnyak utána – utána; újra félreugrik, de az árnyak ide is követik. S egyikük így szól: „Hiába kerülsz minket, a szellő, amely utánad úszik, elragad minket, maradj állva, és a legkönnyebb fuvallat a hegy orcáján elhajt minket melletted.” Állva maradt az ifjú, s a szerzetesek a hegy szélén gyülekeztek a lefelé vezető ösvényt akarva követni; – sokan a sziklaszirtekről vezető meredek ösvénynek, kimondhatatlan vágtyól égő tekintetük a sötét hegyeken túl fürkésztek, de a szemből csapdosó szél újra és újra a hegy csúcsára gyűjtötte őket. – A nap lemenőben volt, – közeledett a késő este, – lentről a szalma illata áradt, és a széles vidékre szent csönd terült. – Leírhatatlan a bánat, amely a lemenő napot, s a haldokló világot figyelő szerzetesek tekintetéből áradt; de hiába; – az árnyak életének napja betelt, s a fergeteg egyszer csak a szörnyű tágas terembe süvített, s többen vihogva tódultak a tágas terembe; mások pedig siránkozva, összetett kézzel vertek szállást az előcsarnok fala tövében; majd bezárult a terem és az előcsarnok. – – –

Hűvös éjszaka volt; a vándor a hegyek közti szűk szurdokban lomhán lépdelve hagyta el a hegyvidéket. Szemben vele a Sněžka állt teljes magasságában, hóval borított csúcspőjén most csak egy magányos kereszt állt; a telehold éppen amögül fürkészte a szurdokot, úgy, hogy a kereszt mögött négyfelé osztva látszott lenni. „Jó éjszakát, jó éjszakát!” suttogta a megfáradt vándor elhaló hangon. Homályba vesző, halovány nőalak tűnt fel előtte; holt tekintete a keresztre meredt, arca fehér, akár a kréta, elkékvült ajaka félelmet ébresztett, s merev kezének hófehér, felszegett mutatójaja villódzott a holdsugarban; hogy vajon a keresztre, vagy a Holdra mutatott-e, lehetetlen volt eldönteni.

Ahogy megkerülte a vándor a bérceket, a Sněžka eltűnt szeme elől; az alak egyre inkább megváltozott, mígnem már egy ősz öregember lépdelt előtte, hosszú, szürke haja holtspadt orcáját keretezte, s összevegyült derékig érő, fehér szakállával. Hajában fehér és piros rózsákból font koszorú. Lábánál a folyó tajtékzott, amely felette álló magas szirtről hullott alá, fehér hajjai közt fekete bejárat tárult fel, melybe az aggastyán ujja mutatott. A vándor végigtekintett önmagán, s szörnyen meg volt változva, neki is magas, ráncos homlokából petyhüdt arcába hullt szürke haja, s derékig érő szakállába vegyült; szomorúan szemlélte a sötét átjárót; – felette a pirkadat izzott; – meg akarta nézni még egyszer rózsaszín hajnalpírtól aranyozott útjának ösvényét, melyen elhaladt, de a haragosan rivalló szélvihar szólította ama végekről titokzatos szavakkal, s egy ismeretlen erő húzta, egy kimondhatatlan vágy vonta magához, az ismeretlen föld ismeretlen ösvényén. – A vándor követte az aggot a sötét átjáróba. – – –

Gyönyörű reggel köszöntött a Krkonoše hegység keleti, mély völgyére. Sötét boróka és lucfenyők álltak a hegyekben harmatruhájukban, a folyó a magas sziklákról a vízmosás mélyébe zuhogott, fehér hajjai fodrozódtak; máshol azonban csöndesen folydogált, vize világos és tiszta volt, mélye zöldelt, mint a tavaszi mező. E mélységben szunnyadt a vándor, a víz-esés zubogása a legcsöndesebb álomba ringatta, miközben a folyó hullámai dúdolva hömpölyögtek felette, akár a halk esti tájon a távoli harangszó sora; ám többé már nem idézték úgy, mint máskor a vándor lelkébe az elmúlt napok harangjainak szavát. ■ ■ ■

SZAUNA

SZAUNA

Sötét.

Csend.

Valahol csepeg a víz.

Női kuncogás a távolból. Majd megint csend.

Még mindig sötét.

Csepeg a víz.

Egyszeriben éles fény gyullad. Teljesen megvilágít és elvakít minket. Egy pillanatig semmit sem látunk. Aztán megjelenik a szaunánk. Régi, kopott, és egy kicsit már esik szét. A múlt század hetvenes éveiben épült. Ebből az időből származik egyszerű berendezése is. Van itt izzasztó, zuhanyzók, kinti medence, pihenőszoba nyugágyakkal.

Látjuk a szaunásnőt, ahogy a szaunában takarít. Majd távozik.

ŐSZ

Már megint a mi kis szaunánkban ülünk a Cseh Paradicsomban, izzasztjuk a testünket és a lelkünket. Kint ősz van.

Az, amelyik egész életében a karácsonyfadíszgyárban dolgozik, és nyugdíjba készül, kinyitja a szauna izzasztójának ajtaját, és leül a padra.

Az, amelyik tanár, és tavaly egy balesetben meghalt a felesége, szintén kinyitja az izzasztó ajtaját, és leül a padra. Teljes csendben ül, és izzad.

Az, amelyik taxis, kinyitja az izzasztó ajtaját, körbenéz, leül a padra, és azt mondja:

– Mint a kupiban.

Az, amelyik nyugdíjba készül, azt mondja:

– Ja, csak innen hiányoznak a prostik.

Az, amelyik taxis, a legmelegebb helyre ül, a kályhával szemben, ahova mindig, és ahol senki más nem tűr meg. Ránéz a másik kettőre, és azt mondja:

– Hogyhogy? Én látok két kurvát!

Az, amelyik nyugdíjba készül, azt mondja:

– Én meg látok egy harmadikat.

– Hallod, ezt tartsd meg magadnak, jó?!

– Te kezdted.

– Na ja, végül is igazad van. A kurva az kurva, ugyebár. A fő, hogy nem csaljuk meg egymást.

– Mintha lenne választásunk, ugyebár.

Mind felnevetnek, és izzadnak tovább.

– A fő, hogy lezuhanyoztál-e.

– Jössz folyton ezzel a higiéniával, olyan vagy, mint az asszony.

– Hallod, ismerlek, hírhedt disznó vagy. A szauna, az egy szentély, ide megmosakodva járunk.

Az, amelyik tűzoltó, és emberéleteket ment, szétcsapja az izzasztó ajtaját, felpattan közvetlenül a hőmérő mellé, ahol mindig ül, ránéz, és azt mondja:

– Kilencvenhat. Ja, ja, ja, úgy kell nekünk. Megint szépen megoldoztatjuk magunkat. Szevasztok, fiúk!

Az, amelyik nyugdíjba készül, azt mondja:

– Lezuhanyoztál?

– Ja... Persze.

– Na, de tényleg. Te is hírhedt disznó vagy. Aki nem mosakodott meg, annak semmi keresnivalója a szaunában!

– Persze, serif.

Az, amelyik taxis, azt mondja:

– Hallod, mi volt ma az a baleset Vesben? Az, amelyik tűzoltó és emberéleteket ment, azt mondja:

– Nem tudom. Kiderítem. Szabadnapos voltam.

Az, amelyik nyugdíjba készül, azt mondja:

– Állítólag egy Octavia volt.

Az, amelyik taxis, azt mondja:

– Fabia volt.

Az, amelyik nyugdíjba készül, azt mondja:

– Te vagy a Fabia, Octavia volt.

– De azt mondták, hogy Fabia!

– Octavia volt, tutira, bazmeg.

– Szerintem Fabia volt. Állítólag metáلكék.

– Ja, kék volt. De Octavia.

– Fabia.

– Mondom, hogy Octavia volt, bazmeg.

– Fabia.

– A szart, Octavia volt! Frontális ütközés egy teherautóval, halálos!

– Szerintem Fabia volt.

– Veled aztán nem könnyű. Ott voltál?

– Nem.

– Na látod.

– Mert te ott voltál?

– Hát nem.

– Na látod.

– De azt mondták, hogy egy Octavia volt.

– Mégis ki?

– Egy fazon, aki arra ment, az mondta.

– Nekem meg egy másik azt mondta, hogy egy Fabia ment bele abba a teherautóba.

– Jesszus, veled aztán nem könnyű. Mit veszekszel folyton?

– Te veszekszel.

– Hallod, te nem tudod, milyen kocsi volt az? Mégiscsak tűzoltó vagy, neked tudnod kell.

Az, amelyik tűzoltó, azt mondja:

– Mondom: nem tudom. Kiderítem. Szabadnapos voltam. Fát aprítottam télre.

Az, amelyik nyugdíjba készül, azt mondja:

– És biztonságos autók ezek a Fabiák és Octaviák?

Az, amelyik tűzoltó, azt mondja:

– Biztonságosak... Ez nem olyan könnyű. Én azt tudom, hogy amikor frontális ütközéshez megyek, és azt látom, hogy mozognak a lábak, akkor tudom, hogy az egy jó autó. Vagy hogy annak az embernek mázlija volt. Ha a lábak nem mozognak, akkor tudom, hogy az nem egy jó autó. Vagy hogy annak az embernek nem volt mázlija.

Az, amelyiknek tavaly egy balesetben meghalt a felesége, azt mondja:

– Ez szörnyű, ahogy ezek az emberek hajtanak manapság.

Az, amelyik taxis, és korábban autósiskolája volt, ránéz, és azt mondja:

– Hát rám ne nézz, én nem tehetek róla, hogy az ember úgy hajtanak, mint a barmok.

Az, amelyiknek tavaly meghalt a felesége, ránéz, bólint, és nem mond semmit.

Az, amelyik taxis, még egyszer ránéz, és azt mondja:

– Bocs, tudom, hogy nálad az asszony, klassz asszony volt.

Az, amelyik nyugdíjba készül, azt mondja:

– Az volt hát. Mind bőgtünk miatta.

Az, amelyiknek tavaly meghalt a felesége, ránéz, és nem mond semmit.

Az, amelyik taxis, azt mondja:

– Az emberek feléne megtiltanám, hogy autót vezessen, az emberek úgy hajtanak, mint a barmok.

Az, amelyik nyugdíjba készül, azt mondja:

– Mert az emberek barmok. Vedd csak a háborúkat. Az összes válságot. Ha az emberek nem lennének barmok, csodálatos lenne a világ. Minden összhangban lenne, érted? Poézisben. Érted?

– Értem. De valószínűleg inkább csak félig.

– Zöldmindegy. Ha olvasnál könyveket, értenéd.

– De emberek nélkül se működne a világ, ugyebár.

– De barmok nélkül jobb lenne a világ.

– Ja, persze. Mondjuk nélküled, ugyebár, a süket dumád nélkül. Hogy te miért nem mentél valami filozófát vagy mit tanulni, ember?

– A kommunisták nem hagyták. Azért csinálok karácsonyfadíszeket, de legalább az egész világot ellátjuk velül, szóval... Az egész zöldmindegy már.

– Ja, persze, a kommunisták, mindenki mindent rájuk fog.

– De neked nem kell rájuk fognod, ugyebár, te magad is kommunista voltál.

– Mert muszáj volt.

– Persze.

– Nem lehet mindenki disszidens, ugyebár, ráadásul most megint divatos kommunistának és nem disszidensnek lenni.

– Ezt a divatot nyomd föl magadnak! Meg amúgy is, te dumálsz itt folyton, nem én. Én gondolkozom. Legtöbbször saját magamról.

– Hallod, nincs harag, barátom. Hisz mind barmok vagyunk egy kicsit.

Aztán egy pillanatig csend van, csepeg rólunk az izzadság, és pattog a tűz a kályhában.

Az, amelyik tűzoltóként dolgozik, feláll, ránéz a hőmérőre, és azt mondja:

– Kilencvenhét! Megint szépen megdolgoztatjuk magunkat. Ja, ja, ja! Úgy kell nekünk. Egyszeriben kinyílik az ajtó, és mind a szaunában vagyunk. Az jön, amelyik biztosítást árul.

Az, amelyik országos bajnok volt asztaliteniszben. Az, amelyik kutyakaját fuvaroz.

Az, amelyik a női szervek doktora. Az, amelyik a legfiatalabb.

Az, amelyik autókat árul.

Az, amelyik adatokat elemez az irodában.

Végül az is, amelyik nem lát. Az, amelyik doktor, kezét nyújt neki, és odavezeti a helyére. Mindegyikünknek megvan itt a fix helye.

Csak a kályhával szembeni sarokban nem akar ülni senki, ott bekrepálnánk.

Az, amelyik nyugdíjba készül, azt mondja:

– A feleségem szeret, jó hogy. Nekem főleg az tetszik, hogy olyan hallgatag. Nekem olyan mázlim volt, mi már minden fontosat elmondtunk egymásnak az első közös évünk alatt. Most már nem kell mondanunk egymásnak semmit. Hazajön, bezárja magát a nappaliba, körberakja magát gyertyákkal, meggyújtja őket, és becsukja a szemét. Én meg a kony-

hában bekapcsolom a tévét. Vagy olvasok. Mások veszekszenek, ordibálnak egymással, mi meg szépen hallgatunk. Aztán mindig eszünk valami finomat. Ahogy ő főz, az se rossz.

Az, amelyik nem lát, és zongorát hangol, azt mondja:

– Az én feleségem folyton beszélgetni akar.

Az, amelyik nyugdíjba készül, azt mondja:

– Hallod, akkor találjál neki valakit, nem? Valami nyanyát, hogy beszélgessen vele, hogy nyugtod legyen.

– De hisz én szeretek vele beszélgetni.

– Ja, és miről?

– Hát hogy hol volt, mit csinált, mit olvasott, mit látott, mi történt vele.

– Hogy mi történt vele?

– Ja, hogy vannak a gyerekek meg ilyesmik.

– Hallod, én is szeretek beszélgetni. De férfakkal. Itt a szaunában. Az asszonnyal már mindent rég elmondtunk egymásnak. Arra elég volt egy év. Most szépen együtt hallgatunk, el se tudjátok képzelni, milyen szép is az.

Az, amelyik a legfiatalabb közülünk, amelyiknek a vesszője még az útja elején áll, és az első sebeket gyűjti rá, és egy autógyárban dolgozik, azt mondja:

– Egy idősebb csajjal nyomulok most, harminc lesz. Elvált, free, laza. Reggel kinyitom a fürdőszobaszekrényét, és egy halom fogkefét látok egy pohárban. Mondom, fasza, szeret fogat mosni, hát az egészséges, az higiénikus, én is mosok fogat, én is higiénikus vagyok. Csakhogy ő az expasijai után tartogatja őket, akik nála laktak, nála aludtak. Emlékbe tette el a fogkeféjüket, mint valami trófeát.

Az, amelyik a városunkban a női szervek doktora, és a legidősebb, legtapasztaltabb és legnyugodtabb közülünk, azt mondja:

– Vannak ilyen esetek.

– De ez azért egy kicsit kemény, nem? Ez nem normális, nem? Ez nem higiénikus, vagy de?

– Szenvedélyesen csinálja?

– Ja.

– Az a lényeg. Ha nincs benne szexvédély, akkor baj van. Akár a szexszel, akár a fogkefével. Hogy higiénikus-e, vagy sem, az nem olyan lényeges. A szex ugyanis alapjában véve nem túl higiénikus. Nem is lehetne az, azok a nedvek, az a természet. A természet pedig mocskos. A mocskos viszont egészséges, és ezt orvosként mondom nektek.

Az, amelyik taxis, odafordul ahhoz, amelyik most készül nyugdíjba, és azt mondja:

– Na látod, te meg idegesítesz itt folyton a higiéniával.

Az, amelyik nyugdíjba készül, azt mondja:

– Csakhogy mocskos és mocskos között különbség van, és kész. A szauna bejáratánál egyértelműen ki van írva, hogy zuhanyozz le, mielőtt idetolod a képed.

Az, amelyik a legfiatalabb, azt mondja:

– Pontosan, a szaunában mind higiénikusak vagyunk.

Az, amelyik taxis, odafordul ahhoz, amelyiknek meghalt a felesége, és azt mondja:

– Hallod, én mindenkit megtanítottam, hogyan kell helyesen vezetni, hogy legyenek figyelmesek, csak éppen le kellett lépnem taxizni, hogy be ne dilizsek a nagy figyelmességre tanítástól, én nem tehetek róla, hogy az emberek hülyülnek, és Monte Carlóban érzik magukat a kormánynál, tök mindegy, hogy nők vagy férfiak, csak öldöklük egymást, én nem tehetek róla, hogy az emberek barmok.

Az, amelyiknek tavaly meghalt a felesége, feláll, hogy lehűtse magát. Többen is vele tartunk.

Az, amelyik nyugdíjba készül, tovább izzad, és néz az után, amelyiknek meghalt a felesége, és azt mondja:

– Ennek a felesége, az tényleg igazán gyönyörű nő volt. Én attól félek, hogy sose heveri ki, hogy egyszer bedobja a törölközőt.

Az, amelyik taxis, szintén tovább izzad, és azt mondja:

– Miért dobná be?

– Hát, szerintem bedobja.

– Kiheveri, mindenkire vár még egy-egy cicus, aki befizeti a körhintára.

– Körhintára?

– Hát unga-bunga, kufirc, hancúr, csöcsörészés, folyton ugyanaz, mint a körhintán, nem? Csak vigyázz, hogy ki ne csússzon a talaj a lábad alól, és egyel több fattyú legyen itt.

– Hogy úgy. Nem, nem, szerintem ő hamarosan bedobja a törölközőt. Ő egy érzékeny és művelt ember. Ő nem olyan barom, mint mi. Ő tanár.

– Na de kérlek. Minek dobná be?

– Ennek a felesége, az tényleg igazán gyönyörű nő volt.

– Ja, az volt.

– Ahogy az járt, tudod, az olyan szép volt. Szép volt a csípője. Nem túl széles, inkább egy kicsit keskeny. De szép íves.

– Széles volt az.

– Nem, pont hogy nem. Vékony volt. A melle is kicsi volt, éppen tenyérbe való.

– Pedig széles volt a csípője.

– Hülyeség. Keskeny volt. Ne veszekedj folyton!

– Te veszekszel. Amúgy is, honnan tudod, milyen volt a melle?

– Hát... Egy időben kicsit barátkoztunk...

– Ja?

– Mármint korábban, természetesen, régen.

– Ja, tényleg? És jó volt?

– Jó. De ne mondd el neki.

Az, amelyik autókat árul nálunk, és horgászni jár, a pihenőszobában fekszik és lazít. Mellette a nyugágyon az fekszik, aki házakat, életeket és autókat biztosít, és azt mondja:

– Na, milyen volt a tengernél?

A másik, amelyik autókat árul, azt mondja:

– Klassz.

– Szóval két hét?

– Ja.

– Meleg volt?

– Ja, délen van. Klassz volt így a szezonon kívül kiruccanni.

– Nem egy hónapra mentetek?

– Eredetileg de.

– Elég volt két hét a parancsnokasszonnyal, mi?

– Dehogysis, tök jó volt. De egy hónap túl sok lett volna.

– És mit látsz most, ha becsukod a szemed?

– Mármint?

– Hát, ha becsukod a szemed, mit látsz?

– Hát, mit... Sötétet.

– Sötétet?

– Sötétet. Ja, hogy úgy... Hát, a tengert látom. És halakat.

– Te a parancsnokasszonnyal töltött két hét tenger után a tengert látod?

– Ja.

– Elég más dolgokat kéne látnod, ha két hétig a tengerparton hemperegtél egy nővel, nem? Hát mit szól ehhez a parancsnokasszonyod?

– Ja, hogy úgy... Ja, persze, tök jó volt velem.

– Hát, hallod, ezt már nem magyarázod ki, ebből már nem dumálsz ki magad, ez egy tesztkérdés, hogy mit látsz, amikor becsukod a szemed, ebből lehet tudni, hogy milyen volt, és hogy milyenben vagytok. Ezt már nem magyarázod ki azzal a tengerrel. Csak a parancsnokasszonyt nem zavarja-e ez, hogy neki tetszett-e ott.

– Talán.

– Mert az a legfontosabb. Nem az a fontos, hogy neked tetszik-e, mindig az a fontos, hogy a parancsnokasszonnyal tetszik-e. De a legfontosabb folyton rugalmasnak lenni.

– Mi?

– Kiegyenlíteni a nyomást. Rugalmasnak lenni.

– Aha.

– Én olyan rugalmas vagyok, mint az állat.

– Tényleg?

– Ja. Máshogy nem megy. Rugalmasnak kell lenni. De ezt a tengert, amit parancsnok-asszonnyal töltött két hét tenger után látsz a szemed előtt, azt, barátom, már nem magyarázod ki. Az már kakukk. Már tudod, miben vagytok.

Egy perc múlva az izzasztóban az, amelyik tűzoltó, ránéz a hőmérőre, és azt mondja:

– Pont száz! Ja, ja, ja, így kell ezt. Csak semmi szarakodás.

Az, amelyik nem lát, azt mondja:

– A barátom, zongorahangoló és zenész, mint én, ő is vak, na, ez a barátom szörnyen szeret aludni. Ő azt mondja, hogy csak amikor alszik, akkor lát. Álmában lát.

Az, amelyik taxis, azt mondja:

– Egyszer volt egy vietnáim az autósuliban, kicsit idősebb fazon, harcolt anno abban a háborújukban, és amikor valami puffanást hallott, akár csak egy fingnyit is, vagy leesett valami, mondjuk egy üveg a mögötte levő ülésről, ő egyből bebújt a volán alá, mintha épp légitámadás érné Hanoit, jól össze is törtük miatta a kocsit, rálépett a fékre, hogy légitámadás van, a mögöttünk jövő ürge meg belénkszállt.

Az, amelyik nyugdíjba készül, azt mondja:

– A feleségem szeret, jó hogy. Még ha nem is beszélünk. Az ötvenedik születésnapomra egy sírhelyet kaptam tőle. Szép helyen van, az új temetőben, második sor, a napos részen. Szép helyem lesz, ha már nem leszek.

– Végül ki kellett szórnom azt a vietnamit, magyarázd el a biztosítónak, hogy van egy kuncaftod, aki túlélte a vietnami háborút, és néha befekszik a volán alá, nem magyarázod ki, hogy nem te tehetsz az ütközésről, hogy nincs időd rálépni a fékre és elhúzni a kormányt, mert te nem vagy olyan gyors, te nem vagy hős, mert nem voltál ott a vietnami háborúban, te csak a hülye Csehszlovák Néphadseregben voltál.

Mire a legfiatalabb közülünk, amelyik még csak most kezdi a balhéinkat, amiket még nem láthat előre, azt mondja:

– Egyszer láttam reggel a harmincasomat, ahogy felváltva azokkal a fogkefékkel mossa a fogát, a másik kezével közben a mellét simogatja, és nézi magát a tükörben. Aztán egyre lejjebb és lejjebb simogatja magát, és azt csinálja magának. Normális az ilyen? Én szerintem nem túl normális. Ez tényleg nem higiénikus.

A pihenőben az, aki országos bajnok volt asztaliteniszben, ledönti a nyugágyat, és azt mondja:

– Telihold lesz ma, megint nem fogok tudni elaludni, heh.

Mire az, aki kutyakaját fuvaroz az egész országban, mellédől, és azt mondja:

– Én mindig elalszok. De az asszony, az sose bír elaludni. Folyton forgolódik meg sóhajtozik, aztán elkezd böködni meg magyarázni: én nem tudok aludni, engem gyötör a hold, én aggódom, te meg nyugodtan alszol, téged semmi se aggaszt.

Az, amelyiknek tavaly meghalt a felesége, és most itt ülve meditál, az nem mond semmit.

Az, amelyik nem lát, azt mondja:

– Az én vak barátom azt állítja, hogy legszívesebben nonstop aludna. Hogy olyan jó látni a világot. Megértem.

Mire az, amelyiknek meghalt a felesége, azt mondja:

– Mert ő látott azelőtt?

– Soha. Születésétől fogva vak.

– És te láttál?

– Csak kissrácként.

Az, amelyik országos bajnok volt asztaliteniszben, másodszor is elvált, egyedülálló, és azt állítja, hogy szörnyen elégedett, azt mondja:

– De hogy tudhatja, hogy álmában lát, ha sose látott, heh, hisz nem tudja, milyen látni.

Az, amelyik nem lát, azt mondja:

– Nem tudom. Egyszerűen lát álmában. Szóval simán átalussza az egész napot, mert nézni akar.

– Ez hülyeség, nem?

Mire az, amelyik a városunkban a női szervek doktora, azt mondja:

– Vannak ilyen esetek.

– Énszerintem ez egy hülyeség.

Az, amelyik taxis, azt mondja:

– Egész véletlenül, én egyszer megtanítottam autót vezetni egy vakot, mondjuk csak az egyik szemére volt vak, a lánya szúrta ki neki nyílvezzővel, amikor indiánosat játszottak, jól vezetett, de negyvenévesen szívrohamot kapott a kereszteződésben, megállt, az emberek dudáltak, mérgeződtek, de senki se ment oda, senki se nyitotta ki a kocsiját, senki se segített neki, két órán át ott ült a Kaufland előtti kereszteződésben, és mindenki kike-rülte, szörnyű, ahogyan egymással bánnak manapság az emberek.

Mire az, amelyiknek meghalt a felesége, azt mondja:

– És te látsz néha?

Az, amelyik nem lát, egyszerűen szörnyen felvihog. Mindannyian nézzük.

Az, amelyik taxis, azt mondja:

– Mit vihogsz úgy?

Az, amelyik nem lát, nem mond semmit, és továbbra is szörnyen vihog. Mindannyi-an nézzük.

– Na, mit vihogsz úgy?

Az, amelyik nem lát, kivihogja magát, és azt mondja:

– Én elmondanám, de úgyse hinnétek el nekem.

– Akkor igazán elmondhatnád, nem?

– Nem, nem. Nem lehet. Senki se hinné el, hogy én mit látok.

Közben az izzasztóban az, amelyik a totál legfiatalabb és mindig totál legfentebb ül, azt mondja:

– Nekem nem tűnik túl normálisnak az exfaszik fogkefét szopogatni. Ez nem higiénikus. Szóval eldöntöttem, hogy egyszer sem hagyhatom ott a fogkefemet a harmincasom-nál. Mindig hazaviszem magammal. Amúgy viszont tőkre rendben van, mindent végig-nyom. Olyan tapasztalt harmincas, nem egy hülye huszonéves.

Mire az, amelyik a városunkban a női szervek doktora, és mindig a kályha mellett ül a földön, azt mondja:

– Srácok, hogy ti mit összehordotok... Ez nem higiénikus. Nem bírom tovább. Mennem kell.

Az, amelyik nyugdíjba készül, azt mondja:

– Ne menj még.

– Megyek.

– Izzadd ki magad előbb rendesen.

– Én már totál leizzadtam tőletek.

– Még nem folyik rólad a víz.

– A hülyeségeitektől folyik rólam a víz. Elegem volt. Nem bírom tovább.

Feláll, és elmegy lehűteni magát.

A medencénél ketten állnak közülünk, felnéznek a novemberi éjszaka egy szeletére, ame-lyen a telihold kószál, majd lenéznek a lábukra és a napjaink jólététől teli puffadt hasukra.

Mire az, amelyik biztosítást árul, és minket is mind egy szálíg biztosított a szaunában, meg persze a feleségünket, a gyerekünket, a kutyánkat, a lakásunkat, a házunkat és az au-tóunkat is, ásít egyet, és azt mondja:

– Már várom, hogy ma hazamenjek. A parancsnokasszony megígérte, hogy lefekteti a lá-nyunkat. Megiszunk két traminit, mindenki másat, kóstolgatjuk, iszogatunk. Aztán bele-vetjük magunkat.

Mire a másik, amelyik adatokat eleméz az irodában, majd az elemzés után mindennap lenyom biciklin ötven kilométert, azt mondja:

– Hát, én meg ellenkezőleg, azt remélem, hogy rögtön elalszok.

– Összebasztatok, mi?

Az, amelyik adatokat eleméz az irodában, nem mond semmit.

– Hát ja, rugalmasnak kell lenni.

Az, amelyik adatokat eleméz az irodában, nem mond semmit.

– Ki kell egyenlíteni a nyomást a parancsnokasszonyokkal. Rugalmasnak kell lenni a kap-szolatban. Ezt magyarázom itt mindenkinek, de senki se hallgat rám. Senki se érti ezt itt.

Az, amelyik adatokat eleméz az irodában, nem mond semmit.

– Ha nem vagy rugalmas, neked lóttak. A nők nem rugalmasak. Csak a férfiak azok. Ez egyszerűen így van beállítva a természetben.

Az, amelyik adatokat elemez az irodában, nem mond semmit.

– És a gyerekek tudják?

Az, amelyik adatokat elemez az irodában, nem mond semmit.

– Hát ja, a gyerekek mindig tudják, ha valami elbaszódik.

Az, amelyik adatokat elemez az irodában, nem mond semmit, és felnéz az égre.

Mire az, amelyik biztosítást árul, azt mondja:

– Akkor inkább aludj el.

– Iszok két sört, beveszek két altatót, és elalszok, csak nem lesz semmi duma.

– Bazmeg, én a múltkor belealudtam a parancsnokasszonyba.

– A parancsnokasszonyba?

– Ja.

– Nem kéne tizenhat órát melóznod.

– Rég nem melózok annyit. Háromnegyed órát lenyomunk szépen a kanapén, mire egyszer csak úgy érzem, hogy menten elalszok. Úgyhogy hanyatt fekszek, a parancsnokasszony rám ül. Jól van, mondom, egy kis sétagalopp, nem kell folyton a férfinak gürcölnie, ugyebár, elég, ha a melóban nyomja, hogy a parancsnokasszony otthon maradjon semmire. Csakhogy normálisan bealudtam. Ő meg a reggelinél mérgesen teszi az asztalra a tojást, és azt mondja, te tegnap elaludtál, szépen vagyunk. A lányunk néz minket, én meg őt nézem. A lányunk mondja, apu, én is elaludtam tegnap. Egész éjjel aludtam. Megsimogatom, és megdicsérem, hogy ez így van jól, hiszen a kislányoknak este aludniuk kell. A parancsnokasszony járkál körülöttem, szikrát szór a szememre. De ma alig várom, hogy hazamenjek, talán csak egy traminit iszok, hogy ne aludjak el.

– Én remélem, hogy elalszok. Beveszek két altatót, és elalszok. Vagy inkább egyből három altatót.

Mire a fal mögül, onnan, ahol a női szauna medencéje van, abból a másik világból, női kuncogás hallatszik. Aztán valaki beleugrik a vízbe, és felsikít.

– Hallod őket? Hallod őket, ezeket a bestiákat? Hogy gyötörnek bennünket!

– Nélkülük viszont, ugyebár, nem lenne az igazi.

– De miért gyötörnek bennünket úgy a nők?

– Talán mi is gyötörjük őket.

– Nem, nem. Ők gyötörnek minket. Ők kínoznak minket. Lehet ez ellen biztosítást kötni? Az elcseszett kapcsolatok ellen?

– Nem lehet.

– Kár.

– Rugalmasnak kell lenned.

Az izzasztóban az, amelyik tűzoltó, feláll, és ránéz a hőmérőre:

– Százegy. Megy ez! Parádés! Ja! Ja! Ja! Még szépen megoldoztatjuk magunkat. Csak ne szellőztessetek annyit, fiúk.

Az, amelyik országos bajnok volt asztaliteniszben, azt mondja:

– Már várom, hogy hazamenjek. Ott vár a pácolt camembert, az uborka és a szalonna. De jól is fogok aludni, heh.

Az, amelyik a legfiatalabb, azt mondja:

– Ja, az utóbbi időben én is szeretek zabálni.

– Korán kezdesz a zabálásról beszélni. Amikor én annyi idős voltam, mint te most, heh, csak a dugásról beszéltem a haverokkal.

Az, amelyik adatokat elemez az irodában, azt mondja:

– Hát, először dugunk, aztán már csak főzünk és dagadunk. Az, amelyik országos bajnok volt asztaliteniszben, azt mondja:

– Én már zabálhatok, nekem már nem kell tetszenem.

Az, amelyik a legfiatalabb, azt mondja:

– Na ja, de hát ott van nekem a harmincasom. Én vele dugok.

– De már a főzésre gondolsz. Ennyi idősen gondolj csak a dugásra, és ne a zabára, heh. A zabát hagyd meg nekünk, idősebbeknek.

Az, amelyik nyugdíjba készül, azt mondja:

– Igaza van, azt hagyd meg nekünk. Jaj, hogy várom én már a nyugdíjat. Meg a zabálást. Csak a betegségeket nem várom. Elég, ha az interneten olvasok róluk, egyből elkapom őket. Itt szúr, ott szúr, olvasok róla egy kicsit, és máris elkaptam.

Az, amelyik tűzoltó, azt mondja:

– Ezzel én is így vagyok. Inkább nem olvasok már a betegségekről.

Az, amelyiknek tavaly meghalt a felesége, azt mondja:

– Én inkább be se kapcsolom már az internetet.

Az, amelyik nem lát, azt mondja:

– Ja, így is van.

Mire az, amelyik a női szervek doktora nálunk, azt mondja:

– És mit kaptál el most?

Az, amelyik nyugdíjba készül, azt mondja:

– Túl vagyok az összes rákon. Minden bél- és gyomor bajon, az utóbbi időben csak lelki nyavalyákat kapok el. Ja, hogy el ne felejtsem, most Alzheimeres vagyok.

Mire az, amelyik doktor, azt mondja:

– Az egyik barátom, szintén orvos, Alzheimeres volt. Elindult a betegéhez a három kilométernyire levő szomszéd faluba, de nem ért oda. Egyszer csak hívja a nővérke, doktor úr, hol van, már várják, mire ő azt mondja, mindjárt ott leszek, már Kolínnál járok. De doktor úr, hiszen az hatvan kilométerre van, nem oda kellett volna mennie. Aztán a nővérke kezdett el helyette gyógyszereket felírni. Szerette az orvost. Jöttek a betegek, az orvos meg nézte, meghallgatta őket, majd megkérdezte a nővérkét, na, mit írunk fel a mandulagyulladásra? A nővérke pedig mondott egy gyógyszert. Hát, szomorú. Elvitték a diliházba, és tavaly meghalt. Szörnyen okos és rendes srác volt, szeretett olvasni és zongorázni.

Mire az, amelyik biztosítást árul, azt mondja:

– Így élünk itt mi.

Az, amelyik nyugdíjba készül, azt mondja:

– De én félek, hogy én is elkaptam, én semmire se emlékszek.

A doktor azt mondja:

– Dehogynem emlékszel, folyton itt pofázol, működik a memóriád.

Az, amelyik nyugdíjba készül, azt mondja:

– Arra emlékszek, hogy hány sört ittam tegnap. Minden nap hármat iszok. Ezt nem nehéz megjegyezni. A nevekre viszont nem emlékszek. A fejekre igen, de a nevekre nem.

– De a könyvekre, amiket olvasol, emlékszel, nem?

– Nem mindegyikre. Régen mindenre emlékeztem. Miféle betegség ez?

Az, amelyik autókat árul, azt mondja:

– Ezzel én is így vagyok. A fejekre igen, a nevekre nem.

Az, amelyik országos bajnok volt asztalitenisben, azt mondja:

– Én meg a nevekre igen, de a fejekre nem, heh.

Mire az, amelyik biztosítást árul, azt mondja:

– Jézus, hagyjátok már abba, vagy én is elkapom.

Az, amelyik a női szervek doktora, azt mondja:

– Mindjárt nyugdíjba mész, tudod már, mit fogsz csinálni utolsó nap a munkában?

– Nem tudom. A hónap utolsó napja vasárnap... De hát mit csinálnék, átadom a műhelyt a srácnak, akit már most betanítok. Szerintem átadom neki, és elmegyek szaunázni vagy sörözni.

Mire az, amelyik biztosítást árul, azt mondja:

– És utána mit fogsz csinálni?

– Hallod, mit csinálnék? Semmit se fogok csinálni, eleget gürcöltem már ebben a hülye életben. Csodás lesz. Szaunázni fogok járni, és sörözni, aztán könyveket olvasni, mert éjjel nem tudok aludni.

Az, amelyik a női szervek doktora, azt mondja:

– Csodás lesz.

– Csak ne legyek depressziós.

– Legfeljebb eljössz hozzám, és én felírok neked valamit.

– Valami női szervekre valót, mi?
 – Férfiaknál is működik.
 Az, amelyik tűzoltó, azt mondja:
 – No, lám-lám. Ilyenek vagyunk ma mi, férfiak. Erről is azok a civilizációs biostresszek tehetnek. De rajtunk nem fognak ki! Mármint, a nők nem fognak ki rajtunk.
 Az, amelyik országos bajnok volt asztaliteniszben, most pedellusként dolgozik, és az egész teste sajog, azt mondja:
 – És a külföldiek, azok se fognak ki rajtunk. Szembeszállunk velük, heh. Mindannyiukkal.
 Mire az, amelyik biztosítást árul, azt mondja:
 – Ugyan, kivel akarsz te szembeszállni, kérlek. Hisz mindjárt elájulsz.
 – Hallod, ha akarok, szembeszállok velük.
 – És láttál már itt valahol, akár csak egyet is, mármint külföldit?
 – Nem. De az nem számít. Szembeszállok vele, és kap a pofájára.
 – Hát, szeretném azt látni.
 – Látni fogod, heh.
 – Hát, főleg az itt a kérdés, hogy feláll-e néha a farkad.
 – Hallod, bazmeg, akarsz a pofádra?
 – Próbáld csak meg, felpattansz ebben dinnyerohasztó hőségben, és gutaütést kapsz.
 Az, amelyik országos bajnok volt asztaliteniszben, feláll, meglendíti a karját, kicsit megszedül, majd gyorsan visszaül.
 – Na látod.
 – Vigyázz a pofádra, heh.
 Mire az, amelyik a női szervek doktora nálunk, azt mondja:
 – Hagyjátok ezt, fiúk, jó?
 Mire az, amelyik nyugdíjas, azt mondja:
 – Pontosan, ez egy szauna.
 – Igen. Ez egy szent hely. Mint egy templom. Itt legyen nyugalom. Az ilyesmit tartogassátok a kocsmába, a stresszeiteket.
 Az, amelyik országos bajnok volt asztaliteniszben, azt mondja:
 – De amikor szerintem kapni akar a pofájára, doktor úr, kiérdemelte. Azt hiszed, heh, ha diplomád van, heh, akkor lekezelő lehetsz másokkal?
 Mire az, amelyik biztosítást árul, azt mondja:
 – Én nem vagyok lekezelő, én csak azt mondom, szart se láttál a világból, úgyhogy ne ijesztegesd a külföldiekkel. A fogorvosom szíriai, és rendes ember.
 Az, amelyik országos bajnok volt asztaliteniszben, és ma az egész teste sajog, azt mondja:
 – Na és akkor?
 – Semmi.
 – Akkor akarsz kapni a pofádra, mi?
 – Tőled aztán tényleg nem félek.
 – Hallod, bazmeg, eléggé felbaszol.
 – Te vagy lekezelő. Hallod, az én fél családom is elmenekült, a kommunisták elől, Nyugat-Németországba. Csupasz seggel. Úgy, ahogy most mondjuk Szíriából menekülnek az emberek.
 – Csakhogy azok rendes emberek voltak, nem, mint te, bazmeg.
 – Hát, te simán hülye vagy, mit mondjak én neked erre?
 Mire az, amelyik a női szervek doktora nálunk, azt mondja:
 – Hagyjátok ezt abba, a teringettét, mit mondtam?
 Az, amelyik országos bajnok volt asztaliteniszben, mérgesen feláll, és elmegy lehűteni magát.
 Az, amelyik a legfiatalabb, azt mondja:
 – Pontosan. A stresszek. Ez nem higiénikus. Talán inkább szakítok azzal a rakétával. Inkább még ma megmondom neki, hogy nem megyek fel hozzá többet. Nekem nem tűnik normálisnak, amit csinál. Vagy csak küldök neki egy sms-t, mert ha felhívnam, akkor lebeszélne róla, és megint nála kötnék ki.
 Az, amelyik nyugdíjba készül, azt mondja:
 – Hallod, szerintem akkor is elkaptam.

Az, amelyik a női szervek doktora, azt mondja:

– Már megint mit?

– Hát az Alzheimerert.

– Ha elkaptad volna, nem tudnád, hogy elkaptad. Fiúk, ti is világbajnokok vagytok. Tudjátok, mit? Inkább ne olvassátok az interneteket! Hozzám folyton olyan nők járnak, akik valahol valamit olvastak, és rögtön azzal jönnek, hogy elkapták, mint ti. Ez egy szörnyű betegség, ezek az internetek. Azt hittem, csak a nőkre veszélyes.

– És mit írsz fel nekik?

– Kedélyjavítókat. Az az érzésem, hogy az utóbbi években inkább pszichiáter és pszichológus vagyok, mint nőgyógyász. Nektek viszont három pilzenit írok fel. Minden napra. Nem kettőt, nem négyet, pontosan hármat. És lőttek a gondoknak. Nem fogtok veszedni, szeretni fogjátok egymást. Mindannyian. Meglátjátok. Ez bizonyított.

A zuhanyban az, amelyik autókat árul, horgászni jár, és mindenhol borotválja magát, azt mondja:

– Mi volt az a halálos baleset ma Vesnél? Állítólag egy Octavia vagy mi?

Mire az, amelyik kutyakaját fuvaroz, és most szintén zuhanyozik, azt mondja:

– Volvo volt az.

– Volvo? Látod, én meg azt hittem, a Volvo biztonságos kocsi.

– Biztonságos. Ha nem vagy hülye.

– Aha.

– Állítólag telefonált. Ha telefonálok vezetés közben, akkor vigyázok, nem? Úgy kell neki. Kegyetlen ezt mondani, de úgy kell neki, még jó, hogy nem egy ártatlant baszott el. Én is telefonálok a kocsiban, ugyebár, de mindig vigyázok, nem vagyok idióta, ugyebár.

– Én nem tudom, mit hülyülnek manapság az emberek. Hallod, megyek Prágába, egész úton a seggemben van egy főszer az Audijával. Száztízrel megyek, megelőz, majd rögtön befékez, és kilencvennel megy előttem, engem akar lelassítani és kioktatni.

– Biztos villogni akart, prágai rendszáma volt, nem?

– Prágai, naná, hogy prágai. A kapaszkodón meg a bal sávban ment, úgyhogy jobbról kellett előznom, bazmeg. Le akart hagyni, nyomta neki, de nem volt mit, elhúztam mellette, és bemutattam neki, haha.

– Jól tetted. Maradt volna ott az idióta.

Közben az, amelyik nem lát, kimászik a medencéből, és iszonyúan vihog.

Az izzasztóban az, amelyik taxis, hallja, és azt mondja:

– Mit vihog ez folyton, nem fér a fejembe, ez szörnyű.

Az, amelyik adatokat elemez az irodában, azt mondja:

– Hadd vihogjon, ha vak lennél, te is örülnél, hogy vihoghatsz.

Mire az, amelyik, biztosítást árul, azt mondja:

– Legalább van valami öröme az életben.

Az, amelyiknek tavaly meghalt a felesége, azt mondja:

– Pontosán. Én úgy szeretnék vihogni, fiúk.

Az, amelyik taxis, azt mondja:

– De hogy így vihogjon. Én, ha nem látnék, nem vihognék.

Az, amelyik tűzoltó, azt mondja:

– Lehet, hogy te is vihognál, ha nem látnál.

– Nem vihognék.

Az, amelyik nyugdíjba készül, azt mondja:

– Lehet, hogy mégis.

– Mondom, hogy nem vihognék!

– Honnan tudod, lehet, hogy mégis.

– Nem vihognék, és kész. A vakság komoly dolog, hát nem? Ha az ember komolyan beteg, akkor nem vihog, ugye hogy nem, doktor úr?

Mire az, amelyik a női szervek doktora nálunk, azt mondja:

– Néha nem marad más, mint hogy vihogjunk.

– Én bizony nem vihognék, ha komolyan beteg lennék.

Csak ketten ülnek az izzasztóban. Az, amelyik taxis, azt mondja:

- Hallod, most hogy nincs itt senki, kicsit fáj itt hátul a hátam, nem tudod, mitől lehet?
- Az, amelyik a női szervek doktora, azt mondja:
- Attól, hogy folyton a kocsiban ülsz. Mozogsz valamit?
- Hát, mozgok, ugyebár, mozgok, szaunába járok, kocsmába, haza, járok valamennyit.
- Többet kell mozognod.
- Szóval szerinted a hátam miatt van, ugye?
- Hát, nem tudom, nézted meg magad.
- Akkor fáj, amikor lélegzem, tudod.
- Hát, akkor meg kellene nézetned magad.
- De amikor én meg az orvosok, érted...
- Te félsz az orvosoktól?
- Nem félek, de tudod, hogy van ez.
- Ajánlok egy ismerőst.
- Nem fog fájni?
- Nem fog.
- Hallod, senkinek se mondd, jó, hogy kérdeztem, meg hogy hogy vagyok az orvosokkal...
- Ne aggódj.

A jeges medencénél az, amelyik nyugdíjba készül, azt mondja:

- Na, ki bírja tovább? Fogadjunk egy sörben. És beugrik a medencébe.

Mire az, amelyiknek meghalt a felesége, utánaugrik.

Állnak egymás mellett a jeges vízben, és hamar fázni kezdenek. De tartják magukat.

Az, amelyik nyugdíjba készül, azt mondja:

- A feleséged nagyon szép nő volt.

– Az volt.

- Szerintem a legeslegszebb nő volt az egész városban.

– A vonaton találkoztam vele, Hradec Královéba mentem a tanítóképzőre. Egymásra néztünk, és egyből tudtuk. Ugyanaz a könyv volt nálunk.

– Melyik?

– Kunderától a Nevetséges szerelmek. Akkoriban már betiltották a kommunisták, de nekünk megvolt otthon.

– Azt én is olvastam.

– Ja.

– A feleséged szeretett olvasni, tudom én.

– Ja. Az volt a legkedvesebb könyve.

– Ja.

– Csodaszép ruhát viselt akkor. Szeretett ruhát hordani. Vannak nők, akik nadrágban járnak, de az én feleségem a ruhákat szerette. Ez tetszett benne.

– Megértem.

Az, amelyik taxis, odajön a medencéhez, rájuk néz, és azt mondja:

– Ez sosem múlik el, azt hittem, hogy majd harminc- vagy negyven- vagy ötvenévesen majd elmúlik, de sose múlik el, amint meglátok egy szép nőt egy gyönyörű ruhában, csilingelni kezdenek a golyóim.

És beugrik a vízbe.

Az, amelyik a női szervek doktora, szintén odamegy a medencéhez, és azt mondja:

– Becsüld meg, hogy még mindig csilingelnek! Mi férfit ismerek, akinek már harmincévesen se csilingelnek. A feleségeik meg az én székemben panaszkodnak.

És ő is beugrik a vízbe.

A fal mögül, a szomszéd medencétől, női kuncogás hallatszik. A vízben mindannyian feszülten hallgatják.

Az, amelyik nyugdíjba készül, azt mondja:

- Most komolyan, mit tudunk meg a nőktől az életről.

Mire az, amelyiknek meghalt a felesége, azt mondja:

- Semmit. Azok soha semmit nem mesélnek a szaunában. Csak kuncognak.

– Mégiscsak beszélgetniük kell valamiről. Legalább bent.

– Szerintem csak rajtunk szórakoznak.

- Gondolod?
- Mit gondolsz, miért nevetnek? Tiszta hülyének gondolnak minket.
A nők tovább kuncognak a fal mögött.
- Lehet, hogy hülyék vagyunk.
- Te talán, de én nem vagyok hülye.
Az, amelyik nyugdíjba készül, azt mondja:
- Milyen lehet ott...
- Mire az, amelyiknek meghalt a felesége, azt mondja:
- Hol?
- Hát az ő világukban, az ő szaunájukban.
- Ugyanolyan, mint nálunk, nem?
- Lehet, hogy nem, lehet, hogy teljesen más az ott, abban a női világban.
- Én sose voltam ott.
- Én se.
- A női világ bonyolult.
- A miénk is.
Az, amelyiknek meghalt a felesége, nem bírja tovább, és kimászik a medencéből.
Az, amelyik nyugdíjba készül, azt mondja:
- Már méz is? Micsoda puhány vagy. Én még kibírtam volna.
- Nyertél. Vendégem vagy egy sörré.
Az, amelyik tűzoltó, egyedül ül az izzasztóban, kefével vakarja a karját, a lábát, a hasát, fröcsög róla az izzadság. Aztán észrevesz valamit, valamit, amit mi nem látunk, amit csak ő lát. Megijed. Hirtelen feláll, az ajtóhoz megy, megbotlik és elesik. Feláll, megfordul, rémült. A kilincs után kap, és egyenesen a medencéhez siet. Vissza-visszanéz arra, amit csak ő lát.
A zuhanyból figyel az, amelyik nyugdíjba készül, és rákiált:
- Hallod, irány zuhanyozni, te disznó, mielőtt belemész a vízbe!
De az, amelyik tűzoltó, nem vesz róla tudomást, és beugrik a medencébe.
Az, amelyik nyugdíjba készül, azt mondja:
- Hát láttad ezt? Mekkora disznó.
Az, amelyik a női szervek doktora, és szintén zuhanyozik, azt mondja:
- Vannak ilyen esetek. Valószínűleg túl van terhelve.
Mire az, amelyik biztosítást árul, azt mondja:
- Így élünk mi.
Egyszer csak megjelenik a szaunásnő a seprűvel, takarítani kezd, és azt mondja:
- Záróra, záróra, uraim.
Az, amelyik nyugdíjba készül, nézi, ahogy takarít, és azt mondja:
- Maga olyan szigorú velünk.
A szaunásnő azt mondja:
- Valakinek annak kell lenni, ha otthon nem nevelték meg magukat.
- Maga azonban egészen gyönyörűen szigorú... Nem jönne el velünk egy sörré?
- Bizony hogy nem mennék.

Peťovská Flóra fordítása

Jaroslav Rudiš (Turnov, 1972) cseh író, forgatókönyvíró és újságíró. Első regénye, a *Nebe pod Berlínem* (Berlin alatt az ég, 2002) tette ismertté, amellyel elnyerte a Jiří Orten-díjat. *Alois Nebel* című képregény-trilógiáját (2003–2005) Jaromír Švejdík illusztrálta. E munkája idén magyarul is megjelenik a Szépirodalmi Figyelő gondozásában. *Nemzeti sugárút* című művét a Typotex adta ki 2017-ben.

Peťovská Flóra (Komárno, 1986) szlavista, műfordító, tanár, a Csirimóji kiadó alapítója és művészeti igazgatója. Cseh és szlovák nyelvből fordít.

Távkapcsolat

és elért a kábító hiány
nem bénít le, hanem szakít,
szét, és szétesik az összes darab,
lepottyan, s nem szedjük fel,
csak tükrébe bámulunk,
egymás kezét fogva, képzeletben.

A fém patkány éve

fullánkját konnektorba fúrta
az adapter
sikít, de csak halkán –
a hűtő bűgva válaszol,
nappali és konyha párbeszédét
hallgatom, miközben a háló
pihen (még nem kell strázsálnia,
senki nem alszik), a fürdőszoba
pedig csempéivel visszhangozza a
hat hónapja szűnni nem tudó
csapcsöpögést.

rálátok a szomszéd háztetőre,
függönyünk résein át szűrődik
be hozzánk a rothadás, cserepenként
múlik az idő, mállik szét, és csak
a távolban magasodó dombhát
nyújt valamennyi reményt arra,
hogy érdemes házépítésbe kezdeni,
nem idén nyáron, persze,
előbb le kell omolnia az összesnek,
idé, a térdünk elé.

Szürke nap

a járólapok matt négyzetei mellett
ott visít az aszfalt, amelyen
mocskos víz csurog, s ezt süti a nap.
belegurul egy autókerék,
az abroncs pecsétje a fűúton tovahalad.

a tárgyaknak nincs önálló fényük,
a színtónus percenként módosul.
egy tócsa gyűrűjében sziporkázik a szürke,
loccsan a vízfény, át a fiú
sustyákis dzsekijére.

szövetszálak bozóttüze lángol és perceg itt:
szürke bőrét vedli a kabát, narancsló léláva
lesz belőle
vagy csipkebokor,
majd hamu – örökszürke, napkorongfekete.

Veres Erika (1986, Érsekújvár) költő, műfordító, az Isztambul Egyetem Német Nyelv és Irodalom Tanszékének doktorandusza. Első verseskötete *Duett a sárban* címmel jelent meg (Kalligram, 2019).

Gólya Ármin kalandjai Isten tenyerén, mely olykor kérges

pikareszk regény

A KILENCEDIK FEJEZETBEN

*mélyen nyúlkálhatok a mézesbödönbe, ami már
igencsak rám fért*

Metróval, villamossal dél felé indultam, és az egyetemváros megállótól már gyalog mentem át az útra, ami Orléansba vezetett. Úgy fél óra stoppolás után látom ám, végre lassít egy hatalmas Ford kombi, okkersárga, széles barna csíkkal az oldalán, aztán mindjárt mögötte egy másik batár, egy nagy almazöld Ford. Az első sofőrje integetett, hogy ugrás, persze futottam, és látom ám, hogy német rendszáma van. Hátral már ültek ketten, de akkora volt a hely, hogy bőségesen elfértem mellettük, a zsákomat meg hátra dobtuk a hatalmas csomagtérbe.

– Loire Valley? – kérdeztem.

– Yes! Loire Valley! – kiáltotta a sofőr, és indultunk.

Kiderült, hogy nem németek, hanem Németországban állomásozó amerikai katonák a feleségeikkel. A két kocsiban négy házaspár. Hamarosan megálltunk egy autópihenőnél, bemutatkoztam mind a nyolc jenkinek, a férfiak valami tiszthelyettesek, fölnyírt hajjal, kigyúrva. Folyton mosolyogtak, nagyokat nevettek. A nők mind illatosak, helyesek, két szőke, két barna, és ők is sokat nevettek. Egymás szavába vágva magyarázták, hogy két hetet vakációznak most Franciaországban! Látszott rajtuk a felszabadultság, az öröm, hogy kiszabadultak a helyőrségi lakótelepről, és az is, hogy ők most remekül fogják érezni magukat. Úgy tudják, hogy nem messze innen van egy rakás csinos kastély, így mondta az egyik barna, hogy „pretty castle”, hallottam-e valamit ezekről.

Néztem őket, látszott rajtuk a jó mód – legalábbis a hozzám képesti jó mód – sőt, a gazdagság! Remek autók, finom bőröndök, laza, de elegáns ruhák. Hát nyilván rendesen megfizeti őket a hadseregük, hogy évekig Németországban eszik a káposztát meg a generálszószt. És ekkor Zsák Berci cimborám mondása jutott eszembe: Szemesnek áll a világ, a vaknak meg az apja fasza! Már elnézést, de Berci is így hajtogatta mindig, amikor valami apró galádságra készült, és akkor azt mondtam magamnak: Ármin, légy szemes, mert megfoghatod az amerikai jóisten lábát ezekkel a kedves jenkikkel! Úgy veheted le őket, hogy ők is jól járnak.

Mikor néhány kérdés után kiderült, hogy még soha nem hallottak Jeanne d'Arc-ról, pontosabban, csak az egyik barna lány, Patsy szemében gyúlt némi világosság, amikor orléans-i szűzként is megneveztem Johannát, és mutattam a térképen, hogy éppen arrafelé megyünk, Orléans felé, akkor már tudtam, megnyertem a csatát az amcsik ellen. Mert ez a Patsy lehet a kultúrfelelős a csapatban, és ha én még nála is többet tudok, akkor kivívtam az elismerésüket. Na, könyvecském, húztam elő a hátizsákomból a bédekkert, ami az összes föllelhető templomtorony minden köcsipkéjét egyenként leírta, nézzük, mire megyünk ketten! És tudtam, ha el nem szúrom valahol, akkor értő idegenvezetőjükké válhatok, amivel a jómódú autós turisták irigyelt kasztjába léphetek magam is.

Orléans felé haladva, egyszer csak feltűnt egy tábla: Chartres. Ha letérünk az útról és jobbra fordulunk, akkor húsz kilométer után Chartres-ba érünk.

– Stop! – kiállottam!

Csodálkozva nézett rám a sofőr, Bob, aztán felesége, Patsy is hátrafordult, én meg magyarázni kezdtem, hogy csupán húsz kilométerre vagyunk a világ egyik legszebb gótikus katedrálisától.

– De hisz, Patsy, te tudod, mi az a gótika – néztem mélyen a nő szemébe.

Ő pedig egyre határozottabban bólogatott, hogy igen, persze, a gótika. És utasította Bobot, hogy forduljunk csak jobbra, az a húsz kilométer csupán tizenkét mérföld, annyit megér ez a gótika. Megálltunk, a zöld kocsi is lefékezett, kiszálltak, az ablakunkhoz jöttek, hogy mi történt.

– Jobbra megyünk, van ott néhány mérföldre egy szép gótika, előbb azt megnézzük, csak aztán megyünk tovább Orleansba – mondta nekik Patsy.

– Te tudod – mondta a másik Ford sofőrje, Patsy meg rám nézett, és azt olvastam ki a szeméből, ha nem lesz az a gótika ott olyan, ahogy ígérted, akkor neked annyi.

Amíg közeledtünk Chartres felé, én lázasan olvastam a könyvemből a katedrális leírását, éppen a méreteit bifláztam, mert az efféle ismeretekkel lehet nagyokat villantani egy idegenvezetőnek, gondoltam, amikor kiabálni kezdett Bob és Patsy, hogy, ott, mutogattak, nézzétek!

Sík vidéken, egy gabonatóblán vágott át az út, és egy kanyar után, mintha csak a búzából nőtt volna ki, ott állt a katedrális. Zöld tetejével, az épület sárgásfehér tömbjével oldalról mutatta magát, a hosszú főhajó a két hegyes égbetörő torony mögött hevert, mint ahogy egy karcsú hölgy húzza maga után estélyi ruhája uszályát.

Na, Ármin, ez aztán a belépő! Mint egy nyolcszázéves és mégis kislányosan szép operett-primadonna, aki hirtelen megjelenik a lépcső tetején. Elénk lép a semmiből ez a katedrális-díva, a közönség meg kitörő lelkesedéssel fogadja.

Megálltunk, mindenki a kalászkok közé gázolt, és bámultuk a látomást, amiről tudtuk, hogy valóság, mert a sárga búzamező és a felhőtlen kék ég határán a legreálisabban mutatta magát nekünk.

– Hol a város? – kérdezte Henry, a zöld Ford sofőrje.

– Majd meglátjátok! – feleltem határozottságot mímelve, mert mindenki rám meredt, tőlem várta a választ, amit magam se tudtam.

– Be a kocsiba, és mindjárt meglátjátok! – kurjantottam.

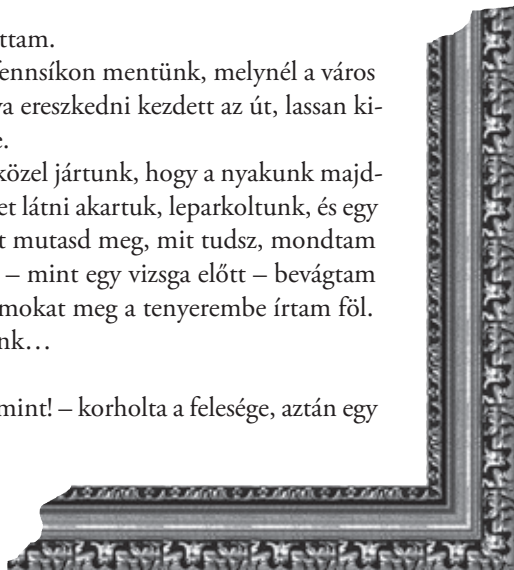
És ahogy közeledtünk, kiderült a rejtély, egy lapos fennsíkon mentünk, melynél a város némileg mélyebben feküdt, s ahogy néhány perc múlva ereszkedni kezdett az út, lassan kibontakozott a bazilika körül a középkori városka képe.

Mindig toronyiránt mentünk, s amikor már olyan közel jártunk, hogy a nyakunk majdnem beletört, ha a magasabbik torony tetején a keresztet látni akartuk, leparkoltunk, és egy perc múlva a katedrális előtt álltunk. Na, Ármin, most mutasd meg, mit tudsz, mondtam magamnak, és belekezdtem, amit megtanultam, mert – mint egy vizsga előtt – bevágtam azt a három oldalt az útikönyvemből, a fontosabb számokat meg a tenyerembe írtam föl.

– A gótika legtisztább formájában gyönyörködhetünk...

– Miben? – kérdezte Bob.

– A gótikában, Bob, de ne szólj közbe, hallgassuk Ármin! – korholta a felesége, aztán egy elnéző mosolyt küldött felém, én meg folytattam.

– Ez a hármas kapuzat az ezeregyszáz éves épületén készült...

De nem tudtam folytatni, mert Patsyn kívül mind kiabálni kezdtek, hogy mikor, mikor, mikor?

– Igen, úgy nyolcszáz éve – feleltem.

Erre elcsöndesedtek, és tétova mozdulatokkal simogatni kezdték a kapubélésbe vésett szenteket. Láttam, nem tudták fölfogni ezt az időtávlatot, de igyekeztek. A csodálat kiült az arcukra, és ekkor vettem észre először – amiről aztán később teljes bizonyosságot szereztem –, hogy olyan módon ostobák, amivel én korábban még nem találkoztam. Főleg gyerekkoromban, a környékünkön akadt nagyon sok hülye; nagypofájú fuvarosok, cukorgyári segédmunkások, a Zöldfa kocsmá folyton részeg törzsvendégei, de laktak ott rendőrök és hivatásos katonák, kishivatalnokok és postások is, és legtöbbször buta volt. Nagyon buta.

Pont annyira, mint ezek, csakhogy másként. Ugyanis az én rupolújvári ismerőseim – mert így hívják a szülővárosomat: Rupolújvár, megyeszékhely, ha eddig nem mondtam volna – okosnak tartották magukat, úgy jártak-keltek a világban, mintha mindent tudnának róla. Látszott, elégedettek az eszükkel. Ha Istentől kérhettek volna valamit, hát kisebb orrért, egyenesebb lábért, sűrűbb hajért, magasabb termetért beálltak volna a sorba, de észért biztosan nem, mert úgy gondolták abból bőven jutott nekik. Ha azoknak magyaráztam volna ennyit, mint ezeknek, hát, először ásítottak volna, aztán szívlapáttal bolházták volna ki a gatyámat, ha nem takarodok el az okosságaimmal. Ezek az amerikaiak meg nem titkolták, hogy tudatlanok, mintha ezt tudták volna magukról, és nem is szégyellték ezt, telet voltak tudásvágygal, ami aligha mondható el a földijeimről.

Néztem én is a kapubéléseket, amiről a szentjakabi szőlőhegy méhkaptára jutott eszembe, amikor a méhészközlemény levette a tetejét, éppen úgy egymás hegyén-hátán nyüzsögtek benne a méhek, mint ezek a kőszentek itt. Mondta a méhészközlemény, hogy ott van valahol belül a méhkirálynő, de azt nem láttam, itt meg fönt, középen Jézus üldögélt valami trónuson, amiről mindjárt a méhkirálynő jutott eszembe, ahogy körötte az a rengeteg szentecske nyüzsögött. De ezt nem mondtam az amerikaiaknak, akik már tülekedtek befelé, és ahogy elébük tárultak a hatalmas boltívek, a színes ablakok derengése, halk sikoltozásba, jajgatásba kezdtek a gyönyörűségtől.

– Oh, Armin, this is beautiful!

– Amazing, amazing!

– Beauteous, fantastic, great!

Na, Gólya Ármin, megnyerted a csatát! Mondtam magamnak. Ahogy látom, ma ők fizetik az ebédet, és ha kellően ügyes vagy, akkor a szállásodat is, hogy tovább most ne is gondold, állítottam le magam. Pedig még csak most jönnek az igazi meglepetések.

– Alig huszonöt év alatt épült, és emiatt ilyen egységes a stílusa. Megnyugtató harmóniát áraszt. Ugye? – kérdeztem tőlük.

Igen, igen lelkendeztek a nők, ők már érzik is a harmóniát, a férfiak meg bólogattak.

– A belső hosszúsága százharminc méter, magassága harminchét méter, a főhajója pedig a legszélesebb Franciaországban: tizenhat és fél méter!

Ez inkább a férfiakat érdekelte, láttam, ahogy mozog a szájuk, nyilván magukban átszámolták ezt yardba, lábba, és amikor megvoltak, elégedetten csettintgettek.

Mikor a főhajó közepére értünk, előjöttem a farbával, teátrálisan körbe mutattam, és mint a bűvész a cilinderből, előrántottam a nyulat:

– Hölgyeim és uraim, most megmutatom, miért akartam én igazából ide jönni! Az egyedülállóért, a világ csodájáért, a... – itt megálltam a hatás kedvéért.

– Mondjad, már Armin! – szólt rám valamelyik őrmester.

– Hallani akarjuk a csodát! – kiáltotta Patsy.

– A chartri-kék miatt! A kék üveg miatt, amit évszázadok óta kutatnak vegyészek, művészettörténészek, üvegfűző mesterek, de nem jönnek rá a titkára. Nézzétek, azt a varázslatos kék színt az üveglablakokon. Ezért hívják az épületet „kékszemű szökének”.

Azonnal az üveglablakokat kezdték nézegetni, mert ilyen az ember, amúgy látja, és talán gondolja is, hogy szép. Színes. De mikor megtudja, hogy a színek közül a domináló

kék az valami rendkívüli, akkor már csak azt figyeli. És érzi, hogy ő is rendkívüli lett azért, hogy a rendkívüliséget képes felismerni, csodálni.

– Hány évesek ezek az üveglablakok? – kérdezte Henry, aki, úgy tűnt, akár a nők közül Patsy, kiemelkedett a férfiak közül, talán mert neki eggyel magasabb rangja volt.

– Nem annyira régiék, úgy hétszáz évesek – nagyképűsködtem ott nekik.

– Még hogy az nem régi? – hüledezett Patsy.

– Itt nálunk, Európában..., de te ezt Patsy, mint a művészettörténet szerelmese, jól tudod, vannak kétezer éves üvegedények is. Mondjuk Görögországban. Persze nem ekkora üvegfelületek, nem ilyen csodálatos formákban, színekkel. De ha csak a korát nézzük, akkor ez egészen fiatalnak számít! Olyan fiatalnak, mint mondjuk te vagy az asszonyok között, a huszonkét évvel.

– Kedves vagy Ármin, de én már huszonöt is elmúltam.

Én persze úgy tettem, mint aki nem hiszi el ezt, a többiek nevettek, kivéve a férjét, Bobot.

A katonák hitetlenkedtek, a fejüket csóválták: Hogyan maradhat meg ennyi ideig egy ilyen törékeny jószág? Egy üveglablak. Láttam, ahogy méregetik, talán gondolatban már meg is küldik valami tűzérési gránáttal.

– A száznyolcvanhat ablakból százötvenkettő túlélte – olvastam le a tenyeremből. – És tudjátok hogyan?

Ingatták a fejüket, hogy nem.

– Úgy, hogy a második világháborúban az üvegeket kibontották, és biztonságba helyezték. Csak a háború után tették vissza.

Ettől fogva már csak az ablakokat nézegették, főleg, mert mondtam nekik, a színes mozaikok az Újszövetség eseményeit ábrázolják. Szorgosan járhattak gyerekkorukban vasárnapi iskolákba, mert jól ismerték a Bibliát, mint egy képregényt olvasták az egyes ablakok meséit, amivel vagy egy fél óráig elszórakoztak.

Én meg, mikor végig jártam a templombelső, beültem az egyik hátsó padba, hogy megkeressem, mit ír a könyvem a francia konyháról, amit eddig meg sem néztem, hiszen tejen, bagetten és délután a piacon vásárolt barnuló banánokon életem eddig. Itt van! A hatvankilencedik oldalon a következő mondatokkal indult a fejezet: *Itt az ideje, hogy az étkezésről is szóljunk. A francia konyha világhírű, csak hazai konzervben vagy szalámin élni a túlzott takarékoság okából hiba lenne. Először tehát a vendéglőről!*

Ez az, Ármin! Jól beszél a könyved! Itt az idő az étkezésről szólni, vége a takarékoságnak, jöjjenek a vendéglők. Főleg, hogy ők fizetnek. És hozzáálltam, hogy megtanuljam azt az öt oldalt, mert csak ennyi volt a témáról, hisz a szerző jól tudta, hogy azoknak, akik otthon olvasgatják, de azoknak is, akik eljutottak ide, csak borsót törne az orra alá, ha a nyálukat csorgatná azokkal a rafinált ételcsodákkal, amihez jó eséllyel, soha nem jutnak hozzá. Otthon: mert nincs hozzá megfelelő alapanyaguk, itt meg: mert nincs hozzá elég pénzük. Annyit azért tanultam a könyvből, hogy újdonsült barátaimat bevezessem a gall gasztronómia egyszeregyébe.

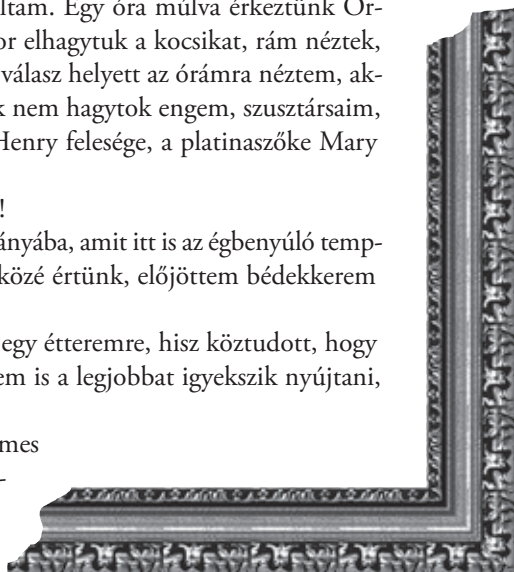
Ahogy mentünk vissza a kocsikhoz, még mindig lelkendeztek, dicsértek az ötletért, hogy ide hoztam őket, és hogy milyen remek vezetőjük voltam. Egy óra múlva érkezünk Orléansba. Az állomás mellett találtunk parkolót, s mikor elhagytuk a kocsikat, rám néztek, hogy akkor most merre? Mit ajánlok megnézésre? De válasz helyett az órára néztem, akkor már javában ebédelő volt, és arra gondoltam, csak nem hagytok engem, szusztársaim, barna banánt zabálni a helyi piacon? És mintha ezt Henry felesége, a platinaszőke Mary Lou megértette volna, mert fölkiáltott:

– Gyerekek, hát ebédelni nem fogunk? Már két óra!

Mindenki bólogatott, aztán elindultunk a belváros irányába, amit itt is az égbenyúló templomtorony mutatott, s mikor csinos, előkertes házak közé értünk, előjöttem bédekkerem bölcsességével:

– Ne menjünk be a központba, itt is ráakadhatunk egy étteremre, hisz köztudott, hogy még a legkisebb, legegyszerűbbnek tűnő francia étterem is a legjobbat igyekszik nyújtani, viszonylag olcsó áron.

És valóban! A következő sarkon találtunk is kellemes kerthelyiséget, kecskelábú székekkel, hatalmas geszte-

nyefák alatt, ahova betelepedtünk. Ők az étlapot nézegették, amiből, persze egy szót sem értettek, nem úgy, mint én, akinek a könyvemben ott álltak a kulcsszavak: *bifeck, cote de porc, agneau, crevettes, fromage*, szóval látnok voltam a félszeműek között. Egy hirtelen ötlettől vezérelve, megkérdeztem, hogy mi az, amit biztosan nem ennének meg, de csak az egyik lány bökte ki, hogy csigát, azt semmiképpen, de amúgy mindenki mindenre nyitott volt. Ezt el is vártam ezektől a fiúktól, akik a túlélési gyakorlataikon állítólag még a csótányt meg a földgilisztát is megeszik.

Ekkor bementem a konyhára, kerestem a séfet, aki egyúttal a tulajdonos volt, és mivel elég kevés vendége akadt éppen, hát szívesen leállt velem egyezkedni. Mondtam, hogy kilencen lennénk, de ha kapok valami rendes kedvezményt, akkor mindannyian ugyanazt esszük, ami jelentősen megkönnyíti a dolgát, főleg, ha valamit nagyobb mennyiségben vásárolt ma a piacon. Abból rittyentsen nekünk valami finomat. Egy szokásos három fogásos francia ebédre gondolunk. Ezt persze az útikönyvemet lapozgatva, kézzel-lábbal mutogatva magyaráztam neki, igaz néhány szót azért angolul is értett. De száz szónak is egy a vége, megegyeztünk: az étlapi ár alá mentük huszonöt százalékkal. A mennyiség rabattal jár. Nálunk is, náluk is.

Mutatta, hogy szép friss cikóriasalátát vett a kedvenc kertésznél reggel, azt adná sonkával előételnek, *Endives au jambon* írta egy blokkcédulára, aztán a mai fogásból a loire-i halászkóttól most vett néhány szép csukát, nézzem, milyen friss, ebből készítene csukát vajmártásban, *Brochet au beurre blanc* írta föl ezt is. Végül megegyeztünk, hogy a harmadik fogásnak nem édességet tesz föl, hanem egy sajtválogatást. Végül szorzott, osztott fölirt egy számot, amit aztán áthúzott, és mellé írta a huszonöt százalékkal csökkentett összeget.

Mint a francia konyha nagy szakértője mentem vissza az asztalunkhoz, és rövid előadást tartottam az aznapi ebédünkről.

– Ha Rómában vagy, élj úgy, mint a rómaiak!, tartja a mondás – indítottam, de mielőtt folytathattam volna Mary Lou közbevágott.

– De hát nem Rómában vagyunk, oda jövőre megyünk – mondta, aztán édesen csücsörített. Jó volt nézni a sárgaszőke haját, villogó kék szemét, éppoly szép volt, mint amilyen ostoba.

– Ezt úgy értem, hogy olyat egyél mindenhol, mint a helyiek.

– Ja, értem – felelte Mary Lou, és abbahagyva a csücsörítést, ismét mosolyra igazította a száját.

– Na, és mit eszünk? – kérdezte Henry.

– Mit és mennyiért! – emeltem föl a mutatóujjam.

Először azt magyaráztam el, hogy a franciák délben rendszerint nem esznek levest, azt inkább este. Helyette előételt, főételt, majd desszertet, és ez a harmadik fogás, nem mindig édesség, hanem gyakran sajt.

– Sajt? – csodálkozott Bob.

– Sajt. De van nekik vagy háromszáz féle.

Aztán mutattam, hogy mennyi lenne az ebéd alapjáratom, majd az áthúzott szám mellett a másikat, a redukáltat, amit én intéztem nekik, hangsúlyoztam, mire Henry kimondta, amire már régóta vártam:

– Armin, természetesen te a vendégünk vagy, és akkor is az lennél, ha nem sikerült volna ilyen jó árat kialkudnod.

– Persze, azért így jobb – mondta Bob, amire a többiek is helyeseltek.

Hozta a főnök a fogásokat, hozzá három üveg fehérbort, a ház bora mondta, a halhoz mindenképpen ezt ajánlja.

Annyira ízlett nekik az ebéd, hogy fergeteges jókedvükben még kértek bort, én meg néztem a velem pont szemben ülő Mary Lou világítóan kék szemét és nekieresztettem a baritonomat:

Hello Mary Lou, Goodbye heart

Sweet Mary Lou, I'm so in love with you...

– Ismeritek? Ricky Nelson. Ez rólad szól, Mary Lou!

Mindenki nevetett, már ittunk rendesen, csak Mary Lou férje, Henry vágott pofákat, Patsy meg, aki mellettem ült, elfordította a fejét, és nem énekelt velünk, pedig a többség folytatta velem:

*I knew Mary Lou, We'd never part
So hello Mary Lou, Goodbye heart*

Amikor már másodszor is végig danáztuk a nótát Henry és Patsy nélkül, akkor Patsyhez hajoltam, úgy énekeltem a fülébe:

*Hallo Patsy girl, Goodbye heart,
Sweet Patsy girl, I'm so in love with you.*

Erre egy kicsit megenyhült. És ekkor eszembe jutott, hogy ezt otthon egy énekes házaspár magyarul is lemezére vette, amit ezerszer hallottam a rádióban.

– Ezt figyeljétek – kiáltottam!

*Helló Mary Lou, kedvesem,
én úgy szeretlek, mint még senki sem.
Nekem, Mary Lou, te vagy a fény,
hát helló Mary Lou, légy enyém!*

Hatalmas üvöltözés támadt, hogy *it is in Hungarian?*, és ez mennyire *funny!* Kijött a séf is, az asztalunkhoz ült a poharával, meghallgatta, ahogy éneklek, és meglepően iskolázott baritonján rázendített:

*Salut Mary Lou
Au revoir mon Cœur
Douce Mary Lou,
je suis tellement amoureux de toi
Je savais Mary Lou*

Ebből lett aztán a haddelhadd, a ribillió, mindenki rázendített a saját nyelvén, a nyolc amerikai angolul, én magyarul, a séf franciául, akihez kijött a felesége, és besegített neki. Én olykor Patsy fülébe az ő változatát súgtam, csak most már magyarul, *Helló Patsy lány, kedvesem*, máskor meg Mary Lou kék szemébe nézve az eredeti változatot fújtam. Ahogy mondani szokták: két vasat tartottam a tűzbe, a gond csak az volt, hogy más is fogta ezeket a vasakat, két izmos katona, de úgy éreztem, az én kezem ott fogta, ahol már kellemsen süített, de még nem égetett, nekik meg csak a hidegebbik vége jutott.

Így telt az első napom a jenkikkel, mert kiderült, az étteremhez vendégszobák is tartoznak, hát ott maradtunk, azzal, hogy majd holnap nézzük meg az óvárost. Egész estig énekelünk, mulatoztunk, és búcsúzóul még egy titkot is elárultam nekik, hogy New Orleans innen kapta a nevét, mert ez itt az Old Orléans, majd holnap meglátják.

A TIZEDIK FEJEZET

*jól kezdődik, még jobban folytatódik, de aztán életveszélybe
kerülök, és vége lesz a gyöngyéletnek*

A kocsi a fogadóban hagytuk, úgy sétáltunk a belvárosba. Útunk egy elegáns téren vezetett keresztül, krémszínű paloták szegélyezték, a presszók napernyői alatt elégedett kundschaftok üldögéltek, és a tér fő ékessége egy bronz lovasszobor volt. Ahogy csapatunk elhaladt mellette, Henry fölkiáltott:

– De hisz ez egy csaj! – megállt a lovasszobor talpatánál, és kezével napellenzőt tartva bámulta a lovas, aki páncélban üldögélt a nyergében, sisakrostélyá föltolva, így jól látszott kislányos, mégis határozott, távolba vetett tekintete. Emlékszem a *chick* kifejezést használtam, ami azért elég tiszteletlen megnevezés egy ilyen páncélos, lovas katonára, még akkor is, ha nő az illető.

– Miért ne lehetne nő egy katona? – kérdezte a felesége, Mary Lou, majd megadta a kegyelemdöfést. – Miért, a te ütegparancsnokod, Brackman százados nem nő?

Henrynek apró rángások jelentek meg az arcán, de nem felelt, helyette Bob szólalt meg:

– Hagyjuk azt a hülye picsát, most nyaralunk.

Erre már meg kellett szólalnom:

– Hölgyeim és uraim, fölhívom szíves figyelmüket, hogy ez Jeanne d’Arc, vagyis Szent Johanna, vagyis az orléans-i szűz”, katolikus szent, francia nemzeti hős.
– És mitől van páncélban, és mi ez a kard a kezében? –

kérdezte idegesen Henry.

– A százéves háború idején ő vezette a francia felszabadító csapatokat az angolok ellen.

– És győztek? – kérdezte Bob.

– Igen! Veszésre álltak, de Jeanne megfordította a háború addigi menetét, és lehetővé tette VII. Károly francia király trónra lépését.

– Ez a csaj? – sísteregte Henry megint undorral a *chick* szót.

– Bizony ő. Még szentté is avatták ezért. Ennek a szobornak az anyagához meg kilenc ágyút olvasztottak be. Szép gondolat, hogy a fegyverekből műalkotás lesz – tettem rá egy lapáttal a macsó tüzéreknek.

Láttam, Henry akar valamit mondani, de aztán lenyelte, bizonyos értelemben most mégiscsak én voltam a parancsnoka, aki megmondja, mikor hova menjen. A tekintélytisztelést mélyen belé nevelhették. Én meg nem gízdáskodtam tovább, hát mégiscsak ők fizetik az ebédemet, gondoltam. Körbejártam a szobrot, ami igazán remek munka volt, csak az nem tetszett, hogy Johanna nem fölfelé emelte a kardját, hanem a lova nyaka mellett, lefelé tartotta. Távolabbról, egy csomó szögből, úgy látszott, mintha éppen nyakon szúrná kedves kancáját. Mert az állat kanca volt, az jól látszott alulról.

A lányoknak nagyon tetszett a történet, körbevettek, úgy csiviteltek, és amikor észreveték a szobor talpazatán a dombormű sorozatot, ami tíz képben mutatta be Johanna történetét, kiadták nekem a parancsot, hogy azonnal meséljem el, melyiken mi és hogyan történik. Én persze fölkészültem az útikönyvemből, így a kisujjamból kiráztam az egészet, csupán egy ponton tértem el az igazságtól, de ez mindjárt kiderül.

A férfiak az egyik terasz felé mutattak, hogy beülnek a ponyvák alá egy sörre, majd ha végeztünk, ott találjuk meg őket.

Mi meg a négy amerikai lánnyal a reliefeket kezdtük tanulmányozni, melyek Johanna látomásaival kezdődtek, amikor a mezőn a három szent ellátta tanácsokkal küldetését illetően. Nagyon komolyan figyeltek a lányok, láttam magukat képzeltek Johanna helyébe, főleg, mikor mondtam nekik, hogy az apja farmer volt, 50 acre földön gazdálkodott, mert tudtam, ők is onnan jöttek. Kansasból, Nebraskából, Coloradóból, farmersaládokból. Aztán néztük a csatajelenteket, jó sok alak harcolt ezeken, lovasok vágták egymást karddal, bárdal, buzogánnyal, lándzsával, hullák hevertek a földön, persze Jeanne mindig az élen harcolt. Aztán szívből örvendeztek a lányok VII. Károly trónra lépésének, hogy mindezt Johanna menedzselte le neki.

Csak akkor jöttem zavarba, mikor papok és katonák bámész gyűrűjében, mögötte egy vastag oszloppal, lángnyelvek nyaldosták hősünket.

– Itt meg mit csinál, Johanna? – kérdezte Patsy.

Egy hangyányit töprengtem, hogy mit válaszoljak. Ha megtudják az igazat, azt talán el sem hiszik ezek a lányok, akik amerikai filmekben nevelkedve csak a happy endet ismerik. Most törjed össze a szívüket, Ármin? Ezeket a naiv, romlatlan szívecskéket? Végre látnak egy nőt, aki férfiként harcol. Sőt! Az összes férfinél bátrabban küzd, igazi hős lesz, királycsináló, amiért most az legyen a díja, hogy ez a sok pap meg katona, ezek a szemét macsó állatok megégetik? Hát nem!

És mivel a domborművön Johanna a máglyán a kezét finoman keresztbe tette a mellén, miközben formás lábaival, egyiket kissé a másik elé helyezve olyan elegánsan álldogált, hogy bátran hazudhattam:

– Ezek egy középkori tavaszünnep díszletei. Egy öreg kiszáradt fatörzs elé áll az ünnepelt, mögé pedig virágokból, levelekből, indákból egy egész oltárt fonnak.

– Ezek azok? – kérdezte Liz, aki csak néha szólt, de már a történet közben is el-el könyvezte magát, és a lángnyelvekre mutatott.

– Igen! Ezek a virágfűzerek. Így ünnepelték a győztest. – És akkor úgy gondoltam, rádobok még egy lapáttal a női szíveket fűtő gőzgép kazánjára:

– És tudjátok, mit ünnepeltek még?

Össze néztek, elnevelték magukat, és Patsy halkan megkérdezte:

– Csak nem?

Én meg bólogattam.

– Hogy Johanna férjhez megy, azt ünneplik? – kiáltott Mary Lou!

– Ördögöd van! Mary Lou! Eltaláltad! A király legkisebb fia, igaz, már ő is tizenkilenc éves, megkérte a kezét.

A lányok tapsoltak és föl-le rugóztak a testükkel a boldogságtól.

– Tudtam – mondta Liz. – Ennek így kellett történnie. De miért nem mutatja az esküvőt az utolsó kép.

– Miért, Liz, a filmek végén mutatják az esküvőt? A fenéket! Jön a csók, aztán a néző már tud mindent. Itt a tavaszünnepi ceremónia a lényeg. A franciák értik ezt, ők már tudják ezekből a motívumokból, hogy megtörtént a leánykérés, közeleg az esküvő.

Aztán elindultunk a fiúk után, hogy mi is megigyük egy sört. Mary Lou még megkérdezte:

– Armin, nem tudod hány gyereke született Johannának és a királyfinak?

– Várjál, csak... azt hiszem, három, de az is lehet, hogy négy.

– Szerintem, legalább négy – mondta Mary Lou, de addigra a férjeik asztalához értünk, és nem beszéltünk többet Szent Johanna hőstetteiről és boldog házasságáról.

Miközben ittam a sörömet, néztem Johannát a lovon, aki úgy hallottam, azt súgja nekem: ha ilyen hülyeségeket mesélsz rólam, most már tényleg nyakom szúrom a kancámat.

Másnap reggel ezt mondtam a csapatomnak:

– Ma, kedves barátaim, elindulunk a csodák után, megnézzük a legszebb Loire menti kastélyokat. De mivel akad vagy húsz ezekből, ezért kiválasztottam a legszebbeket. Három nap alatt bejárunk hat kastélyt, de azt aztán alaposan, értő magyarázatokkal. – Itt hatásünnepet tartva, kissé meghajtottam magam. – Most, a gótika után megismerkedünk a reneszánszsal. Persze, Patsy ezt nem neked mondom, aki már ismered ezt a stílust – mosolyogtam a lányra. – Ígérem, egy életre való élmény marad nektek ez a néhány nap, és úgy gondolom, előrébb még ne szaladjunk, ha elégedettek lesztek a vezetéssel, és szerény személyemmel, akkor majd eldöntjük, hogyan tovább – fejeztem be.

És biztos voltam benne, hogy még azután is jó darabig utazunk így urasan együtt, ők jó vezető, én jó ellátást kapva. De hát, ember Isten tenyerén üldögélve tervezget, Isten meg néha marokba szorítja a kezét, hogy megropogtassa egy kicsit a csontjait.

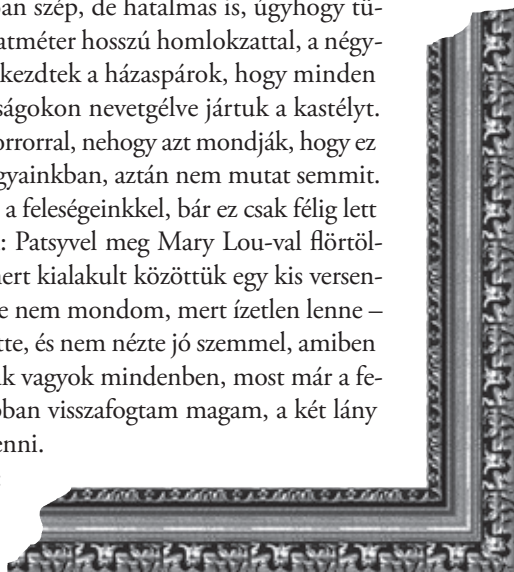
Alaposan megterveztem, mit mikor és hogyan mutatok meg nekik, és bevallom, én is jobban élveztem így, fölkészülve a látványra, mintha egy függőnyt lebbentenék föl a szépségekről, hirtelen megmutatom nekik. Látjátok, pupákok, jól nézzétek meg, ilyen szépet még nem láttatok! Miközben én nem csodálkozom velük, csak mosolygok, de persze én is majdnem elájulok a szépségtől: a fehérre vakolt, vagy mészkőszárga kőfalaktól, a kékesszürke palatetőktől, a körbástyák, tornyok tucatjaitól, a lőrések, lodzsák, rafinált lépcsőházak pompájától, a berendezés gazdagságától, és persze a mérnöki megtervezett parkoktól!

De legyen ennyi elég, Ármin a lelkendezésből! Nézzük mi történt!

Chamborddal kezdtünk, ami nem csak mellbevágóan szép, de hatalmas is, úgyhogy tüzejeimet elkápráztathattam a számokkal; a százötvenhatméter hosszú homlokzattal, a négy-száznegyven szobával, amin persze azonnal viccelődni kezdtek a házaspárok, hogy minden éjszaka másik szobában aludnának, és hasonló ostobaságokon nevetgélve jártuk a kastélyt.

De készültem mindenhova valami történettel, kicsi horrorral, nehogy azt mondják, hogy ez a fiú csak eszi az ételünket, issza az italunkat, alszik az ágyainkban, aztán nem mutat semmit. Megjegyzem, azt is mondhatták volna már, hogy flörtöl a feleségeinkkel, bár ez csak félig lett volna igaz, mert én a négy menyecskéből csak kettővel: Patsyval meg Mary Lou-val flörtöltem. Pontosabban: egyre inkább ők flörtöltek velem, mert kialakult közöttük egy kis versengés – azt is mondhatnám, hogy egészséges vetélkedés, de nem mondom, mert izetlen lenne – a figyelmemért. Bob és Henry ezt természetesen észrevette, és nem nézte jó szemmel, amiben teljesen egyetértettem velük. Nem elég, hogy a vendégük vagyok mindenben, most már a feleségeikkel is ticsi-tacsiba kerülnek. Azonban minél jobban visszafogtam magam, a két lány annál kihívóbban viselkedett velem, ami kezdett kínos lenni.

Ilyenkor Gyula bátyám mondásával biztatgattam magam:

– Ármin, házi nyúlra nem lövünk. Csak ha támad – tette hozzá kacintva, pedig ő tudhatott valamit az effélékről, mert aktív korában a rupolújvári Vörös Csillag Ruhagyár me-
ősa volt, ahol azért akadt néhány száz varrónő.

De vissza a kastély béli fellépéseimre, mert, ahogy már mondtam, igyekeztem őket a szo-
kásos ismereten kívül mindig valamivel meglepni, amiben útikönyvem, igaz jó barátom,
rendesen kisegített.

Teszem azt Chambordban egy öreg fa alatt megállítottam a csapatot:

– XV. Lajos király ezt a kastélyt a büszke és kegyetlen marsallnak, Szász Móricznak
ajándékozta – itt megálltam és figyeltem tűzérem arcát, míg el nem képzelnek egy büsz-
ke és kegyetlen marsallt, ami úgy láttam, sikerülhetett nekik, mert kellően savanyú ké-
pet vágtak, pedig még alig tudtak valamit az én marsallomról. – Ez a hadvezér két ezred-
nyi lovaskatonáját mindig maga mellett tartotta, lovaik a parkban szabadon legelésztek. –
A lányok szörnyülködve pillantottak a gyönyörűen nyírott bukszusokra, viruló rózsaaágya-
sokra – gondolhatjátok, hogy nem ilyen lehetett akkor. Ráadásul idomított lovak voltak
ezek, és kürtszóra maguktól vágtáztak a sorakozóhelyre, ami ott volt, amellet a kövér to-
rony mellett. Na, szegény kert, rendesen letiporhatták, nem irigylem az akkori kertésze-
ket. De most jön a lényeg! Ez a marsall nagyon kemény parancsnok volt, hihetetlen fe-
gyelmet tartott a katonái között. – Itt megint vártam egy kicsit, hogy tűzérem felidézze-
nek magukban valami hasonlóan kegyetlen parancsnokukat, és úgy láttam, sikerült nekik,
mert mind a négyen összeráncolták a homlokukat, és összeszűkül a szemük. Ekkor folytat-
tam: – A legkisebb vétségért felkóttette a katonáit. És tudjátok, hova? – férfiak, nők, mind
riadtan néztek körül. – Erre az öreg szilfára, ni! Ami alatt most állunk. Talán azon a vastag
ágon – mutattam föl – himbálózott a renitens katona. Elég volt valami apró függelemsér-
tés, és már hopp, dobták is át az ágon a kötelet.

A fiúk sokáig nem szóltak semmit, csak vissza-vissza néztek az öreg szilfára, és sóhajtoz-
va jöttek utánam.

Blois-ban meg így riogattam őket:

– Az úr ezeröttszáznyolcvannyolcadik esztendejének karácsony estéjén III. Henrik király
megtudta, hogy de Guise herceg a rendi gyűléssel, mely a markában volt, meg akarja őt
fosztatni a koronájától. Ezért a szolgálatában álló húsz földnélküli nemesemberből tizen-
kettőt, a hosszú kardjaikkal itt, a *régi kabinet*-ben bújtatott el, és gyertek utánam – mond-
tam és átmentünk a szomszéd terembe – itt, az *új kabinet*-ben pedig két pap imádkozott,
hogy a király sötét terve sikerüljön. Most gyertek tovább! – és egy újabb szobába vezettem
őket – itt, a királyi hálóban bújtatott el nyolc nemes hegyes törrel, és hajnali hatkor üzent
a hercegnek, hogy várja. De Guise egy udvarhölgnél töltötte az éjszakát, hálórúhában, fá-
zósan igyekezett a királyhoz, és ahogy belépett ide, a törjeiket elrejtő nemesek egyenként
köszöntötték, majd hátulról berontottak a kardosok – mutattam, ki honnan jött, a lányo-
kat élém, a fiúkat mögém tereltem. – Most, ti, Bob, hátulról rám támadtok a kardokkal,
menekülök előre, de onnan meg jönnek a törösök, gyertek lányok! Én, vagyis de Guise
herceg, aki erős, bátor férfi hírében állok, leterítem négy támadómat, egyet még a felkapott
gyümölcsöstállal fejbe verek – imitáltam az ütést Bob felé. – De persze győzött a túlerő –
estem össze, és már a földről meséltem tovább a történetet hörgő hangon. – Ekkor előjött
a függöny mögül a király, belerúgott a holttestbe – itt egy kicsit odébb hömbörödtem –
és ezt mondta: Holtában még nagyobbnak látszik, mint életében volt.

Aztán hullaként hevertem tovább, a „nemesek” döbbenet néztek le rám, míg be nem
jött a teremőr, hogy mi van? Én meg föl pattantam, és kissé meghajoltam.

Saumur volt a hatodik kastély, és ahogy terveztem, éppen három nap telt el addig. A vá-
roska folyóparti fogadjában szállt meg a csapat, hogy megünnepeljük a pompásan sike-
rült kastélytúrát. Ittünk rendesen, többen már el is indultak aludni, főleg a fiúk ütötték ki
magukat, Bob is elment, de Patsy még maradt, mindenféle kérdésekkel ostromlott, míg-
nem már csak ketten maradtunk.

Ekkor azt javasolta, hogy nézzünk le a folyóhoz, amitől csak egy ugrásra állt a foga-
dó. Lesétáltunk. Egy strandféléhez értünk, egy korlátos falépcső vezetett a vízbe. Mellette
meg a kőmellvéd mögött homokos fövény. A kastély tü-
körképe a négy vaskos toronnyal és a többi apró tor-

nyocskával a folyó fodrain remegett. Meleg éjszaka volt, kabócák zenéltek, én meg letéptem valami virágot, ami a homokfövenyből nőtt ki, nyilván valami gazféle volt, a falépcsőre álltunk, és Patsy felé nyújtottam a virágot, miközben – és ebben talán a boroknak is szerepe lehetett – megbillentem. A lány utánam kapott, nehogy a vízbe essek, de úgy, hogy teljesen átnyalábolt. Így, összeragadva lépdeltünk fel a lépcsőn, és akkor úgy istenesen nekem esett az őrmesterné. Én meg menekülőre fogtam, hiszen elég szépen kivilágították azt a részt, bárki jól láthattott bennünket az útról.

Ekkor Patsy megfogta a kezem, és a fülembe súgta:

– Gyere utánam!

Tisztes távolságból követtem, ő meg igencsak szaporázta, nagyon sürgős lehetett neki. A szállónk parkolójába mentünk, az autójuk jó hátul, az udvar végében állt, kis táskájából előkereste a kocsikulcsot, kinyitotta a hátsó ajtót, és intett, hogy menjek. A hatalmas Ford limuzin hátsó ülésére lökött, s ahogy elterültem ott, eszembe jutottak az amerikai filmek, ahol ezekben a hatalmas batároknak töcskőrésznek a szereplők, és megértettem őket, mert tényleg kényelmesen elfértünk. Patsy vadul vetkőztetett, tépte le magáról is a ruhát, igaz, már vagy tíz napja én se voltam senkivel, de ez a lány istenuccse túltett rajtam, úgy beindult, mint akinek a férje csak annyit nyúl hozzá, amennyit a szenteltvíztartóhoz. Egyszer minden sátoros ünnepen. Persze aztán én is elértem az üzemi hőmérsékletemet, voltam én ott fönt, lent, oldalt, elöl, hátul, a kocsit meg csak rugózott rendesen, mintha csak a rupolújvári Malomárok melletti út kátyúit között válogatna. Mert ott nem kerülgetni, hanem válogatni kellett a huplikat. Vagy fél óra ticsi-racsi után kimásztunk a kocsiból, Patsy elindult a szálló irányába, mikor már jól elől járt, én is előjöttem a kocsi takarásából, hogy a szobámba vánszorogjak.

Ekkor jelent meg, kezében egy zseblámpával, Henry, aki valamiért a kocsihoz igyekezett. Láttam, int Patsynek, aztán maga elé tartja a rúdlámpát, és észrevesz engem. Na, Armin, terem a baj, ha nem vetik is, de ti vetettétek, hát a férjtől, a cimboráitól egy köpésre álltok le töcskölödni. Örülhetsz, ha nem hívja ki mindjárt a cimboráját, Bobot, és az nem üt agyon. A pisztolyát biztosan nem hozhatta magával Bob, de ezek, állítólag olyan kiképzést kapnak, hogy az ujjukkal is tudnak ölni. Bedugják valahova a nyakam mellé az hüvelykjüket, és nekem: kampec dolores.

Mikor közelebb ért, az arcomba világitott:

– Merre jártál Armin?

– Csak itt... csak sétálgattam itt a... a meleg éjszakában – mondtam, és kínomban heherészni kezdtem. Talán ismerik azt, mikor az embernek sírni lenne kedve és oka, mégis nevetgél. Hát így voltam én is.

– Sok halott embert láttam már nevetgélni a halála előtt – csóválta meg nagy dézsaformájú, fölnyírt fejét, majd továbbment.

Mielőtt bementem a szállóra még láttam, ahogy kinyitja a kocsi hátsóajtóját, mert persze elfelejtettük kulcsra zárni, bevilágít, és matat valamit bent. Mint Gyula bátyám, akinek a kutyája, ha kiment a szobából a bácsikám, folyton a fotelébe telepedett, és ha lépteket hallott, egyből leugrott. Ilyenkor Gyula megnézte, meleg-e még a fotel ülőkéje, és ha igen, jól seggbe rúgta Burkust. Lehet, hogy ő is így tapogatta a kocsi hátsóülését, mint a Gyula a Burkus után. És jó, ha majd egy seggberúgással megúszom.

Persze éjjel alig aludtam. Csak az tudja, hogy mi idegenben a félelem, aki már tapasztalta. A sötétben, a függönyön átsejlő fényben, minden falra akasztott képen valami vérgőzös gyilkos fenekedik rád, ha az világosban egy gombolyaggal játszó macska, akkor is. Az ablakon át beszűrődő hangok, mind ellenségesek, a sátán kutyájának vérgőzös hörgésére emlékeztetnek, a bútorok recsenése a bennük rejtőző gyilkos törpék motozásai, az idegen tapintású takaró alatt meg tarantella pókok, skorpiók rejtőznek, hogy beléd marjanak. Volt ott egy íróasztal, azt toltam az ajtó elé, hogy legalább ne surranhasson be hangtalanul, alattomban Bob, hogy egy mozdulattal áttessékelyen a másvilágra.

Talán azt mondják erre, hogy gyáva vagyok, pedig hát volt okom félni. Két gyilkolásra kiképzett vaddisznó fenekedett rám, mert abban biztos voltam, hogy Henry már szól

Bobnak, hiszen az ő felesége, Mary Lou is föliratkozott a táncrendembe, azt ő is láthatta. Hát persze, hogy féltem.

Aztán jóval éjfél után már nem csak az ismeretlen zajokat hallottam, ahogy forgolódtam az ágyamban, hanem valami veszekedésfélét a szemben lévő szobából. Az volt Patsyéké.

Félretoltam az asztalt, kilestem, és amikor láttam, hogy üres a folyosó, az apró biztonsági lámpák pisla fényében az ajtajukhoz lopódtam és hallgatództam.

Bob dörmögését nem igen értettem, de Patsy úgy veszekedett, hogy suttogva kiabált. Ezt csak a nők tudják, olyan, mintha üvölténe, de mégis valahogy torokból, visszafojtva mondják, hiába halk, mégis tudja, aki hallja, hogy üvölt a hang gazdája. Patsy egyre idegesebb lett:

– Mit képzelsz te... te kis impotens pöcs? Hát mi jögon szólsz bele, hogy mit csinálók? Hát fiatal vagyok, kívánom. Te meg mit tudsz?

Bob dörmögött valamit, de azt nem értettem.

– Nem érdekel – felelte Patsy. – Akkor menj el orvoshoz, vagy mit tudom én. Ez a te dolgod. Ha nem szeded magad össze, elhagylak. Azt hiszed, Matt Doyle hadnagy nem venne el, ha elhagynálak? Egy hadnagy! Nem ám egy szar őrmester.

Ekkor valami vinnyogás-félét hallottam, aztán rájöttem, hogy Bob sír. Hüppögött, nyüszített egyre hangosabban. Elképzelttem, hogy az a nagy marha férfitest adja ki ezeket a hangokat, aztán már láttam is, ahogy térdel Patsy előtt, mert bevallom, közben már a kulcslukon is belestem.

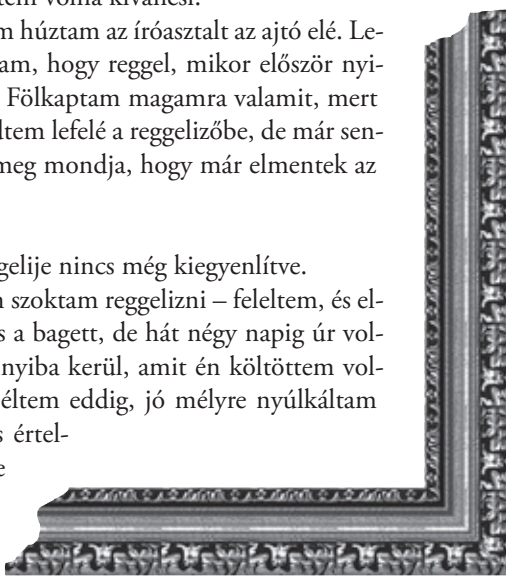
Ekkor elszégyelltem magam, hogy ettől az embertől rettegettem én, aki mint egy kiskölyök picsog itt összeroskadva, de attól még jobban, hogy kihallgatom mindezt, azért meg főleg, hogy ennek a kis ragadozó bestének lettem az eszköze. Igaz, őt is meg lehet érteni. Fiatal, szép, kívánós. Bobot azonban őszintén megsajnáltam. Így élnek a feleségével, aztán ottvan neki az a Brackman századosnő, a parancsnoka, ahogy hallottam azzal is farsirtban van, most már csak az anyjára lettem volna kíváncsi.

Visszaosontam a szobámba, de már nem húztam az íróasztalt az ajtó elé. Lefeküdtem, és olyan mély álomba zuhantam, hogy reggel, mikor először nyitottam ki a szemem, már kilenc óra volt. Fölkaptam magamra valamit, mert amúgy puci fenékkal alszom, és settenkedtem lefelé a reggelizőbe, de már senki nem volt ott. Kérdem a recepcióst, ő meg mondja, hogy már elmentek az amerikaiak, legalább egy órája.

– És fizettek – kértem.

– Persze, csak a maga éjszakája és a reggelije nincs még kiegyenlítve.

– Köszönöm. Nem kérek reggelit. Nem szoktam reggelizni – feletem, és elgondoltam, hogy megint jön a liter tej és a bagett, de hát négy napig úr voltam. Igaz, ez az egy éjszaka majdnem annyiba kerül, amit én költöttem volna négy nap alatt, de mégiscsak urasan éltem eddig, jó mélyre nyúlhattam a mézesbödönbe. Csakhogy a szó szoros értelmében elkúrtam a további finom életet. De ne búslakodj, Ármin, kapd össze magad, aztán indulás délre, jöjjön, aminek jönnie kell!

Kerékgyártó István 1953-ban született Kaposváron. Jogot és filozófiát tanult, volt egyetemi oktató, hivatalnok és üzletember. Negyvenhét évesen háttal fordított addigi életének, és írni kezdett. Regényei: *Vagyonregény* (2001), *Makk ász az Olajfák hegyén* (2003), *Trüffel Milán avagy Egy kalandor élete* (2009), *Rükverc* (2012), *Hurok* (2014), *A rendszerváltó* (2017), *Szeretett Gazdám, avagy Egy vezér ifjúkora* (2020).

Másik isten

Nagyanyám átküldött a szomszédba, hogy másszak fel a cseresznyefára, szedjem le a feketére érett gyümölcsöket, amivel roskadásig megtelt a fa. Kosarat is adott a kezembe. Két öreg élt a szomszédban, nem volt gyerekük, szerettek. Sajnálták, hogy kisgyerekként árván maradtam, és örültek, amiért a nagyszüleim neveltek fel. Nagyapámmal gyakran benéztünk hozzájuk, ő leült a tornácon a kisasztalkához, megivott Józsi bácsival egy kávét, feketén, tej és cukor nélkül, elszívott egy cigarettát, én meg addig Erzsike nénival kimentem a tyúkólba, hagyta, hogy feltúrjam a szalmát, lázas izgalomban kutattam a tojások után, csillogó szemmel nyújtottam át neki minden egyes megtalált darabot. Szerettem, amikor még érezni lehetett a tyúkok lágymelegét a tojáson, ahogy a tenyereiben forgattam az egyszerű törekeny, és mégis kemény tökéletes formát.

Becsöngetek. Józsi bácsi kinyitja a kaput, gyere csak, kincsem, és odatámasztja a létrát a fához. Visszabotorkál a házhoz. Elindulok felfelé, a tornácot kémlelem. Üres. Senki nem ül a kisasztalkánál. Nagyapám meghalt. Tavasszal temették el. Nem akartam kijönni nagyanyámmal a telekre. Nem akartam beleszokolni a ház csendjébe, nem akartam itt lenni, nagyapám nélkül. Napközben tétlenül, unatkozva rugdostam a homokot a málnabokrok tövében, éjjelente a kerti hintában bámultam a csillagos eget. Nem tudtam sírni, nem tudtam elgýszolni nagyapámat. Még elköszönni sem tudtam tőle. Éjjel halt meg. Álmban. Elvitte magával a csendet. Cigányok között nőtt fel egy jászági kis faluban, szerette a cigányzenét, a cigány embereket. Nem, rosszul mondom. Nem a cigány embereket szerette. Nagyapám az embereket szerette.

Felérek az utolsó létrafokra, innen már a faágakra lépek tovább. Mint egy lépcső, egyre feljebb és feljebb jutok, szedem a cseresznyét a kosárba, közben válogatás nélkül tömöm a számba a kedvenc nyári gyümölcsöm, köpködöm a magokat, folyik a szám sarkán a piros lé, le a nyakamon egészen a mellkasomig, a könnyökömig, mászom egyre feljebb, tömöm a számba a gyümölcsöt, folyik a könnyem, folyik a taknyom, lenézek, nem látom a tornácon nagyapámat, nem érzem a cigaretta füstjét, a sírástól elhomályosul a tekintetem, rájövök, olyan magasra másztam, hogy nem tudok lejönni, nincs visszaút, ott kell maradjak a fa tetején. Remeg a térdem, Józsi bácsi, kiáltok, nem tudok lejönni, Józsi bácsi, visszahangzik a hangom a kék égbolton, Józsi bácsi, mondanám, de nem jön ki hang a torokomon, zokogva, akadozva suttogom, nagyapa, hogy hagyhattál itt, hogyan fogok lejönni a cseresznyefáról, hogyan fogok élni mostantól, mi lesz velem nélküled?

Parno Graszt szólta, amikor először összefutottunk a lépcsőházban. Épp a szemetet dobta ki, én piros szoknyában voltam, az apró, fehér virágmintásban. Ugyanaz a piros szok-

nya volt rajtam, amikor először behívtál magadhoz, amikor először átöleltél. Nem húztad fel a szoknyám, csak végigsimítottad a ruhám a vádlimtól egészen a derekamig. Balkezes vagy. Az első balkezes férfi az életemben. Az ujjaid folyton a csiklóm simogatják, miközben bennem vagy, kábán élvezek, újra és újra. Van ilyen? Félek rád nézni, ha rád néznék, rögtön beléd szeretnék, menthetetlenül. Így csak tíz dugás után fogok.

Nyitva az ablak, halljuk, ahogy a körfolyosóról valamelyik szomszéd a rádiót hallgatja. Ma van a roma holokauszt világnapja, mondják a hírekben. A zsidó és roma áldozatokat ugyanabban a gázkamrában pusztították el. Oldalra fordulok, alattunk a fehér lepedő ösz-szegyűrődve, egy pillanatra elkapjuk egymás tekintetét. Álomban édesanyád jelent meg. Földig érő fehér ruhában állt előttem, mezítláb, haja a vállára omlott, két tenyere közé fogta az arcom, rám mosolygott, azt mondta, menj, keresd meg a fiam, ha megtaláltad, szeresd őt.

Egy cigány férfi és egy zsidó nő szerelme. Látom, ahogy nagyanyám a fejét csóválja, nagyapám boldogan mosolyog, élvezd, mondja, de csak annak a férfinak engedd, hogy kielégítsen, aki megérdemli. Egy cigány férfi és egy zsidó nő szerelme. Te vagy a cigány férfi, én vagyok a zsidó nő. Nagyanyám csóválja a fejét, nagyapám mosolyog. És te? Te mit gondolsz? Nem merlek megkérdezni. Ma van a napja, hogy együtt égtünk el a gázkamrában. A hamvainkat egy fából készült bölcsőben a vízre engedték, a bölcső aljára egy üzenetet véstek, édesanyád írta: Fiam, én küldöm neked ezt a nőt, mellette megpihenhetsz, mellette nem kell többé félned! Édesanyád küldött. Itt vagyok. Itt fekszem melletted. Nézz rám!

Befordulok a Podmaniczkyról a Szív utcába, nyomás nehezedik a fejtetőmre, megyek az utcán, ahol nagyanyám is járt, beszívom a levegőt, ami a lépcsőházakból az utcára szivárog, hűvös pinceszag, szeretem. Tudom, hogy a Szív utca és Aradi sarkán lesz a ház, ahol nagyanyám élete szerelmével, Ernővel lakott, aki megmentette őt, aki elbújtatta a nyilasok elől, akivel 1945. december 26-án megszületett közös fiúk, akit Gábornak neveztek el, éppen úgy, ahogy a férjemet is hívják.

Szanaszét baszlak pénteken. Ezt akartad? Hallom a fejemben a hangod. Becsukom a szemem, igen, ezt akartam, suttogom alig hallhatóan, de az is lehet, hogy ki se mondom, csak magamban gondolom, arra gondolok, hogy a farkadat akarom a számban, feküdj le, mondd, és tövig a számba nyomod, én meg csak szoplak, ezt akartad, szanaszét foglak baszni pénteken.

Megyek a Szív utcában, fekszem az ágyadon, ruhában, mellettem fekszel, meztelen vagy, nem nézek a testedre, csak az arcodat, a szemedet, csókolózunk, jó az ízed, jó a szád, puha, a nyelved is jó. Basszál meg most, mondom, nem lehet, jönnek hozzám, válaszolod, aztán mégis kigombolod a nadrágom, kicsit letolod a bugyim, épphogy megsimítod a csiklóm, az ujjadat a szádba veszed, én meg mondanám, hogy ne nedvesítsd be, nem kell, olyan nedves vagyok, nem kell a nyálad, de csöndben maradok, te csak az ízemet akarod érezni, azt mondd, jó az ízem, azt mondd, jobb velem csókolózni, mint elképzelted, azt mondd, szebb a csiklóm, mint elképzelted, azt mondd, nincs más dolgom, mint hogy szép legyek és jól szopjak. Letérdelek, felsóhajtasz. Azt kéred, adjam oda minden testnedvem, de már nálad van rég, nálad hagytam, az örömöm, a nyálam ízét, a bőröm puhaságát, mindenem nálad van. Csak a könnyeimet hoztam el. Azokra nincs szükséged. Felöltözöl. Kelj fel, mondd, menj haza, én pedig nevetek, szeretem a humorod, még ilyenkor is szeretlek, amikor elküldesz. Megyek a Szív utcában, fekszem az ágyadon, nagyanyám vagyok, tizenhétéves vagyok, Ilona vagyok, akinek Ernő, élete szerelme épp elveszi a szüzességét, odateszi a kemény farkát a hüvelyéhez, megmarkolja a tövénél, de nem hatol belé, csak odanyomja a duzzadt, vértől lüktető farkát, még mindig nem hatol belé, vár, egyre csak vár, míg végül a vállaimnál fogva húzod magadba, nem mozogsz, nem mozgunk, csak vagyunk egymásban órákon át. Összefújít minket a szél. Ükanyám, dédanyám, nagyanyám szele. Nagyanyám vagyok, te pedig Ernő vagy, aki 1946. február 9-én délelőtt az úttestre zuhant a tömött villamosról, és meghalt. Huszonegy éves volt.

Végtelenítve hallgatom a Pink Floydot. Is there anybody out there? Nem, nem vagy kint. Sehhol nem vagy. Bennem vagy. Megjelöltelek. Addig hallgatom a gitárszólót, amíg el nem fog az undor és hányingerem nem lesz, amíg a vécé fölé hajolva ki nem okádlak magamból.

Lehúzom az ágyneműt, a gépbe teszem, elindítom a mosást. Kímélő program. Negyven fokon. Előveszem a tisztákat, a paplannal kezdem, beledugom a huzatba a kezem, egészen a csücskéig. Friss, tiszta illat. Felidézem, ahogyan az ágyat rendeztetted, hogy ne maradjon utánam egy hajszál se, szereted a hajam, a búzaszőke hajam, mondd, rendeztetted az ágyat, hogy ne maradjon utánunk árulkodó jel, ne maradjon nyoma a hajlatomnak, a hasam redőinek, a széttárt combjaimnak. Felemeled a párnákat, a takarókat, végigsimítasz a lepedőn, miközben én a konyhában ülök meztelenül, és eszem. Vajkrémet adtál, kiflit meg paradicsomot. Ízlik, kérdezed, bólintok, zavarban vagy, kérdezed, mire én, nem, miért úgy tűnik, nem, válaszolod és visszamész a szobába rendezgetni az ágyad.

Indulnod kell, mondd, jön a barátnőm. Kurvajó, röhögök fel. Megvonod a vállad. Be megyek a vécébe, pisilek, leöblíttem a kezem, lesöpöröm a combomra tapadt morzsákat, megmosom szappanos vízzel az arcom, hogy eltűnjön a szagod rólam, a kéztörülőbe törölném, ne, ne abba, mondd, gyere, megmutatom, hol van tiszta. Átmegyünk a fürdőszobába, rámutatsz egy zöld törülközőre a kihúzott fiókban, ezt használd, mondd. A tükörbe nézek, mögém állsz, átkarolsz, a nyakamba csókolsz, megtörölöm az arcom a zöldbe, magadhoz húzol. Indulok, mondom. A szobában felemelem a fotelról a melltartóm, a bugyim, te az ágyat rendeztetted, a fekete hosszú ruhám övét már kapkodva csatolom be. Kint az előszobában a pamlagra ülök, belebújok a sárga cipőmbe, a pántját finoman a bokámra csúsztatom, szép ez a sárga cipő, mondd, igen, én is szeretem, jegyzem meg halkán. Felállok, rád nézek, állsz az előszoba végén, a szobád ajtajában, mint egy árnyék, olyan vagy. Mint ha meg sem történtél volna. Csak én találtalak ki. A képzeletem szüleménye vagy. Nevet is adtam neked. Iván, így hívnak. Szia, mondom, és kilépek az ajtón.

Kilépek a lépcsőházból az utcára. Borús az ég, sötét felhők gyülekeznek a Nyugati tér fölé. Összehúzom magamon a kardigánt. Megállok a zebránál. Piros a lámpa. Várok, amíg zöldre vált. Átmegek az úttesten, megyek befelé az Aradi utcában. Egyszer azt mondtad, régi vágyak jöttek fel benned, ahogy megláttál. Beteljesült vágyak. Régen történtek meg veled. Régóta nem gondolsz rájuk. Ketten szexelünk egy ismeretlen előtt, felváltva szoplak egy másik nővel. Nekem is vannak ilyen vágyaim. Beteljesületlenek. Egy vöröshajú, szep-lős, tejfehér mellű nőre gondolok. A hátamon fekszem, fölém hajol a vöröshajú, dús keblű fiatal szépség, és te felváltva baszol minket. De már nem akarok harmadikat, nem akarok senkit, a vöröset se, a tejfehér mellűt se. Boldog vagyok és elégedett. Mindenki nélkül. Végre érzem a szívem, a szívverésem, minden dobbanást. Ilyen lehetett, amikor Ábrahám Istennel találkozott, ilyen lehetett, amikor Jézusnak megjelent az Isten. Megyek befelé az Aradi utcán, nem nézem a szembejövők arcát, csak akkor figyelek, amikor lelépek a járdáról az útra. A sárga cipőmet nézem, amit nemrég vettem. Ez volt az utolsó darab. Harminchetes. Egyszer volt rajtam. Törte a lábam. Mire hazaértem, véresre törte a kislábujjam. Pedig olyan szép ez a sárga szín, melegség jár át, ha meglátom, puhaság és egyfajta kéjvágy. Ahogy végigsimítom a velúrt, szerelmeskedni támad kedvem. Megyek a sárga cipőmben, lehunyom a szemem, látom a fekete faszod, mély és sötét az ízéd. De most nem akarok rád gondolni, a sárga cipőre akarok gondolni, olyan szeretnék lenni, mint a sárga cipő. Elegáns, finom, ami nélkül nem lehet létezni, amire szükség van, mint az életben maradáshoz a levegőre. Soha ne hagyd, hogy megjelöljenek, ezt mondta nagyanyád, és te nem hallgattál rá. Én vagyok a sárga cipő, te pedig beleszerettél. Benned vagyok. Megjelöltelek.

Nem bírsz a sárga cipő nélkül élni, csak arra tudsz gondolni, elképzeled, ahogyan a lábamra adod, ahogy letérdelsz elé, mintha én lennék Hamupipőke, rám próbálsz a sárga cipőt, mert te még nem tudod, amit én már igen, hogy tökéletesen illik a lábamra. Te még nem tudod, amit én már igen, hogy olyan leszek neked, mint a heroin. Elég egy alkalom.

A sárga cipő vagyok, a heroin vagyok, nem bírsz másra gondolni, beszívárogtam a bőröd alá, megtapadtam az ereid falán, nem tudsz másra gondolni, csak rám, evés közben, pisálás közben, amikor mással baszol, amikor filmet nézel, amikor dolgozol, amikor a bolti pénztárossal beszélgetsz. Én vagyok a szádban, a szemedben, a homlokodban, a tenyeredben, a nyáladban, a gecidben, én vagyok az álmodban és az ébrenlétedben, én vagyok a valaha létező összes nő, akit férfi szeretett. Mindenütt ott vagyok. Ki vagyok neked, kérdezem, miközben hátulról átkarolsz és magadhoz húzol, mondd ki a nevem! Róza, szerelmem, suttogod magányosan a szobádban.

A lépcsőházban futunk össze. Mögötted málló vakolat, egy létrát viszel a kezekben. Bejössz, kérdezed, bólintok. Az előszobában a pamlagra ülök, kibújok a szandálomból, mezítláb megyek utánad a szobába. A létrát a falnak döntöd, az óriás páfrány mellé, amit nemrég vettél az IKEA-ban. Hogy tetszik, tudod, hány éves ez a létra, kérdezed. Nem, rázom meg a fejem. Hetven, mondd, és végigsimítod a vasveretes részeket, amik összetartják a léceket. Fel-alá járkálsz a szobában, megnézed a páfrány földjét, elég nedves-e, közben a létráról mesélsz, csillog a szemed, ujjongsz, kitaláltad, hogy felújítod ezt a régi, hetvenéves létrát, ami még apádtól van, és majd ha az emberek elmennek a létra mellett, megállnak és elcsodálkoznak, hogy ez meg mi a kurva anyám itt, eljátszod a jelenetet, ahogyan jönnek az emberek és csodálkoznak a létrán, röhögsz magadon, röhögsz az embereken. Vöröstre festem a szegecselt részeket, a léceket pedig kékre, búzavirágkékre, mondd, miközben magyarázol, úgy járkálsz körülöttem, mint a sas, mielőtt lecsap a mezei pocokra a réten, mint egy díszes tollazatú hím, násztáncot lejtész, fel-alá mászkálsz, körözöl. Te minek használnád, kérded, megvonom a vállam, törülközőtartónak vagy fogasnak, nem tudom, nem illik ide ez a létra, mondom, és körbenézek a szobádban, igen, mondd, és velem együtt végigjártod a tekinteted a bútorokon, a falakon, a kanapén, a dohányzóasztalon. Ez art deco, mondd. Igen, tenném hozzá, te egy art deco pasi vagy, én meg egy múltból itt felejtett létra, de csendben maradok. Állok a létra mellett, amihez a szívemnél fogva szögeltél oda, egy óriási vasszöggel, mint Jézust a kereszten.

Megizzadtam, megyek zuhanyozni, szólsz és bemész a fürdőbe, én meg állok, és nézem az art deco ajtót, utánad megyek, nézlek, ahogy zuhanyozol, nem jössz be mellém, kérded, az órára pillantok, mennem kéne, mondom. Elzárod a vizet, magad köré tekercs egy szürke törülközőt, a mellkasodat bámulom, nem merek az arcodba nézni, gyere, és elindulsz a szobába, követelek, mint egy húséges eb, vetközz le, mondd, higgadt a hangod, nyugodt, nem kérlelő, nem parancsoló, pont annyira utasító, amennyitől felizgulok, fekéj le, mondd. Felettem állsz, és már szoplak is. Az egész tested egy izomköteg, a karod, a vádli, a combod, mindened izmos és kemény. Mellém fekszel, a mellkasodra húzod a fejem, homlokon csókolsz, betakargatsz, azt hittem, már soha többé nem jössz, mondd, minden éjjel rólad álmodom, minden éjjel. Pihenj egy kicsit, mondd, becsukom a szememet. Álomban a konyhapultnál támaszkodom, átölelsz, felrobbanunk, ahogy összeér az ágyékunk, elkezdek hátrafele dőlni, mintha hídba akarnék lemenni, te tartasz meg a derekamnál fogva, amikor magamhoz térek, a szoba közepén ülök, körülöttem rendetlenség, gyerekjátékok, a bútorok egymás hegyén-hátán, mi történt, kérdezem tőled, azt mondd, nem történt semmi, de elájultam, válaszolom, ugye, te is érezted, te is érezted a robbanást, faggatlak, te meg csak ülsz velem szemben, annyit mondasz, nem történt semmi, csak pihentél. Csöngetnek, felállsz, hogy ajtót nyiss, én pedig rendet rakok a szobában, elpakolom a gyerekjátékokat, leszedem a szárítóról az apró babaruhákat, visszatolom a helyére a bútorokat, mire a barátnőd belép a szobába, minden a helyén van.

Kinyitom a szemem, oldalra pillantok, alszol. Felülök, megigazítom a hajam. Kisurratok a fürdőbe. Belenézek a tükörbe. Előveszem a piros rúzsot, amit a dm-ben vettem, miattad vettem, életem első rúzsja, az van ráírva *she*. A tükörré egy szívet rajzolok, alá ezt írom: Róza, szerelmem.

– Te nem fázol? Én átfagytam. Szétáztam. Tiszta víz mindenem. Mutasd a kezéd! Az enyém hideg, a tiéd is?
Elindulsz a fürdőbe, megyek utánad. Megnyitod a csapot, a melegvíz alá tartod a kezéd. Melléd állok. Nézlek a tükörben. Miközben én kezet mosok, te a fogkefére nyomod rá a tubusból a fogkrémet. Alulról nyomod. Sensodyne. A fogmosópohárban három különböző színű fogkefe. Narancssárga, kék, zöld.

– Mindegyik nőnek külön fogkeféje van? Vagy a tiéd az összes? – kérdem.

– Mindegyik az enyém. A narancssárgát használd nyugodtan. Te nem áztál meg?

– Nem. A gangan álltam és néztem, ahogyan az égből zúdul be az eső az udvarra. Dörögött. Néha villámlott is. Olyan volt a ház belső udvara a körfolyósóval, mint valami elhasznált, régi ékszerdoboz, egy zenélődoboz, aminek a hátulján már rozsdás a kulcs alakú teke-

rő, de még mindig szól belőle a zene, és forog a doboz közepén a balerina, lassan, de forog, néha megdöccen, de nem számít, mert lenyűgöző a mozgása, lenyűgöző, hogy egyszerre hagyott rajta nyomot az idő, és egyszerre elevenedik meg rajta az időtlenség is. Mozdulatlan és változó – egy pillanatba sűrítve.

Kibújok a szoknyámból. A mosógép tetejére rakom. A harisnyám már az előszobában levettem, a cipőm mellett hagytam. Szeretek meztláb mászkálni a lakásodban. A virágos felsőt, a melltartót és a bugyit magamon hagyom.

– Hol vagy? – egyedül állok a nappaliban.

Benézek a hálóba, nem látalak. Megfordulok. A konyhából jössz. Meztelen vagy.

– Nagyon fázom. Bújjunk be az ágyba, a paplan alá!

Megyek utánad. Magunkra húzzuk a paplant, a sötétben kucorgunk.

– Nem jobb így? – kérded.

– De – suttogom.

Megcsókolsz. Heves vagy és mohó. Széttárod a combjaim, szádba veszed a mellem, a kezdet én rakom a lábam közé. Simogatsz. Felnyögök.

– Minden este rád gondolok, Róza. Arra, hogy csókolózunk. Semmi mást nem csinálunk. Csak csókolózunk. A szádat akarom, a nyelved, az ízéd.

Hátat fordítok neked. Magamba húzlak. Nem mozdulsz. Feltérdelsz. Szembe fordítasz magaddal. Kifordulok az ölelésedből. Hátat fordítok megint.

– Ne haragudj rám, nekem ez nem megy. Róza, nézz rám, kérlek!

Belenézek az arcodba. A melegbarna és a búzavirágkék. És akkor megszólalsz.

– Nem tudom átadni magam neked, nem tudom odaadni a szívem, nem akarok szerelmes lenni beléd. Abba belehalnék. Nem tudom átadni magam neked, nem tudok szerelmeskedni veled, folyton a fejemben vagyok, a gondolataimban. Félek tőled, Róza, félek átadni a szívem, félek, hogy összetöröd a szívem, és abba belehalok. Aki téged szeret, az belehal a szerelembe.

Felülök. Keresni kezdem a padlóra hajított bugyim, a melltartóm, a virágos felsőm. Kimegyek a fürdőbe, megmosom a kezem, az arcom. A mosógépről leemelem a szoknyám. Belebújok. Utánam jössz. Egy zöld rövidnadrág van rajtad és egy csíkos póló.

– Haragszol? – kérded.

– Nem, nem haragszom – nyelem a könnyeim. – És az én szívem, az én szívemmel mi lesz?

– Ne viccelj, Róza, te nálam sokkal erősebb vagy – mondod halkán.

Az óraszíjjammal babrálok, elindulok az előszobába, leülök a pamlagra. Megállsz előttem. A kezdedben a sárga cipőm, letérdelsz elé, és miközben belebújtatod a lábam cipőbe, ijedten nézel, hallgatod, ahogyan kiabálni kezdek, egy hülye fasz vagy, egy hülye fasz, hajtogatom, mire te azt mondod, inkább visszamegyek a volt barátnőmhöz, menjél, de ezt már nem is kiabálom, hanem üvöltöm, vagy tudod, mit, állok meg veled szemben, a volt feleségedhez menj vissza, az még jobb ötlet, és egy utolsó mozdulattal becsapom magam mögött a bejárati ajtót. A lépcsőház kockás kövére leesik egy darab vakolat. ■ ■ ■

Gurubi Ágnes (1977, Budapest) szerkesztő, író. 1999-ben diplomázott az ELTE magyar–népművelő, majd 2005-ben a Színház- és Filmművészeti Főiskola drámapedagógus szakán. A Magyar Rádió Irodalmi Osztályán eltöltött hat év után különböző kulturális magazinok felelős szerkesztőjeként dolgozott, dolgozik a mai napig. Első regénye *Szív utca* címmel 2020 augusztusában jelent meg a Kalligram gondozásában.

Számozott versek

43.

Madarad elhull, mint a rongy. Csontjait autó tapossa szét. Az úttest mellett a járdán egy asszony félreugrik, ahogy szárnyat növeszt a tócsa a gyors esőzés után. A zöldségbolt eladónője nem néz oda, rágyújt, cigarettáját a felénél nyomja el, bosszankodik: vevője érkezik, bemegy. A kocsiban a sofőr a zöldhullámon próbál keresztülhajtani, túl messze vált a sárga, szentséget, megáll, elromlott ablaktörlője miatt bosszankodik, előveszi a telefonját, ablaktörlőket keres árleszállítással. Belefeledkeznek, hátulról rádudálnak, padlógázzal indul: szárnyat növeszt a tócsa a gyors esőzés után. Délelőtt tizenegy óra van, tökéletes pillanatot tökéletes pillanat követ.

57.

Alanyi költők, akik házasságban éltek, és nem a válást tervezitek éppen – miért írtok bármi másról, mint a házasságotokról? A boldog családok, akár a boldogtalan családok, mind ugyanolyanok, mint a tenyéren a ráncok szövete. Minden szövetség ugyanúgy romlik el. Mint a bőr, a megtartás hálózata egyre gazdagabb. Aki házasságban él, mi érdekelheti, ha nem a végleg elrontott házassága? Vagy a házassága: ha még nem romlott végleg el. Akit nem a saját végleg el nem rontott házassága érdekel, annak a házassága éppen most romlik el.

Sportcentrum, belépek az öltözőbe, két negyvenes férfi beszélget. „Nem csak a vagyonmegosztás a durva, hanem a tartásdíj, három gyerek után az lesz a nem mindegy, szerintem gondold át megint.” „De egyben bukni nagyot, én attól félek inkább. A vagyonmegosztást nem lehet részletre, a tartásdíjhoz csapva?” „Ez Annán is múlik, gondolom, hogy együttműködő-e.” „Nem az a hisztis fajta, mondjuk, de persze, váláskor mindenki meghülyül.” És beszélgetnek tovább: ügyvédismerősök, bontóper, feltételek, egészen konkrét és részletes forгатókönyvek hangoznak el, miközben az érintett fél tovább aggodalmaskodik, bele merjen-e vágni. Aztán később, már rövidnadrágban, pólóban, mielőtt kifutnának a műfüre, elhangzik a kérdés: „De most hogy látod, bevállalod?” „Hát, már megvettem a gyűrűt, szóval muszáj lesz.”

Éppen arra készültem,
 hogy megírom végre
 azt a verset a félelemről,
 hogy megengedjük-e

a második gyerekünknek,
 hogy megfogadjon –
 kistestvér, kistestvér,
 mit szólnál, ha nem lennél –

így kezdődött volna;
 aztán egy délelőtt
 elfogott a hányinger,

és nem sikerült hánynod,
 és mégis elmúlt közben
 a félelem.

PUBI

A nyám a kertben vár rám. A törött lábú gyékényfotelben ül, a gesztenyefa alatt. A fotel lábait apám pár könyvvel pótolta. Naptól kifakult borítás, a nedvességtől összerohadt Lenin-művek tartják meg a székekben helyet foglalók testét, szám szerint a 8, 12, 18, 29, 36-os számú kötetek, már csak a legfelsőn, amit megvéd a szék ülőrésze, olvasható ki V. I. Leninnek a fekete téglalapba aranybetűkkel rajzolt neve. Emlékszem, amikor apám kihozta ide a könyveket. Emlékszem az arcára, arra a furcsa, kaján öröme, ami kiült a szája szegletébe, szinte kuncogott, miközben igazgatta a köteteket, hogy minél biztosabban tartsanak. Ezt neked, mondta, azt is hallottam, anyád, bár ebben nem voltam biztos, ahogyan abban sem, hogy kimondta-e, rohadj meg, te öreg majom. Hogy ez az öreg majom Lenin volt-e, vagy nagyapám, aki ráhagyta az egész, harminchat kötetes sorozatot, az soha nem derült ki.

Anyám óvatosan kel fel, hozzám sétál, jobb kezével megtartva derekát. Benyúl a szatyorba. Mohón kutat, szinte letépi a kezemet. Nézem a profilját, fekete karikás szemét, sápadt bőrét, szeretném megsimogatni, de nem merem. Zizeg a papírdoboz, kattann az öngyújtó. Utánanézés a kifújó füstnek. Nem veszi el tőlem a szatyrot. Egymás mellett sétálunk befelé.

– Elmehetsz ma – mondja izgatottan.

– Biztos? – kérdezem.

– Persze hogy biztos. Nem vagyok azért béna.

A konyhában elpakolom a dolgokat, összehajtom a szatyrot, a helyére teszem. Nem nyitom ki a hűtőt. Hideg a tűzhely. A szobámban előveszem a kutyanyelvű perselyt, megkeresem a kulcsot a fiókban. Kiszámolok belőle kétszáz forintot, beleszórom a csavaros tetejű, műanyag pénztárcába. Kisgyerekek hordanak ilyen, dorgált meg Klári, én meg bólogattam. Igaza volt, én is akkor kaptam, amikor másodikban ideköltöztünk. Már jó ideje lekopott róla a minta, és a fehér fonál, amivel a nyakamba lehetett akasztani, rég elmállott, de én szeretem. Minek akkor másik. Az oldaltáskámba teszem, az íróasztalon megkeresem a könyveket, fellapozom mindet. Az utolsóban van az olvasókártyám. Mindent az oldaltáskába pakolok, begyűrom a baseballsapkát a tetejére, a walkmanben kicserélem az elemeket, ellenőrzöm a kazettát, zsebre vágom, a fülhallgatót a nyakamba teszem. Kifelé menet még egyszer belépek a kamrába. A kellemes hidegtől megborzongok. Már az előbb megéreztem a finom, alig érzhető rumillatot. A második polcon egy kék kockás konyharuhával letakarva áll anyám féltve őrzött alpakkatálcája. Fém színű áruként elődereng a konyharuha alól, ezüst fénye tompán csillan, szinte hívogat. Óvatosan nyúlok alá, tapogatózom, majd elégedetten a számba tömök pár kókuszgolyót. Tényleg nincs olyan rosszul, ha ezt összeütötte, míg nem voltam itthon. A sarokban álló faládából felmarkolok két almát. A kókusz

a mellkasomra hullik a szám széléről. Kifelé tartok, amikor anyám előjön a szobából. Csinosba öltözött, fehér alapon fekete pöttyös ruhába, A vonalú, pörgős szoknyarésszel. Emlékszem erre a ruhára. Gyakran belebújtam, amikor kicsi voltam, billegtem a magas sarkú cipőjében, amiben előrecsúszott a gyerekláb, a tükörben figyeltem magam. Odalépek hozzá, és megfogom a szoknya szélét. Az ujjamról pár kókuszdarab a ruhára ragad, a mutatóujjammal gyorsan lepöckölöm, de anyám észreveszi, méltatlankodva söpri le a semmit.

– Ne zabáld fel a süteményt. – A fali tükörben vizsgálja magát, látszik-e valahol véraláfutás, majd elégedetten a haját igazgatja. – Nem kell sietned haza. A bátyád csak az esti busszal megy vissza a kollégiumba.

A kókusz íze keserű lesz a számban. Anyám belép mellettem a kamrába, felkapja a tálcát. A konyharuha ott marad a polcon. Az apró, fehér bundás golyók mocorogni kezdenek a hirtelen lendülettől, mind egyfelé igyekeznek, a perem felé. Anyám egyensúlyoz, persze közben sziszeg, mert fáj neki minden mozdulat.

– Segítek? – kérdezem.

– Indulj már!

Mielőtt hátat fordítok, még kicsúszik a számon.

– Túl sok benne a rum.

A könyvtárban mindig hűvös van. A folyóiratoknál két idős úr ül, az egyikük Lakatos Móric, a cigányvajda, aki olykor apámhoz is átjár, olyankor bográcsban főznek, és egész éjszaka beszélgetnek egymással, a másik az osztálytársam apja, Kovács bácsi, akinek a fia, Laci Lajos legjobb barátja. Kovács bácsi szájában meg nem gyújtott szivarka vándorol erre-arra. Móric a szakállát simogatja olvasás közben. Előttük az asztalon egy sakktábla, üvegből. Átlátszó, kristálytisza figurák harcolnak a fekete sereg ellen. Az egyik asztalnál Ági néni, a kémiatanárunk olvas, iszonyúan vastag, arannyal futtatott szelű lapok fölött vezeti az ujját, a szája mozog, néha feltolja lecsúszó szemüvegét, felnéz, merengve, aztán felkapja a tollat, és sebes, kapkodó mozdulatokkal beleír valamit az odakészített füzetbe. A pult mögül Anna mosolyog rám, csak a szemével köszön. Odaadom neki a könyveket, fellapozza őket, nincs-e sérülés, kicsit várok, amíg int, mehetek. Ma nem a megszkott helyre ülök. Túl erősen süt a nap, kényelmetlen volna most az ablak alatt. Egy eldugott részt választok, apró, kerek asztal, két szék, körülöttem csupa régi könyv. Ezek nem kölcsönözhetőek, ritka, antik darabok. A táskámból előveszem a walkmant, felteszem a fülhallgatót, eligazgatom a fejemen, mindig nyom valahol, néha attól rettegek, nő a fejem, hogy csak a fejem nő. Átállítom a walkmant kazettáról rádióra. Tekergetem a keresógombot. Recsegnek, ropognak a sávok, hangok kavarnak a fülemben, összeolvadnak, kivehetetlen, mixelt nyelven hörögnek, majd elsimulnak. Felhangzik egy Depeche Mode-szám, amit nem szeretek, kikapcsolom. A farzsebembe teszem a walkmant, eligazgatom a zsinórt, a hátamon fut most végig, néha hozzáér a tarkómhoz a hideg műanyag. Nem veszem le a fülhallgatót. Felállok, sétálgatni kezdek a polcok között. Nem nyúlok hozzá a könyvekhez, csak a gerincüket figyelem. Már majdnem a falnál járok. Odalépek az egyik polchoz, megérintem, kihúzom az egyik kötetet. Aligfényben állok. Ha most kinyitnám, nem látnék semmit a szavakból. Megfordulok, elindulok az asztal felé. Szemben velem, összedugott fejjel susmorogva Kálmí és egy másik fiú érkezik. Ismerem a másik srácot. Mártonnak hívják. Ő is végzős, csak ő a b osztályba jár, apámhoz, míg én a-s vagyok. Örök, ősi ellentét ez az osztályt jelző betűk között. Nem akarok köszönni nekik, így kinyitom a könyvet, és olvasni kezdek. Egyetlen szót sem fogok fel abból, ami előttem van. Látom a betűket, a szavak formája is ismerős, de nem áll össze a fejemben a szöveg. Németül van. A fenébe. Leülök, elhelyezkedem a széken, törökülésbe rendezem a lábaimat, fejemet a karomba hajtom, úgy hajlok a könyv fölé. Hallom őket.

– Nézd, ott az osztályfőnököm lánya.

– Hol?

– Ott ül a kisasztalnál.

– Ismerem a srácot, ma reggel volt nálunk a boltban.

– Te hülye vagy. Lány. Egyértelmű. Nézd már meg jobban.

– Ne szórakozz.

– Mondom. Végzős, mint én, és állati jó lába van. De valahogy nem frankó. A múlt évben betörte az egyik osztálytársának a fejét, mert állítólag szidta az anyját. Egy barátja sincsen az iskolában, és nem is beszél senkivel.

– Velem beszélt.

– Persze, haver, mert te voltál az eladó. Hogyan mutogatsz el egy kiló kenyeret?

Hallom, hogy Márton felröhög, mintha marha vicceset mondott volna. Érzem a tekintetüket a bőrömn. Megszoktam már, hogy így beszélnek rólam, hogy megbámulnak, mint egy vásári majmot, mégis elkap a szokásos nyúlós bizonytalanság. A fiúk a polcokhoz lépnek, keresgélnek. A velem szemben álló asztalra pakolnak. Kálmi átülteti Mártont, hogy a helyére ülhessen, és ő legyen velem szemben. Márton füzetet, tolltartót pakol elő, Kálmi közben az összeválogatott könyveket két stócba rendezi. A legfelső könyvvel kezdnek. Márton ír, radíroz, újraír, közben néha mérgesen vakarja a halántékát. Kálmi olykor átnyúl az asztal fölött, úgy magyaráz, megfeszülnek a nyakán és a karján az izmok. Szívesen megörökíteném, szépen ülnek meg rajta az árnyékok, és bár a rajz nem tartozik a kedvenceim közé, most mégis a márványba faragott alakok lágy dinamikája, áramló mozgalmassága ugrik be, lelki füleimmel szinte hallom az osztályfőnökömet, ahogyan magyaráz, izgatottan, miközben az osztály nagy része békésen alszik. Gábort ez persze soha nem érdekli, csak vetíti ki a fehér vászonra a műalkotásokat, kattognak a diák, és megtelik az osztályterem a belőle áradó rajongással. Kálmi számokat sorol. Tanulnak. Talán matematikát vagy fizikát. Kálmi néha elnéz felém, olyankor gyorsan elfordulok, lefelé nézek, lapozok, és zavartan megigazítom a fülhallgatót. A könyv. Ki kellene cserélnem. Bohóckodom itt vele, de kinek játszom meg magam. Minek ez az egész? Kiszabadítom a lábamat. Visszasétálok, be az árnyékba bújt, sötét polcokhoz, felnyúlok, óvatosan eligazítom a szomszédos könyveket, meg ne gyűrdjének. Becsúsztatom a vaskos német kötetet a helyére.

– Tudsz németül?

Kálmi mögöttem áll, a szemben álló polcnak támaszkodik, karba tett kézzel. Katángxszín szeme szinte világít a félhomályban, mint egy ragadozóé. Ellöki magát, közelebb lép hozzám. Olyan az illata, mint a mentás limonádénak. Leveszi a fejemről a fülhallgatót, a jobb oldali füléhez illeszti, kicsit meg is rázza.

– Te! Ebben nem szól semmi.

– Tudom – rántom meg a vállam.

Nem válaszol. Visszateszi a nyakamba a fülhallgatót, aztán az állam alá nyúl, és felemeli a fejem. Nem fordulok el. Konokul, mozdulatlanul bámulok bele az arcába, míg megvizsgálja a vonásaimat.

– Befejezted? – kérdezem végül.

– Nem.

– Szakadj le rólam – ütöm el a kezét.

– Bocs a reggelért. Sötét volt – mondja, és simogatni kezdi a kézfejét.

– Persze, vaksötét.

– Nem is értem, hiszen olyan egyértelmű.

– Hidd el, marhára nem számít, hogy tévedtél.

– Nekem számít.

Komoly a tekintete. A szemöldök között három függőleges ránc fut, az előrehulló tincsek részben elfedik. Önkéntelenül indul el a kezem, hogy elsimítsam a haját, szeretném látni az arcát, a mérges homlokot, ahogyan csíkokba torzítja a bőrt a megbánás. Nem. Nem akarok többet tudni róla. Nem akarom megismerni az arckifejezéseit. Tudni, mit gondol rólam. Visszafordulok a könyvekhez. Azt várom, érti majd, és visszamegy Mártonhoz, de nem. Ott marad. Összefutnak szemem előtt a könyvgerincekre írt betűk, mutatóujjamat rájuk szorítom, így indulok kifelé. Mikor ideköltöztünk, egy darabig bottal csináltam ugyanezt a falu kerítésein, kutyák ugattak a túloldalon, habzó szájjal. Megsajnáltam őket, csatáros szőrüket, vérben forgó, szomorú szemüket, kapkodó lélegzetüket. Rájöttem, nem vicces mások agyára menni, legyenek azok két- vagy akár néglábúak. Nem állhatok bosszút ártatlanokon, csak mert úgy érzem, kiszúrt velem az élet.

Mögöttem jön. Nem szólal meg, nem is kérdez. Már majdnem kiérünk a polc takarásából, amikor elkapja a hátamon végigfutó zsinórt. Egyetlen pillanatra megfeszül a nyakam-

ban a fülhallgató mielőtt lerepül. Már hiába kapok utána. A walkman a földre esik. Nagyot csattan a szalagparkettán, apró darabokra robban a szemem előtt, csavarok, furcsa karikák, számomra ismeretlen, soha nem látott alkatrészek repülnek elő belőle. Érzem, hogy könnybe borul a szemem, elvesztettem az utolsó tárgyat is, ami egy egyszer volt boldogsághoz kötött. Hátrafordulok, mérgesen, arcomon lefolyik a könny, ő már feltartott kézzel áll, mint a filmekben a gonosztevők, akikre pisztolyt fognak. Ránézek, aztán a földre, majd megint rá, dühösen bámulom a földön a káoszt, Kálmit, kezében a zsinórral, ahogyan tágra nyílt, nagy szemekkel bámul rám, hang nélkül tátogó szájáról leolvasom, hogy bocsi. Tudom, hogy pár pillanaton belül itt lesz Anna, mérges lesz, természetesen rám, hiszen az én cuccomról van szó, és már többször kérte, ne hallgassak zenét idebent. Odalépek Kálmihoz, lábujjhegyre állok. Nagyon közel van most hozzám az arca, látom a szempillák árnyékát a bőrön, az illata bebújik a bőröm alá.

– Cseszd meg... – suttogom a fülébe.

Felkapom a táskámat, odaintek Mártonnak, és a gyerekkönyvek felé kerülve a kijárat felé indulok. A leszakadt farzseb üresen, rádió nélkül lifeg utánam. Minden lépésnél megmozdul, mint valami különös farok. Még hallom Annát, ahogyan fejhangon beszélni kezd. Nem nézek vissza. Odakint nyakon csap az augusztusi forróság.

Morcosan lépkedek a barnuló gesztenyefák alatt, már nem sírok. A levelek széléről lassan rájja magát befelé az ősz, élve falja fel a zöld matériát. Én is éhes vagyok. Lapozni kezdem fejben a lehetőségeket. Nincs túl sok. Máskor vennék egy kiflit és egy kakaót, de a boltba most inkább nem mennék, attól tartok, Kálmi ott fog először keresni. A buszmegálló mögött, a Kakasban van menü, de ahhoz nincsen elég pénzem. A piacon nyitva van a lángosos, de soha nem bírtam megenni a lángost. Már a szagától rosszul vagyok. A gondolatra émelyegni kezdek. A zsírtól fénylő szájú emberek, ahogyan a pultra támaszkodva foghagymaszagú, tejföllel megkent, sajttal megszórt tésztakorongokat habzsolnak, mint disznók a karámban. Egyetlen lehetőség marad. A falu mellett, ott, ahol a kamionos pihenő áll, van egy hatalmas park. Minden évben oda szervezik a búcsút. Emberekkel telik meg a senki földje, az örömlányok egy napra eltűnnek, polgári ruhába bújva elvegyülnek a falusiak között. Cirokseprűvel felszerelt, kezeslábasba bújó munkások takarítják ilyenkor a szétrepedt járdákat, zúgnak a fűnyírók, a friss fű illata betölti a környezetet, mintha élet lenne itt, valódi jelenléte az embernek. Újraszögelik a padokat, megnyesik a rétbé belógó hatalmas, terebélyes lombokat. Szép park. Van benne egy szobor, a rét közepén, azt nagyon szeretem. Óriási fehér talpazaton áll, és bronzból van kiöntve. Egy félmeztelen férfi. Felfelé nyújtott keze a feje fölött összekulcsolva, az ujjak egymásba gabalyodva, feszülnek a bronzizmok ahogyan nyújtózkodik, talán alvásból ébredt, hátán bronzszárnyak kitérve, mintha bármelyik pillanatban elrepülhetne. A talpazaton az áll: Icarus. Egy időben sokat üldögéltem ott, amikor ideköltöztünk. Kifeküdtem alatta, figyeltem a bronzszárnyakat, elképzeltem, hogy én is növesztek egyet. Fekete tollakat képzeltem magamnak, hatalmas tollakat, amik el tudnak emelni a földtől, fel az égbe. Eljátszottam a gondolattal, hogy megkérek egy kamionsofőrt, vigyen magával valahová, mindegy, hová, minél messzebb, annál jobb. Aztán egyik nap felírtam a tenyerembe a szobor nevét, és elmentem a könyvtárba, akkor először. Utána már nem akartam repülni, soha többé, és menekülni sem akartam.

Hangosan korog a hasam. Közvetlenül a pihenő mellett áll a büfé, mindig lézengenek benne páran, lányok, kuncsaftok. Az egész büfé egy öreg, rozoga lakókocsiból lett kialakítva. Elöl, a kiadópultnál napellenzőt szereltek fel, neon került az ablakba, kétoldalt légyapapír lóg, vastagon, feketén a hullahegyektől. A kukák környékén kóbor kutyák szaglászhatnak. Néha kijön a nő, seprűt ragad, azzal kergeti meg az ebeket, közben szaftos, válogatott káromkodásokat énekel, persze teljesen feleslegesen. Amikor visszamegy a forró, pokoli munkahelyre, a kutyák visszazálingóznak, és hűséges szemekkel kéregetik a falatot. Nincsen más hely, ahol ehethék, hiába esik ki olyan nagyon, mennem kell, elég sokat kell ugyan sétálni, végig a főút mellett. Megszokásból nyúlok a nyakamhoz, hogy feltegyem a fülhallgatót. Átvillan, hogy haza kellene mennem, lemaradok a kívánságműsorról, pedig az a kedvencem. Minden alkalommal, amikor elhangzik a nevem, azt képzelem, nekem küld valaki dalt. Persze

kölcönvehetném apám táskarádióját, talán be tudnék surranni észrevétlenül a házba, nyitva hagytam az ablakot, de nem. Felesleges ezen agyalni. Jó leszek így, üres füllel, legalább halom a közeledő autók hangját, le tudok húzódni előlük. Remélem, nem találkozom ismerőssel. Ha lebukom, balhéz lesz este. Rengeteg kamion halad el mellettem, nagyon nagy a forgalom. A házak elmaradoznak, sehol egy ember, mindenki a városban dolgozik, vagy a földeken. Csendes a falu, majd csak késő délután pezsdül fel, járdán sétálnak hazafelé az emberek, tolják a biciklit, cipelik a szatyrokat, táskákat, csoportokba gyűlnek, hangosan mesélve történeteiket. Egymás szavába vágznak, licitálnak, mint hasas piaci kofák, beárazzák magukat a kimondott szavakkal, de nem veszik észre, elálldogálnak egymás kapuja előtt, hogy be tudják fejezni a mondatot, de aztán újat kezdenek, és néha így borul rájuk az alkonyat, kapuk árnyékában, tekintetek keresztútjében. Anyám talán az egyetlen közöttük, aki egyedül sétál haza, minden alkalommal. Anyám és én. Persze néha kimegyek elé a buszhoz, leülök a megállóban, lógatom a lábamat, hintáztatom, úgy várakozom, türelmesen. Nem tudom, örül-e, hogy várom, mert ha észrevesz, akkor sem köszön, csak int, és egymás mellett lépkedve megyünk haza. Néha megkérdezi, mit olvastam aznap, ettem-e. Aztán újra csend telepedik közénk. Most biztosan sokat beszél otthon, az asztal mellett ülve, miközben tukmálja a bátyámra a kókuszgolyókat. Mindig meggyet tesz a közepükbe. A kedvencem. A bátyámé a palacsinta. Biztosan azt is sütött, miután eljöttem, és amíg várta, hogy megérkezzen. Egy kutya rohan felém. A derekamig ér, teljesen fekete, karcsú, vékony lábakkal, összeakad a tekintetünk, olyan színű a szeme, mint az érett diónak. Megáll mellettem, a kezem alá dugja a fejét. Megsimogatom. Puha és meleg. Leguggolok, hogy szemben legyünk egymással.

– Mi a helyzet? – kérdezem.

A kutya nekem dől, a teljes súlyát a mellkasomra helyezi. Megingok, kezemmel kell megtámasztanom magam. Leülök a földre, megnyalja az arcom. Kutyaléhelet. Ragadozószag. Gyönyörű, hófehér, egészséges fogak. Még kölyök. Közelebb húzom a fejét, a vállamra. Engedi. Hozzám simul. Érzem a szívverését a tenyerem alatt, a bőre alatt futó vér ritmusát. Pár másodpercig ölelem csak, eszembe jut, mennyire viszket a bolhacsipés. Felállok, lepórolom a fenekem. Fogom a farzseb lifegő anyagát, és nagyot rántok rajta. Szépen szakad, nem lyukasztja ki az anyagot. Már látom a parkot. Továbbindulok. A kutya a nyomomban.

Kajaszag. Nem tudnám megmondani, minek az illata. Olaj, az biztos, sült hús, kolbász, égett krumpli. Mind együtt vagy egyik sem. Régen voltam itt. A büfé elé műanyag, fémlábú asztalok és kinyitható székek kerültek. A lakókocsiban egy nő áll, úgy látszik, tulajdonosváltás volt. Kedves tekintetű, bodorított, szőke asszony, az alsó szempillásort zöld szemceruzával húzta ki, ettől kicsit beteges a külseje. Soha nem értettem ezt a pipacsipros rúzszt. Olyan, mintha egyetlen vérvörös, mozgó szájból állna az arca. Pedig látszik, sokat dolgozott vele, szépen körberajzolta az ajkat, sehol nem lóg ki ez a szín.

– Mit adhatok, kedvesem? – kérdezi a nő.

Kicsit kihajol. Jól belátok a piros blúz mély kivágásába.

– Egy hamburgert kérek.

– Rendben, szívem. Várj egy picurit – körülnéz. – Egyedül vagy?

– Igen.

Gyanakodva mér végig, a ráncok összefutnak a szeme sarkában, most kifejezetten időseknek tűnik.

– Ne állj itt szóba senkivel – mondja szigorúan – Edd meg a hamburgert, aztán tünés haza. Értettem? Ez nem fiatal lányoknak való hely.

Engedelmesen bólintok. Eltűnik odabent, hallom, ahogyan dolgozik, eszközöket mozgat, közben dudorászik. Nagyon szép az énekhanga. A mellére gondolok. Hogy milyen formás és szép volt a blúz hasadékaiban, amikor előrehajolt. Csipkés volt a melltartója. Vörös csipkés. Szeretnék hasonlót. Klárinak is van, feketében.

– Kész.

Elém teszi a műanyag tányért, rajta egy hatalmas hamburger, sötétbarna tetejű, óriási zsemlelében, az oldalán vastagon folyik le a mustárral keveredő ketchup. Házi sült krumpli van mellette, kerekre hagyott, de vékonyan szelt, barna szélű krumpli és valami tejfölös mártás.

– Ez mi? – kérdezem gyanakodva.

A nő felnevet.

– Egy kis extra. Ajándék.

Kétkedve nézek rá, ajándék nem jár csak úgy, azért mindig fizetni kell, előbb vagy utóbb, de ő csak mosolyog. Leülök egy üres asztalhoz. A kutyát csak most veszem észre. Ott ül mellettem. Csillogó gombszemekkel bámul, de nem akarok adni neki a hamburgerből. Előveszem újra a pénztárcámat, számolok, osztok, szorzok. Visszamegyek a pulthoz.

– Elnézést!

– Igen, cucikám?

Soha még ezt a becézést nem hallottam.

– Kérhetnék két sült virslit?

– Csak virslit?

– Igen.

Elnéz mellettem, az asztalhoz, ahová leültem az előbb.

– A kutyának?

– Igen.

Eltűnik valahol. Az jut eszembe, talán nem is akkora ez a lakókocsi, mint aminek látszik, talán ez csak egy átverés, mint a sci-fikben, földalatti alagutakba nyíló csapóajtók vannak a padlón, titkos menekülő útvonalak. Tetszik ez a gondolat, eljátszom vele, közben szemmel tartom a hamburgeremet, nehogy a kutya leszedje az asztról. Megtehetné. A feje simán elérné a tányéromat, de csak ül ott és engem figyel. Intek neki. Csóválni kezdi a farkát. Nem túl erősen, csak diszkréten, amennyit a megelőlegezett bizalom igényel közöttünk.

– Itt is vagyok.

Kijön hozzám a nő, mellém áll, egy fejjel magasabb nálam. Sokkal gömbölyűbb, mint hittem. A kezében egy fehér zacskót tart, felém nyújtja.

– Tessék. Ezek nyers virslik. Tegnap járt le a határidejük. A kutyádnak nem lesz baja tőle.

– Nem az én kutyám.

– Tökmindegy, pacikám. Kell vagy sem?

Elveszem a szatyrot, megköszönöm, a nő meglapogatja a vállamat és visszatipeg a lakókocsiba. Már ketten állnak sorba, az egyik lányon csak egy bugyi van, combközépig érő fekete csizmával és egy testre feszülő piros blúz. Beesett fehér arcában fénytelen vonal a szeme. Elfordulok. Visszamegyek az asztalhoz, leülök, a kutya szaglászik, a csóválás erősödik.

– Egyél.

Fejfel felefelé fordítom a zacskót. A virslik hullanak, a különös esőtől valami halk vakkantás szakad ki az állatból, feláll, az egész teste remegni kezd az izgalomtól. Nem nézem, ahogyan eszik. Én sem szeretem. A hamburger finom, a hús benne szaftos, nincsen túlsütve. Hamar elpusztítom, nekiállok a krumplinak, a kapros, fokhagymás tejfől és a belül puha, kívül ropogós krumpli tökéletes együtt. Ülök az üres tányér mellett. A nő kinéz rám, valóban csak egy vérvörös száj marad, ha ilyen rúzt visel az ember, felemelem a hüvelykujjamat, a nem létező hasamat simogatom. Elér hozzám a nevetése, visszainteget, jelezve, húzzak a francba. A kutya még eszik. Megsimogatom a fejét, csámcsogás közben csóvál egyet. Az eget bámulom, a szürke határ növesztő felhőket. Esni fog. Ki kell találnom hová menjek most. A kamionokat nézegetem. Tele van a parkoló. Színes nagy dobozok. Van közöttük egy gyönyörű, kék darab. Elképzelem a fényképemet a tejes doboz oldalán. Azt hiszem, túl sok sorozatot nézek.

A kutya ott marad az asztal mellett. Küzd a virslikkel. Másik úton sétálok vissza a faluba. Keresztül a parkon. A lányok a suliban sokat beszélnek erről a helyről. Veszélyes környék, szerintük soha nem tudni, ki lapul a fák között. Nézegetem a bokrokat. Bátor ember, aki ezekben bujdokol. Vadul burjánzik itt a növényzet. Rengeg gyom, összenőve a rózsatövekkel, kamilla és csalán együtt, az ágak szabadon, mindenfelé nőnek, amerre kedvük tartja. Igazi dzsungel ez, a vadállatok biztosan szeretik, hiszen a parkon túl már csak a földek állnak előttük, a végtelen rónaság. A koszos, kopott padok nagy része törött, a maradékon párocskák ülnek, maguk kis világában, egymás szájában kutatva az élet értelmét. Csikorog a talpam alatt a kavics. Feltámad a szél, hidegen, karcosan türemkedik a ruhám alá. Hoznom kellett volna pulcsit. Veszett fejsze nyele. Hová menjek? Az iskola ugrik be először, a tanárok már bent vannak, készülnek az új tanévre, apám

is, majd kérek tőle egy kosárlabdát és dobálok kicsit. Áthaladok a régi, düledező parasztházak között, szegénysor, mondják az idősek, ma már csak a romák lakják ezt a részt, apró gyerekek mezítláb szaladgálnak a földúton, a kék kút alá hajtják csatakos kobakjaikat, egész testükön folyik végig a víz, ahogyan isznak. Mindenki engem bámul, merev arccal, gyanakodva fénylik a szemük, tudják ki vagyok, mégsem köszönnek és én sem akarok szóba állni senkivel. Apám gyakran jár ide Móriccál, olykor kifestenek egy házat, szereznek ezt-azt a közeli zsvibvásárokon, amire szükség van, Tóni szállítja ide a nefelejcs autón, amin a konyhabútorom is érkezett. Jobbra fordulok, aztán egyet balra, kockaházak állnak, aztán már a főutcán haladok, a gesztenyesoron, és már meg is érkezem. Szeretem az iskola épületét. Régen kastély volt, most gimnázium. Három sornyi öreg, szűkszemű ablak, a falon kőfaragás, növények hullámos indái, emberalakok, a tető háromszögében kerek kisablak. Az osztályterem is jók, nagyok és világosak, van hely a padok között, nem liheg az ember nyakába a mögötte ülő. Az épület mögött van a kollégium, mellette egy fedett tornacsarnok, de a nyírfák alatt, az udvaron, áll egy nyitott kosárpálya is, a focipálya mellett. A régi iskola maradéka. Kopottak a felfestések, a kosáron nincsen háló, rozsdásan, feketén árválkodik, de tanítás után és szünetekben mindenki szeret itt játszani. Különös érzés egy tök üres iskolaépületben flangálni. Seholy senki. A falon a hatalmas tablóról, csillogó tekintetű volt diákok figyelnek. Tapintható a némaság. A cipők koppanása szinte szentségtörés. Figyelek a lélegzetemre, nehogy túl nagy zajt keltsék. Osonok a tiszta, csillogó járólapon, a zárt ajtók mellett, amikor szembetalálom magam Gáborral, az osztályfőnökömmel.

– Mit keresel itt? – kérdezi.

Nem ellenséges. Sosem az. Mindig mosolyog a szemem. Nagyon fiatalnak látom a többi tanárhoz képest.

– Apámat.

– Kiugrott enni valamit. A tanáriban megvárhatod.

Sétálunk, keresztül a folyosón, néma csendben. Feszengek. Éppen meg akarok szólalni, amikor beszélni kezd.

– Az osztálytermet ellenőriztem éppen, volt egy beázás, így felújítottak pár dolgot, új lett a tábla és a kivetítőt is le kellett cserélni, de szerencsére a szekrényeket elkerülte a víz, így a vaktérképek megmaradtak. Ennek, gondolom, kifejezetten örülsz.

Megáll, hátranéz rám, hatalmas mosoly ül az arcán, szemében ott csillog a nevetés. Pontosan tudja, hogy gyűlölöm a vaktérképeket.

– Ne csináljon belőlem bohócot – fújom fel magam.

– Ugyan már, hát nincs semmi humorérzéked?

– Nincs.

Elsétálok mellette.

– Elkísérlek – lép mellém.

– Csak azért, mert én is oda megyek – teszi hozzá, amikor nem reagálok semmit. Pár megtett lépés után megint megszólal. – Biztos vagy benne? – kérdezi

– Miben? – nézek rá értetlenül.

– Hogy nincs humorérzéked.

Nem tudok mit mondani, csak bólintok. A tanáriban csak Ági néni van, az asztalánál ül, félrecsuklott fejjel szundikál, halkan hortyog. Állunk az ajtóban, nézzük. Én nem akarom felébreszteni, hátrébb lépek egyet, de Gábor belép, és belerúg az egyik székbe. Hangoz csattanással dől el a padlón, magával rántva a mellette álló szemetest, amiből rengeteg, gombócba gyűrt papírgalacsin gurul szanaszét. Ági néni felriad, vakon pislog körül, helyére tolja a lecsúszott szemüveget.

– Maga az, Gáborka? Jaj, hogy elnyomott az álom.

Visszalépek az ajtóhoz.

– Jó napot, Tanárnő.

– Szervusz, szívem. Milyen jó téged látni. Jó nagyot nőttél ezen a nyáron. Persze, ez lesz az utolsó év, aztán jöhet a főiskola, biztosan tanár leszel te is, mint az apukád, olyan sokat olvasol te is. Jaj, hogy pont elkerülted őt. Gyere, ülj ide, a helyemre, én úgyis hazamegyek most, mindjárt itt a vihar, igen, így-így, itt megvárhatod, a helyemen, míg visszajön az apukád, itt nagyon kényelmes lesz.

Az utolsó szavakat már állva mormolja, igazgatja az ülőpárnát, simogatja, aztán felvesz egy kisméretű retikült az asztalról, és azt szorongatva az egyik kezében, erőteljesen megcsapkodja a szék háttámláját.

– Köszönöm – lépek oda mellé.

Megcsap a levendula és a folyton szopogatott mézes negro összekeveredő illata. Kényelmes a szék. Próbálgatom, közben Ági néni kitepeg az ajtón, még mindig maga elé motyogva valamit. Gábor a galacsinokat szedi össze, halkan morogva. A tanárnő asztala rendezett, irattartókba rendezett papírok, tűhegyesre faragott ceruzák, könyöklő és emlékeztető cetlik, szépen, vízszintesen felragasztva. Apám asztala Ági nénié mellett, csupa káosz, összevissza papírhalmokkal, három bögrében írószerek, az asztallapon gémkapcsok és tűzőgéphez való kapcsok. Kicsit hátrébb lököm magam, fogogni kezdek a székkal, míg el nem szédülök. Gábor asztala Ági néni asztalával szembe fordítva áll. Karba tett kézzel ül, ujjai a bicepszén, az ablakon beáramló halovány, piszkosszürke fény megfesti a haját. Még nincsen rajta tanári köpeny, fekete, egyszínű, testhez álló pólóban és farmerban van, az izmai szépen táncolnak az anyag alatt, ahogyan az ujjai ritmust dobolnak. Tűröm egy darabig a leplezetlen érdeklődést.

– Mondja csak, mit akar – kérdezem végül, majd hirtelen megállítom a széket és a szemébe nézek. Állja a tekintetemet.

– Azt gondoltam, talán akarsz még mondani valamit.

Az elmúlt tanévre gondolok, a szigorúságára, a pattogó utasításokra, az összevont szemöldökű, átható tekintetére, arra, ahogyan mindig figyel, letorkol, ha valamit elszúrok. A fél iskola szerelmes belé, a fiatal, sportos Tanár úrba, aki remekül focizik, barátságos és kedves, senki sem érti, mit keres itt, ebben az álmos, lusta, borzalmasan unalmas faluban, pontosabban kisközségben, ahogyan a helyiek kikérik maguknak, én sem. Szeretem nézni, amikor focizik. A nevető tekintetét, ahogyan összevigyorog a fiúkkal a pályán, kedvelem a fűben ücsörgő, vicceket mesélő énjét, azt, ahogyan a folyosón a lányokkal bohóckodik, szeretem az óráit, ahogyan belelendül a művészeti korszakok és a történelem összefonódásaiba, a diáit, amiken mindenki más jókat alszik. Mindig úgy éreztem, Gábor gyűlöl engem, de legalábbis nem kedvel, így csak titokban, árnyékból figyeltem a bensőséges tanár-diák perceket, irigykedve.

– Miért engem választott tavaly szertárosnak? – fut ki belőlem akaratlanul is a kíváncsiság.

Meglepődik. Ráncolni kezdi a homlokát, az állát dörzsölgeti, hallom, ahogyan a borostasercceg az ujjai alatt.

– Azt hittem, szereted csinálni.

– Nem erről van szó – rántom meg a vállamat. – Miért engem választott? Egy csomó lány jelentkezett. Én nem. És maga engem választott.

Kibámul az ablakon.

– Ki akart velem szúrni, mi? – kérdezem halkán.

– Nem, dehogy – fordul megint felém. – Én nem. Soha. Eszembe sem jutott, csak...

Apám énekel a folyosón. Az ajtó felé fordítom a széket, de már tudom, mit fogok látni. Ő jön elől, a többiek mögötte, pironkodó józansággal.

– Itt a lányom! – ordít fel. Döngő léptekkel közelít, érzem a bor reszketeg, savanyú illatát. Átfut a fintor az arcomon. Talán nem veszik észre. Felemel. Állati erő van benne. Megropogtatja a csontjaimat. Próbálok nem gondolni a kidobott vasalóra, anyámra, kibámulok az ablakon, már összeálltak a felhők, apám fordul egyet velem, mintha kisbaba volnék, tehetetlenül lógok az ölelésében, fájnak a melleim az erős szorítástól, de hallgatok. Most meglátom Gábort, látom a tekintetét, egyetlen elszuhanó pillanatra, szégyent érzek, fájdalmat, és biztos vagyok benne, hogy ő észrevette és pontosan érti a fintort az arcomon. ■ ■ ■

Marton-Ady Edina 1979-ben Dunaújvárosban született. A Zsigmond Király Főiskolán szabad bölcsész szakra járt. Turczai István írószemináriumán a Különjárat néven futó írócsoport alapító tagja volt. A Kodolányi János Egyetem szépírói műhelyében prózairással, dramaturgiával foglalkozott. A Péterfy Akadémia Mester és MesterPlusz kurzusának hallgatója volt. Publikált az *Élet és Irodalomban*, *Kalligramban*, *Irodalmi Jelenben*, valamint online irodalmi felületeken is olvashatók munkái.

Belövés

A nyával a fürdőkádba bújtunk, mondja Ildikó és a szájába veszi a farkamat. Hátam-mal a falvédőnek támaszkodom, farmerom térdig leengedve. Ildikó úgy helyezke-dik, ha benyitnának, takarásban legyek. Megáll, a fejét felemeli. Belőttek az ablakon, mondja, már nem emlékszem, melyiken, a nagyszoba vagy a konyha ablakán. Pe-dig öt év se telt el azóta. Nem hallottuk a csörömpölést, mondja, a vastag függöny felfogta a törött üveget. Még nem vagyok teljesen kemény. A szobatársait a tévészobába küldte. Mi mehet most, gondolom. *Izaura* vagy pornó. Visszanyomom a fejét. Tizenegy óra. Ilyenkor már pornó. A szájába élvezek.

Bukóra nyitottuk az ablakot, a függöny rés nélkül behúzza. Hűvös, tavaszi levegő áram-lik a szobába. Csendes az utca, a folyosóról papucs csoszogást hallok. Az ajtót nem lehet kulcsra zárni, törölközőt akasztottunk a kilincsre, egyezményes jel a kollégiumban, ne za-varjanak. A pasid nem fog benyitni, kérdezem. Kicsoda, Botond? Nem kell aggódj, ilyenkor már alszik, feleli.

Felül az ágyon, megtörli a száját, a fiókból cigarettát vesz elő. Az ölébe fekszem. Simo-gatja a hajamat, a fürtökkel játszik. Adj egy slukkot, mondom. A kinyújtott kezemre csap. Rossz kisfiú, nem szabad, mondja. A dohányzás káros az egészségre! Aztán odaadja mégis. Beleszívok, a piros rúzsoltot bámulom. A farkamon is ilyen rúzsgyűrű lehet? Benyálazza az ujjait, a combom közé nyúl, masszírozni kezd.

Arra jól emlékszem, mondja, hogy beleléptem az üvegszilánkba. Vértett a talpam, elég erősen, bekötöttük. Átitatta a vér a zoknit. Hüvelykujjával a makkomat dörzsöli. Voltál már Temesváron, kérdezi. Nemet intek. El kell gyere egyszer, mondja, nagyon szép a köz-pont. A Piata Libertatii sarkán van a blokkunk, a lakás a második emeleten. Apa lent volt a tömegben. Azt mondta később, a katonák parancsba kapták, hogy csak lábra célozhatnak.

Meddig maradhatok itt, kérdezem. Ameddig csak akarsz, feleli. Megszorítom a mellét, felszisszen. És a szobatársaid, kérdezem. Talán már álmosak, jönne nek aludni.

Tudod, ki a szart érdekel. Én kint maradnék hajnalig is, ha megkérnek.

Biztos nagyon para volt, mondom. Mármost ott, a fürdőkádban. Kifújja a füstöt. Igen, féltünk, azt hiszem, mondja. Felhúzza a térdét, talpát a matrac széléhez támasztja. Oldalra fordulok, tenyeremet végigcsúsztatom a combja belső oldalán, a bugyijába nyúlok. Ned-ves, ragacsos.

Hallottuk a lövéseket, a robbantásokat, mondja. A kiabálást, néha kórusban, máskor elszórtan, magányosan. A vezényszavakat. A csizmák koppanását a köveken. Rendőrcsiz-

mák, mondta anya, azok csattognak így. Rázkódott az egész emelet. Féltünk, igen, anya az ölébe szorította a fejemet. Mint most én a tiédet. De apát féltettük jobban. Dugd be az ujjad, mondja.

Mozdítja a csípőjét, a tenyeremhez nyomja. Apád miért nem maradt otthon veletek, kérdezem. Nem válaszol. A szemközti falon ember-nagyságú Duran Duran poszter. Négy barna, egy vöröshajú fiú. Engem néznek. Nem bírt otthon maradni, mondja. Hangosan veszi a levegőt. Apának mindig ott kellett lenni, ahol történik valami. Valami érdekes, nagyszabású. Ahol nyüzsögni lehet. Vacsora közben csengett a telefon, váltott pár szót valakivel. Befejezte az evést, kabátját leakasztotta a fogasról, azt mondta, csak leugrik a térre, mindjárt jön.

Betolom a középső ujjam, lassan mozgatom, ki-be. A vöröshajú fiú, ha az ajkát letakarom, hasonlít Ildikóra. Egyenes vonalú orr, vastag szemöldök. Lecsukom a bal szemem, így épp az orrától felfelé látszik. Meddig kuporogtatok ott, kérdezem.

A fürdőkádban? Talán másfél- vagy két órát, feleli. Szótagról szótagra, lassan ejti ki a hangokat. Akcentussal, mintha nem a magyar lenne az anyanyelve. Hallottam már máskor is így beszélni, Botonddal. Román szavakat kevernek a magyar szavak közé.

Nem bírtunk tovább a kádban ülni, mondja. Elzsibbadtunk. És odakint is ritkultak a lövések.

Nyikordul az ajtó, rövidere nyírt hajjú, kerekarcú lány dugja be a fejét. Felrántom a térdemet, a farmert magamra húzom. Bocsánat, hebegi a lány, kezét a szeme elé tartja. Nem akarlak zavarni benneteket, de meddig, izé, tart még, ő, meddig lesztek elfoglalva?

Ildikó felegyenesedik. Még nem tudjuk, mondja szigorú hangon. Szólok, ha végeztünk, így beszéltek meg, nem? Kimennél, légy szíves?

Elnézést, mondja a lány, a plédért beugorhatok? Lábujjhegyen jön, lekapja ágyáról a kockás takarót, kisiet. Nem nézett rám, gondolom. Fekete, halálfejes tetoválás van a bal vállán. Ildikó cigarettát vesz elő. Szerencsétlen, mondja. Övé a poszter, kérdezem. Ki másé lenne. Pattan az öngyújtó, a dohány serceg, terjed a kékesszürke füst.

De azért hazajött, kérdezem. Nem esett baja? Apának, néz rám Ildikó. Zavarodottságot látok a tekintetében. Haza, igen, persze, mondja. Kiveszem a cigit a kezéből, hüvelykujján vérzik a felkapart bőr, a körme szélén. Szájába veszi az ujját, fogával letépi a bőrdarabot, hosszan bent tartja, hogy elálljon a vérzés.

Hanyatt fekszem, a plafont bámulom. Pókháló, penészfolt, festékgöbök.

Hazajött, mondja, de csak másnap délelőtt. Egyetlen karcolás nélkül.

Apró, fekete bogár vergődik a hálóban, a pókot nem látom sehol.

Ráhajol a számra, épp mielőtt kifújnam a füstöt. Sokáig csókolózunk. Kiveszi a farkamat, a bugyiját félrehúzza, beilleszti. Nem mozdul, csak a nyelvét nyomja teljes erőből a fogamhoz. Kibomlik a copfja, szőke haja az arcomra borul.

Könnyes a szeme, letörli. Anya másnap nem szólt hozzá, mondja. Rám parancsolt, hogy én se szóljak. Lassan mozog, olyan, mintha az összes redőt, izmot érezném odabent. De nem törődtem vele, mondja. Imádtam apát, nem tudtam haragudni rá, ha ideges vagy türelmetlen volt velem, akkor sem. Vagy ha napokig nem jött haza. Akkor se haragudtam volna, ha megver. Nem vert meg soha. Elcsuklik a hangja, nem tudom, az emlékektől, vagy azért, mert elélezett.

Megfeszül a csípője, teljes súlyával rám nehezedik. A póló a bőréhez tapad, átüt a mellbimbója. Beleélvezek. Lelassít, megáll, de hagyja, hogy bent maradjak. A köldökömet piszkálja, körme közé csípi a szőrt. Persze, anya is megbocsátott neki, már a következő reggelen, mondja. Két napot se bírt ki, két kibaszott napot se. Lezuhan mellém az ágyba.

Az órákra nézek, elmúlt éjfél. A radiátor ontja a meleget. Most már mehetsz, súgja a fülembe. Rágyújtok, kiveszi a cigit a számból. Túl sokat szívsz, babám, mondja. Ez már a régi, megszokott hangja. És te, kérdezem. Te nem szívsz túl sokat? Nekem szabad, feleli. Nem látom az arcát, nem tudom eldönteni, komolyan beszél-e. A feje búbját vizsgálom, a választékot, a festék alatt kibukkanó sötét haját.

Szeretnéd, hogy maradjak, kérdezem. A hasára csúsztatom a kezemet. Felém fordul, keserű a lehelete, mosolyog. Nem bírsz te már több menetet ma éjjel, feleli. Nincs erőm tiltakozni, nem is lenne értelme. Felállok, bizsereg a talpam, megszédülök. A falipolcra kapaszkodom. Csak most érzem, milyen fáradt vagyok. Bebújok a cipőmbé, nyújtózom, a csontjaimat ropogtatom.

Beköszönsz a lányokhoz, kérdezi. Sokáig tart, mire megértem. Bólintok. Elindulok az ajtó felé. Két hét múlva elment megint, szól utánam. Ki ment el, akarom kérdezni. Visszafordulok. Apa, mondja. Akkor kezdtem el menstruálni. ■ ■ ■

Nagy Gerzson 1975-ben született. Budapesten él. Könyvet vizsgál, ír. *A Délután apámmal* című első könyve 2020 tavaszán jelent meg a Kalligramnál. Publikált többek között az *ÉS*-ben, az *Alföld* és a *Hévíz* folyóiratokban, ez a szöveg *Ablak az Ontario-tóra* című készülő új regényének része.

PÁRNÁK KÖZT

I. Darázsfészek

Tamás, a hitetlen,
bízott a felejtésben,
hagyta magát megvezetni
a négy évszakos
labirintusban.

A falak, akár a leprás börtönőrtől,
elhúzódtak előle.
Mintha nem lett volna helyén
az Isten.

Úgy érezte,
menekülni kéne a bogárzümmögés elől,
megszorítani az idő
kinyújtott tenyerét, hogy
belecsináljon
a gatyájába.

Emlékeivel
nem törődött,
akár a feltört dióbelet,
úgy tömte magába őket,
rágás nélkül,
fulladozva.

Ahány percet késett
az orosz óráról,
vagy harmincegynéhány évvel
ezelőtt,
annyi légy
járórözt a tócsában
fuldokló nap körül,
így őrizve a buja,
önmagát felemészítő
örökkévalóságot.

A titkokat úgy árulta el,
hogy azok reményteljesen
távolodtak.

Egyenes gerincű angyalok
vették a nyakukba,
akár a nyomkövetőt.

Bántotta,
ha legalább hatvan legyet nem tudott
megölni egy perc alatt
a puszta tenyerével.
Tisztességtudó volt,
mindig jobb lábbal
lépett ki az utcaajtón,
kalapot emelve
az álmos járókelőknek.

A kávéja kihűlt,
mert forrón szerette a dolgokat,
hát ráfázott bizony.
Ha eszébe jutott valami,
rohant a gépéhez,
hogyan lejegyezze,
megörökítse,
elrejtse a világ előtt
a feledékeny emberiségnek.

Amikor varázsszőnyegén
szülőhelye fölött repült,
úgy érezte, mintha a tájat a
szőnyeg alá separték volna,
míg ő messze járt az igazságtól,
itt a közelben,
a szomszédságban.

Bárhogy is vesszük,
lelkiismeretesnek számított,
magányosnak.
Utolsó deszkáiból ácsolt
trójai faló volt az otthona.
Amikor kívülről kopogást hallott,
bátran és odaadóan
kilépett a szabadba,
megbocsátva
az ismeretlennek,
aki nem is létezik talán,
vagy csak a képzeletében,
ő az,
aki belülről elfordítja a zárat.

Hitetlen Tamás,
a mindenki mögött kullogó,
utolsó költő
rákkonzervben rákászott,
remélte, ha
visszatartja lélegzetét,
jobb és szebb lesz a teremtett világ,
s az egyedüllétben
elférünk majd valamennyien.

Amikor végül
megkeseredett,
fanyar termésű
vadkörtefává változott,
meghagyva
az örök tanulságot,
legyökerezett a feneketlen,
emberemlékezet óta
kiszáradt kútban,
ahová az út
hetvenkét
vízzel telt lapon át vezet.

II. Húsvéthétfő

Magamra maradtam, szédülök,
mint a falhoz állított létra,
ami felvisz a magasba,
a padlás zezzugába,
megpróbálok élni,
hogy ne legyek annyira egyedül.

A párás tükörbe nézek,
új inget veszek magamra,
megfésülködöm,
és legalább
a húsvét kedvéért meglocsolom
a dupla ablakszárnyak közé
rakott kaktuszokat.

Apám húsvéthétfőn
csapvízzel
locsolta, ébresztette anyámat,
persze anyám
már hamarabb felébredt,
várta, hogy apám
végre felkelni szíveskedjék,
vízért siessen,
és megtörténjen,
aminek meg kell történnie.

Anyám suhan el fölöttem,
mindenki látja, aki nincs itt,
csak én nem,
a karantén idején
az unokáit várja,
bár ő maga is,
az orvos bőrébe bújva,
megtiltaná ugyanezt.

Úgy nyolc-kilenc évesen,
izgága kisöcsémmel
és a velem egyidős szomszéd fiúval
együtt,
szívből szerettem locsolkodni.
Nekünk rengeteg rokonunk volt,
mindhárman kaptunk egy rakás festett
tojást,
ötven fillért,
néha csokit is.

A végén mindig agyba-főbe vertük
a szomszéd fiút,
mert neki alig volt rokona,
ismerőse,
a mieinken meg jól keresett.

Aztán a tojásokat eladtuk
az utcabeli cigányasszonynak,
darabját egy koronáért.

Fellinger Károly (1963, Pozsony) gyerekkorától Jókán él. Főleg verseket, meséket, gyerekverseket ír. Tagja volt az Iródia-nemzedéknek. Verseit több nyelvre lefordították (angol, francia, német, spanyol, orosz, görög, török, albán, szlovák, szerb, román). Utolsó verskötete 2019-ben jelent meg a Nap könyvkiadónál Dunaszerdahelyen, *Plomba* címmel.

Puncicsengő

Nényus, szól Villő Eninek a teraszra nyíló ajtó két szárfája között állva. Az egész család nézi, vagy nem is, inkább csak az egész család abba az irányba néz. Enit lenyűgözi, ahogy Villő magára vonja a figyelmet, majd a haját hátra dobva elfordul.

Ő egyetemistaként csinált utoljára ilyet, akkor ismerte meg Zolit, házibuli, hörgős zene, pirosarany cseppek a szétmálló tojáskarikon, Zoli tankcsapdás pólót visel, és a fúzióseróművekről beszél, hogy két hidrogénmolekulából lesz egy hélium, magyarázza, miközben cigit tekertek, talán hármat mondott, már nem emlékszik, addig hallgatta, amíg megtetszett neki az elálló füle.

Két négyes formájú gyertya lángját fújja, Villő mezítláb az ünnepi asztalhoz megy, talpa zöldes a frissen nyírt fűtől, Nényus, nézd, mutat a másik kezében fejfelé lógó intimkehelyre, nézd, puncicsengő.

Eni egy amerikai cégnél dolgozik, a család ennyit ért, hogy otthonról, kettőtől este tízig, mert ahogy az anyja mondja, az amerikaiak el vannak tájolva, Eni Messenger hangokra alszik el, de élvezi, hogy angol és francia nyelven kommunikálhat, most indiaiakkal, eddig csak a curry jutott eszébe Indiáról, meg a tehenek.

Villő elengedi az intimkelyhet, ami az asztalon a grillkolbász és a paradicsomos mozzarella közé gurul, Kata krárog a félrenyelt falattól, a hátát ütik, látom, kincsem, válaszolja Eni és a szemöldökére lógó frufuját birizgálja, így gyorsan zsírosodik, mondja az anyja, de rá se néz, a kezében lévő kést bámulja, beleheli, szalvétával dörzsöli a vízcseppeket, nem szól, de Eni pontosan tudja, mire gondol, hogy ő a hibás, hogy megint elől hagyta a vackait, és az unokája egyáltalán honnan tudja, hogy mire, és egyébként is, Villő csak hároméves.

Beszoktatós.

Eni viszi, mert Kata, a sógornője kimerült a három fiú mellett, főleg amióta Pisti, a legnagyobb, rockzenekart alapított, és a régi tisztaszobában próbál heti kétszer. Ő az énekes és a gitáros, a pulihajú haverja dobol. Pisti hangja hamis, ezt neki nem mondják. A középső meg SNI-s, legalábbis gyanús, hogy SNI-s, a tanító néni szerint az, a szakember állítja, hogy nem, mindenesetre Kata úgy kezeli. A harmadikról nem beszélnek, a doki nem mondta biztosra a nemét, Katáék lánynevekkel készültek, Adrián lett, még jó, hogy Villő becsúszott.

Hétfőn még nem hagyhatta ott egyedül, fél tízre jöjjenek, mondta az óvónő, akkor már tízórai után vagyunk, Eni a mondaton nevetett, meg azon, hogy az összes óvónő fehér, lyukacsos klumpában jár.

Amikor megkapta az állást, az anyja örült, így hazaköltözhet hozzájuk a faluba, apád halála után elkel a segítség, mondta, Zolikámnak is lesz itt hely, majd Pityukám intézi, Zoli nagyvárosi férfi, de könnyen beilleszkedett, tíz éve mérnök az erőműnél.

Kedden, amikor Villő meglátta a sündisznós ablakokat, a betonra dobta magát, másfél órára hagyta az óvodában, ha ügyes leszel, kapsz fagyaltot.

Pár hónapja az indiai kolléganője, Mutka videót küldött a levelezőlistájukra a zero waste mozgalomról, azóta Eni nem vesz zacskós téisztát vagy más csomagolt dolgot, tejet is csak a szomszédától, kannával hozza, a barna zománcos lábosban forralja, leszedi a bőrét, de Zoli így sem iszik belőle, tehénszaga van.

Ősztől zárva a templom melletti cukrászda. A Family Frosttól vásárol jégkrémét, az megáll a házzal szembeni játszótérnél, a Kaktusz Villő kedvence, vizes alapú, eper, citrom, és tutti-frutti, utóbbi a zöld bevonó fantázianeve, Villőnek tetszik a szó, tutti-futti, mondja, kinyitják, tizennégy egyesével műanyagtasakba csomagolt jégkrém fekszik a dobozban, ennyit a zero waste-ről.

Nyáron befőttet csinált, a barackfáról szedték a gyümölcsöt, a megfelelő érettség a fontos, magyarázta az anyja, ha még kemény, akkor több cukor kell hozzá, de ami túlrett, az már alkalmatlan befőttnek, jobb a cefrébe hajítani, tudod, az a jó, ha friss, ropogós.

Villő mindenkire rányit a vécében, Kata látja, hogy Villő Eni után megy, rászól, hogy nem szabad. Kata nem engedi, csak hagyja.

Mi az ott, Nényus, mi mi, az ott, ami a kezekben van, ez, ez felnőtt dolog.

Az intimkelyhet online rendelte, korábban próbálta a mosható betétet, de undorodott, ahogy a mosógép tetején lévő szögletes lavórban ázott, Zoli meg borotválkozott mellette. Az anyja szerint nem tudja, hogy mit kezdjen magával unalmában, szülnie kellene, nem intimkedni.

A beszoktatás pénteken fejeződött be, Villő már ott aludt, a kisautós ágyneműben.

Reggelente az óvoda kapuja előtt Eni keserű mentol illatot érez, vékony női cigi, rátaadt rúzs a szűrőnél, hatalmas műkörmök, a jobb gyűrűs ujjnál letörött, magassarkú cipő, valahogy nem így képzelet a gyerekes nőket, nem hasonlít Katára, vagy a többi falusi anyukára, egész szimpatikus.

Zoli tavaly gondolta meg magát, hogy mégis. Ebédszünetben hívta fel, ő otthon pakolászott, ami az amerikaiaknak hálaadás, Eninek munkaszüneti nap, megvárja a meleg étellel, mondta, de ne számíton pulykára, vagy áfonyaszószra, az anyja hozott át maradékot a kuktányi csirkepaprikásból, este melegíti, addig ellesz popcornon, beteszi, 700 Watt 3 perc, majd kérte Zolit, hogy beszéljen folyamatosan, ő kikapcsolja a mikrofont, pisil, Zoli a parkban eszik, hallatszik a gyerekzsivaj és a kukoricaszemek egyre gyorsabb durrogása, izé, pattogása, mert pattogatott, akkor mondta, hogy mi lenne, ha mégis.

Szerdán nyolcra vitte Villót, találkoztak a szülőkkel, újak vagytok, kérdezte a fekete pufimellényes nő, majd a fiát hátulról ölelve mondta, hogy az ő fia beteg volt, pontosabban: úgy fogalmazott, hogy mi betegek voltunk, ment a hasunk, hánytunk, tudod a szokásos, egy hét hiányzás, és ti, mesélj, ti már szobatiszták vagytok.

Pelenkából vajon létezik mosható, ezen még nem gondolkozott, hány kiló pelenka egy gyerek. Zolival nem akartak gyereket, nem volt különösebb oka, a munka mellett beleférne, pénzük is van, jobb ketten. Azt vakarni és áztatni kell.

Az anyja szerint ő semmit nem tud az anyaságról, bezzeg Kata, Pityukám felesége, csodálatos anya, ahogy azt a négy gyereket neveli, a fiúk tisztelettudók, dolgozók, pont, mint Pityukám, a ponttól papagáj hangon pityukámozik.

Csütörtökön az óvodában ebédelnek, borsófőzelék, a rántott húson duplapanír, Villő nem szereti a húst, egyet az apa kedvéért, egyet a mama kedvéért, egyet Pisti kedvéért, nem, a Pisti kedvéért nem, a főzelék elfogy, a rántott hús utolsó darabját Eni nyeli le, látja az óvónő, úgy érzi, rajtakapták, és most mindenki azt hiszi, hogy megeszi a kislány elől az ételt, a frufuját piszkálja, arra gondol, hogy ez gyerekes.

Nem érti Zolit, hiszen tudta, hogy már nem minden hónapban menstruál, jó, nem biztos, hogy tudta, de tudhatta volna, Zoli nem figyel semmire, ez akkor bosszantotta, most kelyhet vett, így nem feltűnő, hogy nincs kuka a vécé mellett.

Hétfőn az óvodába érve lecserélik a tépőzáras cipőt, ha a kislány rálép, narancsosan villog, vagyis csak a balos, az is csak pislákol, használt, talán mindhárom fiú hordta, nem is, csak a két kisebb, fehér virágos benti cipőt ad a lábára, ő vette neki, Villő a plüss zsiráfot a hónaljához szorítja, szopja az ujját, a szája fölött látszanak a piros vajatok, ahol a bőrt harapdálja.

Nem tudja, hogy fiút vagy lányt szeretne, a nőgyógyász egyikkel sem bízhatja, az ön korában már, mondta a hatvanas férfi, és a mosottszürke linóleum padlót vizsgálva elfordul, rányomja a hideg zselét. Tizenöt kocka papírtörővel szedte le.

Laboreredményre várnak.

Melyik a te jeled, kérdezi Villót, a kislány az ujját szopja, nézegeti a fogas melletti rajzokat, a zöld autót hosszasan bámulja, na, melyik az, Villő, a létra, ügyes vagy, igen a létra, ahol ezt látod, ott mindig a te dolgaid vannak, és oda is kell visszatenni, észreveszi a bugyuta hangot, ahogy magyaráz.

Nézd, itt van Julika néni, a dadus, az óvodában kettő Julika néni van, a másikat Villő pöttyösnek hívja, a szeplői miatt, a pöttyös Julika néni az óvónő, de mások előtt nem hívják pöttyösnek, Villő odamegy az építőkockákhoz, a szőnyegre ül, kiborítja a kosarat, gyere, integet, melléül.

Múlt héten nem épített semmit, neki viszont elszibbadt a lába az alacsony széken. Elképzeli a szülői értekezletet, amikor harminc felnőtt ember ül a kicsi székeken, mosolyog, úgy képzelem, hogy Kata fejét kitakarja a térde a hosszú lábai miatt. Villót figyeli, ahogy tornyot épít, eddig nyolc kockáig jutott, most teszi fel a kilencediket, a torony nem billen meg.

Rezeg a telefonja, a nőgyógyász, kinyomja, az órájára néz, 9:45. Julika néni javasolta, hogy ma ne maradjon sokáig, jössz játszani, kérdezi a hat év körüli szőke kislány, Villő engedélyt kérve néz rá, persze menjél, ma nem én, hanem anyukád jön érted, Villő nem figyel.

MACSKA házba nem való

Dömötör átkiabált a kerítés fölött. Hasát beszuszakolta két lécz közé, amennyire csak tudta. Érezte, ahogy összegyűrődik a fekete nyakkendője, a frissen vasalt fehér ing.
– Jó reggelt!

A házból nem hallott semmit. Az utcai szoba ablakából nem látszott, hogy a nagy piros kockás paplan megmozdult volna. Végighúzta virslíujjait tömött kefebajuszán. Bőrcipőjének orrával megpiszkálta a deszkák alját. Sóhajtott, röviden és mérgesen, ahogy a türelmetlen vagy elfoglalt emberek szoktak, a szemét is forgatta hozzá. Hátraszegte a fejét és újra kieresztette a hangját.

– Jó reggelt, Kelemen úr!

Tarkóján érezte a munkába igyekvő autósok tekintetét. Végül is, gondolta, egyáltalán nem szokásos, hogy egy felnőtt férfi munkanapon nem siet sehova, csak áll és kiabál. Szégyen, tette hozzá magában, még csavargónak nézik. Ádámcsutkája fel-alá járt, ahogy méltatlankodva kapkodta a levegőt.

– Jó reggelt, Kelemen úr! A macskája már megint átszökött a kertembe – kiabált a ház egyetlen nyitott ablakára nézve.

Ódzkodva emelte fel a jókora vörös kandúrt. Hátralépett, és messzire eltartotta magától. Vigyázott, nehogy az ingébe kapjon. Biztos volt benne, ha adódna alkalom, tönkretenné a ruháját.

– Jó reggelt! – sóhajtott türelmetlenül.

Lehajtotta a fejét, és a cipője orrát nézte. Csíkos volt a macskaszőrtől. Hiába, kiabálhat, ameddig akar, nagyothall az öreg. Egyébként is kezd egyre furcsább lenni. Múltkor két napig nem vitte be a postát, a reklámújságok és a szórólapok kiestek a fémdobozból, beterítették a járdát. Most meg alszik fél nyolckor. Pedig köztudott, hogy hétkor mindig felkel, és összegereblyézi a leveleket, a füvet szerdán és szombaton nyírja. Nem lehet tőle hétvégén pihenni. Öregszik, gondolta.

Le kell valahogy passzolnia a macskát, így is késésben van. Bedobni a kerítésen, bármennyire is akarja, nincs hozzá szíve. Áthajítani, nyekkenjen. Aztán sírna az öreg Kelemen úr, hogy megsérült az egyetlen lakótársa. Nem, ezt mégsem lehet. Munkába nem viheti el, az is biztos. Összekarmolná a huzatokat a székeken, széttépné az aktákat. Na, akkor ő meg a macskát tépné szét. Be kell vinnie a kertbe, nincs más megoldás.

Kinyitotta a kaput, csinált már ilyet máskor is, ha ebédet kézbesített a szomszédnak. Bal kézben fehér ételhordó, benne főzelék, fasírt. Jobbal átnyúl a kerítés fölött, kiakasztja a reteszt, pipiskedik, hogy jobban elérje. Belöki a derekával az ajtót, és a lábával csukja a háta mögött. Csak a macskát kell messzire eltartani magától. A vörös kandúr ernyedten lógott a kezében, alig várta, hogy földet érjen. Ahogy a mancsait a talajon érezte, kitépte magát a vastag ujjak közül, fújt és elszaladt. Dömötör nézte, ahogy eltűnik a kert végében. Csóválta a fejét, a fű nem volt frissen nyírva, összepettyezték a lehullott levelek. Sóhajtott.

– Kelemen úr, visszahoztam a macskát – próbálta újra. Nem járt sikerrel.

Csak bekopog, gondolta, beköszön. Az ajtó nincs zárva, nem volt szokása az öregnek. Becsukta maga mögött gondosan, macska házba nem való. Tudta, hol a hálószoba. Az egész utcában mindenhol ugyanilyen kis kétszintes házak vannak.

Kelemen úr feküdt az ágyában, csak a feje látszott ki a piros kockás paplan alól. Az oldalán aludt, Dömötör nem látta az arcát.

– Jó reggelt, Kelemen úr – suttogta, nem akarta, hogy felriadjon.

Annyira azonban udvariatlan sem akart lenni, hogy szó nélkül menjen el. Nem betörő ő, gondolta. Odalépett egészen közel, megfogta a paplant ott, ahol sejtette, a válla van.

Megrázta, a test a hátára fordult. Meghalt, hűlt el Dömötör.

Kihúzta magát, és megigazította a nyakkendőjét, aztán sokáig nem mozdult. Nézte az éjjeliszekrényen a pohár vizet. Ujjával a csuklójához szorította a mandzset-táját. Nem volt érzélgős fajta, de a tiszteletet fontosnak tartotta. Kihátrált az ajtón, becsukta maga mögött. Az előszobában felhívta Kelemen úr lányát, nem vette fel. Persze, biztos dolgozik, gondolta. Írt egy sms-t, a többit majd ők elintézik.

Körbejárt a kertben. Nem volt magas a fű, de látszott, a héten már nem nyírták. Majd ő, gyorsan, jutott eszébe, de letett róla, nincs rá idő. A leveleket nézte, szanaszét hevertek a gyepen, sietnie kell, munkanap. Határozott léptekkel az udvar végébe ment. Faház, benne kartonlapok, rongyszőnyeg. Benyúlt az ajtón, kövér ujjával megfogta a macskát, felemelte. Lógtak az állat lábai, tehetetlenül csüngött a férfi markában, de nem fújt, csak nyávogott. Dömötör messzire eltartotta magától, vigyázni kell az ingre. A vörös szőr úgyis bárhonnán ráhullt volna a cipőjére. Átvitte a saját kertjébe, lerakta a földre, és munkába indult. ■ ■ ■

Domokos Márton Szegeden tanul, magyar alapszakon, és sosem tudja kapásból, hány éves (21). Ír, ha nem, akkor zenél. Ha azt sem, akkor azon kesereg, hogy kopaszodik.

Fotó: Bodrogközi Szilárd

Angi Angi Angi Angi

Már hónapok óta a takarításon is veszekszünk. Én nem értem, hogy nem tudod a zoknijaidat a szennyestartóba, hanem csak mellé tenni, amikor pont ugyanannyi fáradságba telik mindkettő. Hogy a kávécsészéidet miért hagyod szanaszét a lakás különböző pontjain, ahol aztán persze eltűntethetetlen nyomot hagynak a barna karikák. Hogy miért nincs helye a laptopod töltőjének, amiben aztán éjjelenként, amikor kimegyek, gyakran majdnem hasra esek. Ezekre te meg folyton azzal vágysz vissza, hogy bizonyos napjain a hétnek, mindig rám tör a katonás- és makulátlan rend iránti igény, pedig egyébként én sem vagyok a tisztaság istennője.

– Nem, nem vagyok a tisztaság istennője, de másnak a rabszolgája sem! Ezt a lakást együtt vettük, ketten élünk benne, és pont olyan, mint a házasságunk! És neked eszed ágában sincs rendet rakni benne! – ordítottam legutóbb zokogva feléd.

De mától más terveim voltak, ezért nem szóltam és gondoltam, hogy emiatt te sem. Ahogy elmentél, azonnal nekiálltam. Még pizsamában. Minden indulat nélkül pakoltam el utánad a ragacsos müzlis tálat, szedtem ki a lefolyóból a hajszálakat, terítettem ki a vizes törölközőt és raktam el a töltőn hagyott szakállnyírót, amit a fürdőszoba padlóján felejtettél.

A fürdőszobában a sok domesztosz-párától öt perc után majdnem elájultam, talán mert alig két órát aludtam az éjszaka. Pedig már éjfélre hazaértem. Azt mondtam neked, osztálytalálkozó voltam, és a könnyesre nevetéstől meg a meghatódástól van a festék szétkenődve a szemeim körül.

Bár még korántsem jártam a nagytakarítás végén, le kellett pihennem a rosszullet miatt. Amíg ültem az ágyunk szélén a sárga gumikesztyűben, koszosan és izzadtan, és próbáltam jobban lenni, azon tűnődtem, otthon-e ez. Ez a hetvenöt négyzetméter keret és objektum, amit én nem otthonnak, hanem csak lakásnak hívok, ha róla beszélek. Ez a lakásunk a maga tégláival, a még mindig felderítetlen sarkaival, a sokszor feleslegesnek tűnő tárgyaival és a bejárati küszöbvel, amin át behoztál a lagzink hajnalán. Ezzel az ággal a hálószobában, ami alatt olyan por gyűlt mostanra össze, hogy fél óráig kellett csak azzal szöszmötölnöm, hogy a sok ismeretlen kacatról – mint a frizbi, a szétszedett dohányzóasztal, a nyáron agyonhasznált ventilátor, a síbakancsod – gondosan leszedjem az összegyűlt, szürke, vattaszerű foltokat.

Az ágy alá ritkán nézünk, de nem a gyerekkori félelmek miatt. Nekünk nincsenek más démonjaink egymáson kívül. Hanem azért, mert te semmiképp nem nézel be olyan helyekre, ahol nincs keresnivalód. Felületesen vizsgálod meg, hogy mivel kell felületesen fog-

ANGIANGIANGI

lalkozni. Én azért néha. Például, amikor valami olyat keresek, aminek nincs saját helye. Itt laknak az ilyen dolgok is, meg azok is, amikre látszólag semmi szükség, éppen ezért nem is foglalkoztunk vele. Valószínűleg fáradtak voltunk már ahhoz, hogy a kedvenc túrórudis papírt kidobjuk, hogy a kifogyott fájdalomcsillapítós levelet kivigyük. Néha olyasmit is találok itt, amire valamikor úgy éreztem, nagy szükségem lett volna, de végül is megvoltam nélküle. Mint a párnaillatosítóm vagy a füldugóim. Mára már megszoktam a horkolásod.

Nem erősséged a házimunka, a takarítás. Ezt nem is szégyelled, mindig is felesleges időtöltésnek nyilvánítottad. Azért, ha megkérlek, te is kiporszívózol. Néha kérés nélkül is. Ilyenkor régebben hátsó szándékot sejtettem, manapság azt, hogy próbálsz örömet okozni. Én magamért csinálom, meg azért, mert szereted, ha arra jöhetsz haza, hogy bátyaként áll a te asszonyod a konyhában, a lakás ragyog, a vacsora illatozik. Ilyen helyzetekben azt mondd, mindig is így képzelted el az életünket. Én meg csak így nem. De ezt nem beszéltük meg időben. Ma meg már beszélni sem tudunk róla. Talán azért, mert mindketten sejtjük, hogy nem érdemes. Én azonban eldöntöttem, hogy újra magunkat választom. Hogy ha nem is így képzeltem, ezt választottam. Téged választottalak.

Nem tudom, mennyi ideig tarthatott az elmélázás, és meddig tarthatott volna még, ha nem jön tőled egy esemes: „20 percen belül legyél *otthon!* Örülni fogsz!” Ennyit sem kellett várnom, mert néhány perc múlva szólt a kaputelefon.

– Jó napot! Angi vagyok, a takarítónő.

Én még a döbbenettől nem tértem magamhoz, mikor Angi már az újságpapírral a kezében állt a létrán és pucolta az ablakokat. Angi fent ragyogott az ablakon beáramló fényben, én lent kábultan megvilágosodva, hogy Angit az Isten küldte. Angi a házások védőszentje, a házások védelmezője, akiben megtestesül, hogy te is és én is, mindketten amellett döntünk, megmentjük a házasságunkat.

Angi miatt, meg persze miattad, hogy te is éppen így és egyszerre döntöttél velem, szinte szárnyaltam. Míg Angi a rengeteg ablakot, üveget és tükröt pucolta, én lelkesen suvickoltam, sikáltam, poroltam minden mást. Amikor elfogyott az újságpapír, azt mondtam Anginak, nyugodtan válogasson az éjjeliszekrényben lévő papírok között. Oda csak én teszek be bármit is és én is veszem ki, tehát tudom, hogy nincs ott már semmire szükség, ami papírból van.

A vacsorát készítettem, mire Angi befejezte a takarítást. Nem kellett fizetnem neki, azt mondta, veled már elintézte. Csak egy pohár vizet kért, azt megitta és elköszönt. Így aztán persze, hogy meglepődtem, amikor egy perc múltán újra megszólalt a kaputelefon, ami-ben Angi hangját hallottam:

– Ablakpucolás közben a kezembe akadt egy papír, azt nem mertem felhasználni. Letettem az éjjeliszekrény tetejére.

Válaszolni sem tudtam, mert azonnal lerakta. Én pedig megterítettem és beraktam egy üveg pezsgőt a hűtőszekrénybe. Egy másikat kibontottam, töltöttem magamnak belőle és elővettem a közös képeinket. Azokat nézegettem és a pezsgőt iszogattam, amíg a vacsora elkészült. Kiválasztottam a legszebb fehérneműmet, hozzá egy elegáns, de egyszerű fekete alapon virágos ruhát, lezuhanyoztam, felöltöztem és kisminkeltem magam. Aztán, hogy valóban teljes legyen az ünnepi rend, még bementem a papírért, hogy azt is a helyére tegyem, vagy esetleg kidobjam. De aztán sem azzal, sem magammal nem tudtam mit kezdeni, mert a lap tetején ez állt: *Keresetlevél házassági bontóperben.* Pedig nekem eszembe sem jutott elválni, csak legalább egy helyet akartam rendbe tenni a lakásban, miután utoljára találkoztam a szeretőmmel és mielőtt újrakezdem veled. ■ ■ ■

Vákuum-aspiráció

– **M**enjen be a 37/b-be, vetkőzzön le és vegye fel a mütös ruhát! Ha készen van, bemehet a doktor úrhoz, hogy megvizsgálja. Meg sem hallom, hogy ez nekem szól, pedig látom, hogy engem néz, mert én is őt bámulom, de megmozdulni mégsem tudok, mert nem bízok benne. Csak azt érzékelem, hogy nő, és minden nő rajta és benne, amitől valaki az lehet: a combfix és a visszerek, a feltupírozott, vörösre festett haj, a púder és az olcsó parfümszag például. Ő is nő. Nő, meg lehet, hogy anya és biztosan valakinek a gyereke.

– Török Imola?! – kérdezi türelmetlenül, mire észbe kapok: ez az én nevem. Ez az én nevem a megszegyenítő helyzetekben, amit így már mindenki ismerhet a folyosón. Anyám pont ugyanígy szólított – a teljes nevemen –, mikor szidott, vagy mikor valami számára nehéz dologról kellett beszélnie velem.

Bólogatok, mire ő is. Az ismerős rossz érzés biztonságos ketrecembe csal – a 37/b-be –, de csak nagyon lassan. A lépteim nehezek, ólmosak. Mágnesként húzza vissza a talaj a lábaimat. Egyiket a másik után. Gyorsabban akarok haladni, mert úgy érzem, mindenki engem néz. A nők is nagy hassal, meg a férfiak, akik az ő kezüket fogják.

Átöltözöm, bemegek az orvoshoz, aki színlelt együttérzéssel néz rám, néhány másodpercig némán, hátha magamtól meggondolom a döntésemet. Aztán feladja, és mégis megszólal, fekdjek fel a vizsgálóágyra, a lábaimat helyezem fel és lazán nyissam szét őket. Ha nem mondaná, is pontosan tudnám, hogyan és mit kell csinálni. Gumikesztyűt húz, megvizsgál. A gél hideg, de jól esik, mert meglátom a monitoron az ultrahang képét, ami miatt forróság járja át a testemet, mintha lázas lennék. Ha nem fekdjnék, most biztosan elájulnék, annyira forog a szoba velem. Az orvos azt mondja, *minden rendben van*.

Előkészülünk a műtetre: betolnak, elaltatnak. Az utolsó kép, hogy valaki megsimogatja az arcom és mintha azt mondaná, nem lesz semmi baj. Aztán se kép, se hang.

Néhány óra múlva kábultan ébredek a szobámban a II-es számú női klinikán. Ismerem a helyet, harmadjára vagyok itt. Bár még sosem húztam ilyen sokáig az idejutást. Ez a 11. hét volt. Csak kevésen múlt, hogy más okból és mégis ugyanabból fekdjek ezen a helyen.

Bejön egy nővér, kérdezi, hogy minden rendben van-e, mert ha igen, már ma hazamehetek, ha van, aki értem jöjjön és vállalom a felelősséget. Azt válaszolom, hogy holnap menék. Ha lehet. – Lehet – válaszolja.

Ezen a harmadik védőnői tanácsadáson meg a családvédelmi szolgálatnál is ugyanazok a kérdések hangoztak el, mint az utóbbi két alkalmon. Végül a kérelem beadása után, a második tanácsadáson az előző orvosi és pszichiátriai leletek birtokában megállapítják, hogy mentális egészségügyi probléma miatt engedélyezik a küretet és pszichiáterhez küldenek újra. A gyógyszer meg a terápia miatt egy ideig ezért rendben is leszek. Ezt úgy értem, rendben vagyok, mert akarok gyereket. Hiszen az a nő, aki gyereket akar, teljesen rendben van. Néhányszor össze is jöhetett volna már – *rendben lenni*. De aztán mindig visszatér ugyanaz a gyerekkori emlék, amit mindannyiszor elmeséltem már a dilidokinak, aki azt mondta, ezzel kell kezdeni valamit. Legutóbb azt kérte, írjam le úgy, mint egy naplóbejegyzést. Itt van.

13 éves vagyok, 7. osztályos, okos, jó tanuló, kicsit visszahúzódo és életemben először szerelmes, Norbiba. Norbi nyolcadikos és nagyon jóképű.

Kittivel, a legjobb barátnőmmel ruhát cserélünk, szájfényt kenünk az ajkunkra és bicajjal megyünk ki a falunapra. Kakasos nyalókát veszünk, vattacukrot meg egy csomó gu-

micukrot. A vázon utaztatjuk magunkat és egymást, meg a csomagtartón. A hasam fáj, de Kittinek sem mondom, mert arra gondolok, vagy a nevetéstől, vagy a sok édességtől lehet.

Norbi szembejön mosolyogva, gumicukorral kínálok, ő meg kólával, este 7-kor kísér haza. A hasam továbbra is fáj, de biztos vagyok benne, hogy a sok édességtől, a nevetéstől meg a pillangóktól, amikről Kitti mesélt, mikor először csókolózott egy fiúval. Norbi a kapunkban megpuszítja a számat, ami cukorka ízű, az övé meg kóla.

Bemegegyek a kapun. Az ajtóban anya fogad erőltetett mosollyal. Én őszintén mosolygok vissza a sok cukor és a puszi miatt, és elmegyek vécére.

A bugyim csupa vér. Hirtelen nagyon megijedek és anyámért kiabálok, aki azonnal bejön hozzám. Anyám továbbra is erőltetetten mosolyog, jobbra-balra ingatja a fejét és közben halkán mondja: „*Török Imola, Török Imola!*”

Bár először megrémültem, tudom, mi ez, beszélünk már róla. Anyám különböző megnevezéseket és definíciókat használt rá a lehető legváltozatosabb módon, hogy biztosan megjegyezzem. Megjött a menzeszem, a mikulás, a havi baj, a piros betűs napok, a menstruációm, a virágzás, az asszonyok baja... és mostantól bármikor teherbe eshetek. „Bármikor!” – hangsúlyozza anyám. Valamiért nagyon szégyellem magam és arra kérem, ne mondja el senkinek, főleg ne apámnak. Bólint és továbbra is erőltetetten mosolyog.

Odaadja a megfelelő eszközöket, hogy tisztába tegyem magam: tiszta bugyit, egy betétet, amit megmutat, hogyan kell rendesen használni. Odaad még két fajtát, és hozzáteszi, hogy egyre kisebbet és vékonyabbat tegyek be, ahogy múlnak *a napok*. Azt mondja, van tampon is, de olyat csak azok a lányok használnak, akik már...

A véres fehérneműmet egy lavórba teszi, és hideg vizet enged rá, amit kétszer kicserél. Figyelmeztet, hogy ezentúl ezt mindig így kell, és kéri, ígérem meg, hogy vigyázok. Hogy gyerek... az nem lesz. Megígérem, mert anyámnak mindent megígérek, amit kér.

Mikor végre kimegy, én még mindig a vécén ülök, bámulom a lehúzott bugyimban a betétet. Arra gondolok, hogy ez Norbi, a puszi, a vér... és, hogy gyerek.

Közben a bukóra nyitott fürdőszoba ablakon keresztül hallom, ahogy anyám apámnak hangosan, de bizalmasan újságolja az udvaron a vért, Norbit meg a gyereket. Csak az egyiket kértem, hogy ne mondja el, mert a puszit magától értetődőnek hittem, a gyerek dolgot meg nem is érttem. Felhúztam az alsóneműmet, amiben már ott volt minden, amit most le kell írnom: hogy én nem akarok gyereket, se vért, de Norbit sem. Ez számomra azt jelentette, hogy én nem vagyok többé gyerek. Anyának lenni pedig talán azt, hogy árulóvá leszek, bár ekkor még fogalmam sem volt arról, hogy mi az a vákuum-aspiráció. ■■■

■ **Pásztor Andrea** 1990-ben született Budapesten, Üllőn nőtt fel. Szabad bölcsészetet és pedagógiát tanult. Jelenleg általános iskolában tanít alsó tagozaton. Verset és prózát ír.

Határon ácsorogva

Ha jégvirágos ablakon benéz
a Hold, magányos olvasóba botlik,
ki nem törődik égi fénnel. Ég
egy ismeretlen izgalomban. Ottlik

regénye térdre ejtve; ágyon ül,
mereng. *Az Iskolát* feledni képte-
len. Összecsukni sem meri, felüt-
ni sem. Szamárfüles kötet. De vége

ma sincs. Hisz újrakezdte már megint.
Nagyapja könyve volt. Öreg papírlap
esett ki, jegyzetek, vonatjegy is.

Relikviák. Megannyi nyom: kibírta,
nem írt. Helyette élt. Az elveit
nem adta föl határra érve. Titka

rövid, betűsorok közé beírt:
*„A némaság elégtelen (meg ritka).
A szó kevés. Közöttük egy kötél
feszül, hol ácsorogni van remény.”*

Mintha

Fonják a Moirák, olló, kéz nem pihen,
a sorsnak fonalát, mint te a kalácsod.
Az egyik jobban kel, a másik elreped,
szétfoszlik mielőtt tepsi-nyughelyre lel,

pedig tészta, recept, liszt, rutin ugyanaz.
A különbség kalkulálhatatlan, de van.
Az élesztőmorzsák szintjén lehet gubanc,
vagy a kakaópor-eloszlás a ludas.

Ahogy aranyló tojássárgával kened,
látod nagytotálban a konyhát, a házat,
egy süllyedő világ allegóriáját:
Gyöngymérő nő helyett szimplán kalácsfonót

nagy járvány idején, arc nélkül, feltűzött
hajjal, hajlott háttal és – ha megszólal a kép –
gyermekzsivajban, mintha lenne még remény.

Győri Orsolya 1975-ben született Budapesten. Az ELTE BTK magyar–esztétika szakán végzett. Filozófiatudományi PhD-fokozatát Mészöly Miklós prózájáról írt disszertációjával szerezte. Versei folyóiratokban (Bárka, Ezredvég, Kalligram, Liget, Napút, Új Forrás) olvashatók.

Értelem vagy érzelem?

Értelem és érzelem.

Gács Anna könyve egy kor szimptomája többféle értelemben is. Ez az önmagában még nem túlzottan magvas állítás annyit tesz, hogy miközben kortárs, sok esetben nagyon friss, napjainkban eltrejdet jelenségekre reflektál, ezzel együtt az általa megteremtett beszédmód és pozíció is kérdések tömkelegét veti fel. A könyvvel kapcsolatosan megjelenő, meglehetősen szétartó irányokat mutató kritikák és értelmezések (hogy a két legekleltásabbat említsem: Hermann Veronika recenziója az *Élet és Irodalom*ban, valamint Radnóti Sándor értelmezése a *Revizion*on) ugyanezt a kortünetjellegét erősítik. *A vágy, hogy meghatódjunk* már paratextuális jegyeiben is fölvet valamit, aminek, meglehet, túlzottan nagy jelentőséget tulajdonítok, ám ha a személyességet mint narratív szervezőelemet a kötetből magamévá teszem, nem tudok mással kezdeni, mert nem enged el ez a kérdés és az ebből fakadó továbbiak sem. A szerző által tanulmányoknak nevezett írások a kötet fülszövegében esszéként jelennek meg. Egy, az angolszász kultúrában jártas szerző esetében (amilyen Gács is) ez nyilvánvalóan nem jelent feltétlenül gondot, az angolban használt *essay* szó ugyanis egyszerre jelenti mindkettőt. Ezzel együtt viszont az is elmondható, hogy ott nincs meg az a fajta, sokszor minősítő és értékelő különválasztása sem a két műfajnak, ami viszont nagyon is erőteljes a magyarban, beleértve a magyar kánont is. Ez az a jelenség ugyanis, melyet nehéz nem végtelenül kínosnak látni, és nem visszavezetni olyan meghatározó, komplex kérdésekre, mint a kánon alakulása, az irodalom strukturális problémái, a minőség magától értetődő abszolútumként, nem pedig heterogén, ideológiai és politikai mátrixként való kezelése, melyből a professzionalizmus jegyében szeretünk számúzni mindent,

Gács Anna:

A vágy, hogy meghatódjunk
Budapest, Magvető, 2020

ami személyes, és nem tartja az objektivitás rendkívül vitás látszatát. Meglátásom szerint ezen a nyomvonalon haladva érünk el a kötet esszenciájáig, a személyesség és affektivitás szervezőerejéig, mely nemcsak tematikusan és alaptéziseit tekintve, hanem szerkezeti és indoklásában is strukturálja a sok esetben monografikus igényű, interdiszciplináris megközelítésmódot alkalmazó kötetet.

Gács személyes példával indít. Egy, a saját rasszizmusát felismerő és azt kezelni akaró fiatal fiú videóvallomása hat rá olyan erőteljesen, hogy az elindítja a vallomás, az én-vagy identitás-elbeszélés, az önéletrajz és a tanúságtétel irányába („Magam sem tudom, miért, de *nyomozni* kezdtem.” Kiemelés tőlem – A. N.). Mindezeket azonban egészen új megközelítésbe helyezi: az önéletrajzra kommunikációs formaként és nem műfajként tekint, s vizsgálatának középpontjában annak mediatizáltsága áll, különböző felületeken való megjelenése s e megjelenések hatásai (politikai és közösségi értelemben) érdeklik igazán. Ez a vizsgálati nézőpont pedig magától értetődően számol az ún. *affective turn* vagy *turn to affect* paradigmájával, melyet meglátása szerint több kutató hasonlít volumentében a képi fordulat meghatározó erejéhez. Gács tehát ebben az értelemben nem tesz mást, mint kutatóként meri használni és mer túllépni a magas és populáris kultúra ma is betonerősséggel rögzült dichotóm oppozícióján, mer generációs kérdésként (is) megközelíteni bizonyos jelenségeket, és meri azt mondani, hogy társadalomtudósként, ha akarjuk, ha nem, nincs más választási lehetőségünk, mint a szem-

benzés a sok esetben leértékelt műfajokkal, területekkel és felületekkel. *A vágy, hogy meghatódjunk* átjárási lehetőségét biztosít (még akkor is, ha ez az átjárás könnyen lehet, egyirányú) a különböző kulturális regiszterek között akképpen, hogy a de mani-i önéletrajz-elmélet, a foucault-i osztályozáselmélet, a nyilvánosságtörténet ismerőjeként állítja vizsgálatának középpontjába Nádás Péter *Saját halálát* s Forgács Péter ebből készült, azonos című filmjét, Kertész Imrének az irodalmi regiszterből megfogalmazott irodalomkritikáját, a holokauszt-tanúságtételek problematikáját s mondjuk a booktuberközöségek motiváltságát, küldetésudatát vagy éppen az *Egyasszony*-blog és a kismamablogok politikai értelemben is vett közösségszervező és emancipációs erejét.

De nézzük most a részleteket. Az önéletrajz tehát Gács felfogásában „történetileg változó kommunikációs forma”, ugyanúgy ahogyan változó és soha nem lezárt, folyamatszerűen alakuló, és nem stabil az identitás sem. Jelentős kitétel, hogy Gács azokat a szövegeket és hanganyagokat, videókat vizsgálja, amelyeket kifejezetten a nyilvánosságnak szántak. Ebben az értelemben tehát bármi kerülhet a vizsgálódás középpontjába, nemcsak a kivételes teljesítmények vagy a valamiért kivételes életek, ahogyan ezek foka és relevanciája is recepcióbeli kérdés, tehát ugyanúgy kitett a személyességnek is bizonyos fokon. Fölhívja a figyelmet a kutatást is megosztó, sokak által ma is fenyegetőnek tartott veszélyre, mely szerint a nárcizmus olyan fokú korlát éljük, amelyben könnyű elveszíteni a tájékozódást, ergo „folyamatosan azon aggódunk, hogy a nárcisztikus magamutogatás korában túltelítődünk mások életének banális vagy brutális részleteivel...”. Ezzel szemben, állapítja meg a szerző, éppen az az érdekes, hogy ez mégsem jön el, a mások élettörténete iránti érdeklődés folyamatosan növekszik. Ez az, ami Gácsot kifejezetten érdekli, ez a fő mozgatórugója, választ találni e kérdésre, nem megelégedni az önéletrajzok e széles dömpingjének hanyatlástörténetként való értelmezésével, abban nem pusztán nárcizmust és a magamutogatás kényszerét látni. Éppen emiatt jelöli ki el-

méleti alapjai között fontos pillérként Lauren Berlantet, aki látja a közös alap megteremtésének lehetőségét a kétszáz éves múlttal rendelkező modern önéletrajz és egy, az identitásra reflektáló blog vagy vlog „olvasása” között. Paul de Man és Philippe Lejeune mint az önéletrajzzal kapcsolatos elméletek leginkább meghatározó alakjai után Gács az új-önéletrajz kérdése felé fordul Michael Renov nyomán, aki kilép az autobiográfia irodalmi keretei közül, és más, a művészeti mainstreamtől eltérő területek felé (is) fordul, miközben a szubjektum és az identitás kérdését éppen a fent említett módon, tehát nem lezártnak tekinti, hanem folyamatosan változásban lévőnek, leszámolva a 20. századi modernista koncepcióval. Gács törekvései természetesen nem lehetnek idegenek, és több szempontból nem állhatnak távol a női emancipáció, illetve a feminista kritikai kérdéseitől sem (pontosabban az addig marginális helyzetben lévő centrumba kerülésétől), előszeretettel használja témáiban és elméleti alapozásában is az irányzat szerzőit a kiváló Séllei Nórától az affektuselméletek gyakran idézett nemzetközi tudósáig, Eve Kosofsky Sedgwickig.

Gács az *Előszó* és két, az elméleti megalapozását tartalmazó fejezet után esettanulmányokat készít, melyek együvé tartozása és folyamatos építkezése a kötet egyik legnagyobb erénye. Elsőként a booktuberekkel és a köréjük épülő közösségekkel foglalkozik, akik világszerte meghatározó influenzerek, miközben tevékenységük középpontjában a könyv áll. Azokról a tizen- és huszonévesekről beszélünk, amely célközönséget a nekik szánt irodalom Young Adult jelölésével szoktuk leírni leginkább, s követőik száma sok esetben bőven meghaladja a magyar folyóiratok olvasóinak éves számait. Nem a professzionalizmus jegyében születnek a videóik, a fordításokat sok esetben meg nem várva, eredetiben olvasnak szövegeket, s az általuk fogyasztott irodalom szinte kőszönőviszonyban sincs a kortárs magyar irodalmi kánonnal. Olvasmánylistáikban meghatározó szervezőelv a személyesség és az intimitás, egy számunkra sok esetben ismeretlen, motivációiban előttünk kihívásként álló generációról

van szó (mondom ezt úgy, hogy magam is a fiatal generációhoz tartozom), akik többezres, aktív és interakcióra hajlamos tömegeket képesek elérni. Gács fölveti a kérdést, jelenthetnek-e ők veszélyt (bár fordítva ez a kérdés bizonyosan nem merül fel) a professzionális kritikára, s annak művelőire, miközben ezzel együtt azt is látnunk kell, hogy a könyv halálát oly régóta vizionálóknak most a legfiatalabb, olvasni hajlandó, sőt szerető réteg mutatkozik meg a részvételi kultúra valódi eleméit fölmutatva.

Jo Spence és Horváth M. Judit „autopotografikus” fotói a következő ábrán, melyek ismételten a perifériáról a nyilvánosság elé, a láthatóság terébe állítanak addig tabusított betegségtörténeteket vagy éppen a közeledő halál képeit. Egyszerre jelenik meg ezeken a nagyon intim képeken a személyesség tere, az öregség, a nyugati orvoslás kritikája, s amire Gács felhívja a figyelmet, az egészségügy által enge-

delmességre kötelezett test vergődése ezen béklyók között. Tracey Emin *Top Spot* című filmjének utolsó másodperceinek elemzésében is foglalkozik Gács a sztárkultúra kikezdésével és ironikus megközelítésével, az egykor személyes, saját és intim tér (a szülőváros) újbóli meglátogatásával Emin által, s fiatal lányok hatástalan elbeszéléseivel, hierarchikus pozíciók kijelölésével, melynek maga Emin is áldozata volt fiatalkorában. Péterfy-Novák Éva *Egyasszony* című blogja, regénye és a szöveg színházi adaptációja is vizsgálata tárgyát képezi, kifejezetten abból a szempontból, hogy a mediatizáltság, a megjelenés különböző szintjein milyen volt azok elérése, hatása és közösségformáló ereje. Nadas Péter *Saját halál* című elbeszélése és Forgács Péter azonos című filmjének vizsgálata a „kinek a sajátja” kérdését fogalmazza meg elsődlegesen, a sajátá tett és tehető másik, annak nemcsak katartikus, de identitásformáló jellegével együtt. Mind-

ezeken túl Gács tanúságtételként kezeli az alkotásokat, a tanúságtételek retorikáját látja Nádas Péter szövegében, amely felfogásban „a tanúságtétel olyan tapasztalatról számol be, amit kevesek tapasztalhatnak meg, ők is csak a végső magukra hagyatottságban, és ami kétséges, hogy egyáltalán közvetíthető-e szavakkal mások számára, ám ami ugyanakkor mégis mindenkinek a közös igazságát jelenti”. Ezzel jutunk el (nem a könyv sorrendiségét alkalmaztam a felsorolásban) az utolsó fejezethez, a holokausztról szóló videó-tanúságtételekhez, s az ezeket felölelő archívumok kérdéséhez. Gács az oral historyban nemcsak annak a lehetőségét látja, hogy egy egészen másfajta, alapos és kitartó figyelmet tesz lehetővé az újságíráshoz vagy a dokumentumfilmekhez képest, hanem ezzel együtt egy egészen másfajta minőségét is a tanulásnak, olyan zsigeri hatást, amire a történelemkönyvek sohasem lesznek alkalmasak. Két, rendkívül jelentős archívumot, ha tesszik, ezek etikusságfokát, megközelítésmódjuk különbözőségét, e különbözőségek miatt, előnyeit és koc-

kázatait tárja elénk rendkívüli részletességgel. Az egyik a Steven Spielberg-féle VHA, azaz a Vizuális Történelmi Archívum, a másik pedig a Yale Egyetem által először befogadott, majd továbbfejlesztett Fortunoff Archívum.

A szerző tanúságtételekhez fűződő viszonyát, e közlési forma jelentőségét már a mottó megalapozza, mely Elie Wiesel *The Holocaust as Literary Inspiration* című munkájából származik. Eszerint a görög tragédiák és a reneszánsz szonettek után „a mi generációnk által feltalált irodalom pedig nem más, mint a tanúságtétel”. Fentebb már említettem Kertész megidézett, irodalmon kívüli beszédpozícióját, melyet *Az angol lobogó* még tovább erősít, miszerint (idézve Kertészt) „[h]a megfogalmazásokat keresek, többnyire az irodalmon kívül keresem... [...] Olyan megfogalmazásokra kellene törekedni, amelyek totálisan magukba foglalják az élettapasztalatot... [...]...de mindinkább úgy látom, hogy csupán a *tanúságtétel* képes rá...” (Kiemelés Kertésznél az eredetiben.) Innen kiindulva tehát Gácsnak az archívumokkal szem-

beni elvárása abban gyökerezik, hogy a tanúságtételek mennyire maradnak a munkafolyamat során autentikusak és a lehető legkevésbé sem sematikusak.

A vágy, hogy meghatódjunk nyilvánosság-történeti látélet, a nem és a nagyon is hétköznapi ember életéről szóló elbeszélések egyes szám első személyű megjelenéseinek vizsgálata. Az önéletrajzok és én-elbeszélések átalakulása, megerősödése, a hozzáférés rendkívül könnyűvé, sőt mindennapivá válása nem lehet olyan jelenség, amelyre nem reflektálunk. Ezzel a gesztussal ugyanis ignorálnánk számos, eddig marginalizált helyzetben lévő csoport vagy tabusított téma fel tárulkozását és alaposabb megismerését. Ez az eljárás pedig nem lehet válasz egy olyan korban, amikor a reflektált tudásra és szembenézésre mindenél nagyobb szükségünk van. ■ ■ ■

■ **Antal Nikolett** (1985) a Fiatal Írók Szövetsége társelnöke, a B32 Galéria és Kultúrtér igazgatója. Kritikáit többek között az *Élet és Irodalom*, a *Tiszatáj*, valamint a *Kalligram* közli.

DEMETER GYÖRGYI

Költészet, valóság és filozofikus létbölcselet

Létfilozófiai és etikai kérdések, különös – rejtélyes tapasztalati és fikciós világ jellemzi Kürti László legújabb kötetét, amelyben a tudat- és gondolati tartalom összeforr a lelki történésekkel. Ebben a lírában minden szó elevenen hat, megborzongat, szembesít önmagunkkal, környezetünkkel, korunkkal, reális értékítéletre nevel. A prózaian egyszerű versszövegek a felszín mögötti mély, kimondott és elhallgatott élményekkel olyan jelentéssíkokat mozgatnak meg, amelyekben az erőteljes vallomásosság még tovább fokozza a befogadói élményeket, a lélek folya-

Kürti László:

Ahogy én öleltem

Kalligram, Budapest, 2020

matait pedig feszültté teszi. Mindehhez rendkívül egyéni, karakteres tartalmi és képi megformálás társul, ahol egy hátravetett szó, írásjel tovább lendíti a versszöveget olyan életszituációkba, amelyekben a belső én analízisa valósul meg.

„A költő feladata valamiféle feloldozás kell, hogy legyen, de nem messianisztikus vagy tudományoskodó módokon, hanem felezve, meghökkentve, felháborítva vagy humorosan, de a saját biztonsági zónájára visszaemlékezve, hazajuttatva az olvasóját!” – vallott alkotói felfogásáról Kürti László.

Ahogy én öleltem kötet címhez sokféle jelentésréteget, meditatív-nostalgikus pillanatképet villant fel, de a létösszegzés, a számvetés szándékát is asszociálja: az anyai ölelést, a nagyszülői átkarolást, a kedves becéző-játékos szenvedélyét, a baráti bizalom hitét, vagyis egy életút számtalan kapcsolati hálóját, intenzíven megélt lélekviszonyulásait. A kötetborítón látható illusztráció, Rontó Lili grafikusművész rézkarca teljesen az egyénre fókuszál, a mereven ülő alak „mélyvilági kínokat”, esendőséget sugall. Félelmetes hatású mezítelensége, szikár, szigorú póza, ujjai egyenes tagoltsága. Egyfajta Rodin-alakmás XXI. századi köntösben – Munch Sikolyával, a Pilinszky-féle dermesztő kivetettséggel –, az ön-

maga poklait megmutató, vállaló és fegyelmezetten tűrő lélekharcosé. Szoros a kohézió a borító képe és a Kürti-féle érzelmi hálók „alapmintái” között, hiszen a végigjárt, átélt sérelmeket, traumákat összegzi. A kötet négy ciklusában mérlegre kerül ugyanis minden, ami emberi: a szerelem szépsége és gyötrelmei, az elválás-elengedés érzelmi libikókája, a betegség kínjai, az elmulás rettenete, különböző értékrendek, tragikus sorsok, a kortárs irodalom alakjaihoz fűződő baráti és esztétikai viszonyok. A korábbi kötetekhez hasonlóan az *Abogy én öleltem* címűben is láttelepszerű az önkítárulkozás, az alkotói élelés mély, pengeéles reflexiókkal erősödik fel, véget nem érők a lelkiismeret sors- és öniszólásai.

A szerelem misztériuma visszatérő témaként újabb és újabb érzelmi árnyalatokat hordoz. A lírai én semmit nem kendőz el, leplezetlen szókimonddal vállalja a férfierkölc összes lelki stációját. A hangnem zseniálisan változó. Az emlékek nosztalgikus felidézése, a gyermeki tisztaság, az egymásra találás békéje és csöndje több alkotásban leheletnyi finomságú mozzanatok teremt, a tájleírások átvezetnek a boldogító varázslatba, a csókba olvadás múlhatatlan ígézetébe. Magával ragadó, éteri tisztaságú hangulatképeket teremt a lebegéssel a „*kráteres*” hold fényénél a „tanulmányi kirándulás” képeiben. A színek szimbolikája élettelibbé teszi az szerelmesek örömet, a díszletek – a párás szürkület, a tél fehérsége, a hold sárgája – a vágy izzó vörösének ellenpontjai. Egyszerre légies és szenvedélyes, földi és égi, igézően csalogató és beteljesült a testi mámor: „*téloben volt az este, s a lila szánk, / helyi szokás szerint, egymásba olvadt*”.

A Kürti-életfilozófia azonban nem elégszik meg a nő és férfi kapcsolat egyszerűbb képletű helyzeteivel, a versszövegekben minden hatványozottan bonyolult. A lecsupaszított emberi gyarlóságok, az örök kétségek, vívódások felzaklató belső monológokban jelennek meg: „*téves remények*”, „*túlvállalások terbe / ami lefelé húz*”. A szakítás, elengedés–vonzás kettőssége keserű számadásokat eredményez. Félelmetesen nagy belső kínok és gyötrelmek úzik egymást, a megszenvedett magány lélekzuhanása fegyelmezetten, de

szétbezett panasszal végződik. A metaforikus versbeszéd Az „élet-vonalvezetés” József Attila-i férceiben az idősíkok kontrasztját meditatív sorsösszegzéssel zárja: „...*varrás mentén buliklszét eddig összefércelt életünk. / az új bőr igazán megtartó erejű / amibe belekapaszkodhat az ember.*”

A végletekig fokozott indulatok, a düh könyörtelen ítéletei nagyon jellegzetes elemei ennek a lírának, amelyben értékét veszti a szerelem, hogy aztán teljes ellentétéként a hiány állapotában elnémulóvá, befelé fordulóvá váljon a zokogás: „*azzal volt a gond, hogy nem jöttél / Mikor hívtalak csendes, kétségbeesett / szavakkal.*” Éppen ezek az elevenen ható, sajátos pszichológiával és filozófiával átszőtt érzelmi váltások növelik a befogadói élményt. Kürti László mestere a szelíd gúny és a megsemmisítő megvetés ötvözésének is. Váratlanul odavetett ambivalens megjegyzéseivel sajátos versszerkesztést ér el. A cikluscímet is viselő *negyventől kétlépésnyire* című költemény motívikus többletjelentésében összekapcsolja az adys kérlelhetetlenséget a finoman megfogalmazott megtagadással: „*még te is elmosódhatsz, el-sárgulhatsz bennem.*”

A lírai én minden szava szigorúan racionális, ám ellenpontjai az oltalom, a ragaszkodás. A tehetetlen vergődésben provokatív, gögös férfigondolatok hangzanak el, mint Ady Léda-zsoltáiraiban, különösen az *Elbocsátó, szép üzenet* evokálásában: „*még te is néha eszembe jutsz még itt*”. Az Ady-versek diszharmonikussága a „*nemek közötti meccsekben*”, az örök kételkedésben, a bizonytalanságban állandósulnak, amelyekben a férfi megfellebbezhetetlen uralkodói szerepfölényében tetszeleg. A catullusi gyűlölet és szeretet-szerelem végsőkéig felfokozott, feszített hétköznapi élethelyzeteiben vizsgálja a szerelmeseket. Rendkívül energikusak a kifejezőeszközök, amelyekben a felszólító módú igék, a tagadások és a tiltások a legfontosabb versszervező eszközök. A „*tévedésből*” a férfiszív és -ész távolságtartó, hidegen szerető racionalizmusát az adys eltaszításban teremt meg: „*eztán sem tartalak boldondnak, / megnyugodhatsz, / igaz, boldomnak sem tovább*”, „*ne csábítgass, nem akarok goromba lenni ma. / ma-*

radjunk úgy, hogy távolról szerethess, / a többi részvét, bocsánat, fűrésigótt ima. A *nélküled élni* című versben a szív dühös indulata, az elengedés tragikuma, az elveszített kedves hiánya miatti elemi erejű, fékezhetetlen tombolás jelenik meg: „*azzal hívsz, hogy hipót ittál és én vagyok az oka / mindennek, megölöd magad már nincsen / visszaút! tiszta szívből gyűlölsz, jobban, mint ahogyan / szeretni bármikor is tudtalak*”. A soró, lüktető sorok a felkiáltó és kérdő mondatokkal egyre intenzívebb drámaiságot teremtenek, s egyetlen valomásba vezetnek: „*már idekészítettem a szappant, / három bontatlan luxot, lúgosítani gyomrot, semlegesíteni / savat, csak valljam be, egyetlen mondatomba kerül, és két / pofára zabálsz érttem a habzó szappant, hogy: / nem tudok élni nélküled!*”

A gondolati versek morális kérdéseiben a családi kötelékek, az embertársi viszonyok, a költői-művészi útkeresés, a sorsvizsgálat, a hétköznapi élethelyzetek, a betegség testi-lelki gyötrelmei szerepelnek („*kítaposott szőnyeg*” című versciklus). A szimbolikus jelentéssíkok helyenként groteszk képzetársításai ugyanolyan katartikus erejűek, mint a meghökkentő Kürti-párhuzamok, melyek mindig szokatlan, váratlan, nagyon egyedi gondolatszálakra építettek: „*a művészet meg, akár a mai patkányirtók, / (aranyárban mérreg) luxuscikk gyérítéshez*” (öt nap halhatatlanság). A vívódó beszélő bölcséletében a „*megtévedt életosztónnal*” tör-

tendő írás ars poeticus elköteleződést közvetít: a teremteni, alkotni képes öserőt, a kiválasztottak képességét, az elhivatottakét, akiknek sorsa az értetlenek számára, akár a patkányé: pusztítandó, színes méreggranulátumra ítél.

A megtapasztalt betegség, az elmúlás iszonyata több vers témája, melyekben parabolikus a haláltudat élményéből fakadó realitás. A „norvég lazac” – gyászajánlása szerint – „*Térey János halálára*” íródott, a váratlanul elhunyt költő, barát, pályatárs elvesztését zokogja el metaforikusan: „*most tonnaszáma / hullik a villogó állomány / mérgező alga, felnőtt élet.*”

Az *erőn túl szeretni* versciklus zárja a kötetet. Itt nincsenek tabuk, elhangzanak a még egyértelműbb és logikus okfejtések a rákról, a riasztó kórról, az öregség hústépő iszonyatáról, a megélt válsághelyzetekről. A dühös lázadás mellett a hangnem gyöngédebb, kétségbeesettebb is tud lenni, monázsszerű apró részletekből épülnek fel a költemények. A tudatos megbéklés is érezhető a versekben, amelyekben a korábbi kötetekhez képest letisztultabb az önelemzés, a számadás, az önsors kutatása. Az apa-fiú leltárverssek keserű, titokzatos, megfeythetetlen kapcsolatában egyszerre érzünk távolságtartó hidegséget és a kötődés elemeit. Kosztolányira emlékeztető bizonyítási képletei – a semmiből váratlanul elismert alkotói lét – a kételemek paradoxonjával teljes. Nehéz eldönteni, mennyi a valóság és mennyi a fikció ezekben az élettöredékekben. A Berzsenyi-féle megjátszott elégedettség is eszünkbe villan az ellentétékben, a végtelenségig fokozott ambivalens tartalmakban, poétikai eszközökben: „*édesapám úgy tud belebámulni a képembe, / mint aki az angyalát látja*” (haszontalan dolgok). A nosztalgikus emlékek a jelen eseményeiben nyernek új értelmet, vagyis az „apák látómezejében” („a gyereknap ötödik évre”). A kiszólások, zárójeles reflexiók lélekszállakát sejtetnek, a „*savanykás felhajítás*” valóságos ízét. A József Attila-i „Mama”-allúzió – „ment az öreg, vagyis jött, serényen” – ugyanolyan zseniális poétikai átírás, mint az *Ars poetica* híres felszólításai jellegzetes Kürti-féle felhanggal: „*ehess, alhass! tetanusz! / magadnak tanusz fiam! – mondogatta!*”

A hétköznapi költészetben emelése a valóság és a filozófia összekapcsolását még drámaibbá teszi.

A *zammioculcas* az élet és halál lehetőségeit, a sokkhatásként átélt „*gócós gyökérzetet*”, a „*tűlfutott szíke*” vágását jelzesszerű utalásokban fokozza félelmetessé. Egymásba áttetszőek, áttűnőek, szinte dialogikusan váltakozóak a reflektálások az életben tartás lehetőségeire. A természet elemei a többletjelentéseket tartalmazó képekben mélyen elidegenítőek, kertészeti nehezen nevezhetőek: „*elaprózódsz*”, „*életmisztérium gyengíthet a szétszóratással*”. Az új élet tere az emberi szervezetben már negatív értelmet kap. A „*tűléző*” virág a megmaradás, az emésztő csónokok a riadalom pillanatai. A férfi hite, erősítő segítése, a „*szétültetem az egészséges ágakat*” képben összpontosul. A közösen megharcolt évszakokat lezáró idill megnyugtató volta a befejezésben a „*virágliget*” szimbólumában oldódik fel. Az ég felszabadító látványával a lélekerterek is szertefoszlának.

A kötet motívumai különböző aszociációkat tartalmazóak, folyamatosan visszatérnek, átszővik a versvilágot. A legjellegzetesebbek a mindennapi élet költészeti konvenciói, jelentéstartalmuk a hangulatok, lelkiállapotok görceit, kiélezett helyzeteit sejtetik: *méh, fészek, toll, terasz, kávé, presszó, éjszaka, országút, szög, rongy, cérna, elszakadt szál, tűz tükröz, varrás, ragyogás, gaz, sár, növények, színek, gyökérzet, virág, kert, tűzhely, szilánk, gyermek.*

Számtalan létbölcsélet, lélektanulmány hangzik el Kürti László alkotásaiban. Didaktikája intelligensen fegyelmező, értelmet kereső tapasztalati igazság: „*amikor kifulladás a szerelem, / elhibázott reflex levegő után kapkodni*”; „*szaladhatsz időre / le ne késs magadról*” (amikor kifulladás); „*amit már nem etetsz tovább, / más prédát keres magának*”; „*az élet él és nem nosztalgizik / azon, hogy mennyire volt / édes épen a te húsdod*” (zsákmányállat); „*a hibák életnek, a hiányok altatnak*” (mielőtt leírnád); „*tanulj sziklát művelni és nem hinni senkinek*” (mese a cetekről); „*él a szívben egy műszerész, / vágyakat szerel a testhez*” (szívhús-ütem); „*ahogy a siker után kezdész el szaglászni, / ott adod fel a boldogság reményét*” (virágot a méhek); „*nincsenek szeretet-*

reméltőbbak a végzetes hibák / esetjeinél” (ragyogó magasán); „*mindenki összetörik, / amikor kiderül, nem ő az egyetlen, majd eltelik / néhány hónap és a hűségédért cserébe végignéheted / áru-lód lelki összeomlását*” (a megbocsátásról); „*a megbocsátás csak szövetségre, fegyelemre vonatkozik, / nem pedig lelki visszaolvadásra. ez a legfőbb lecke / az elkövetkező időkre*” (a megbocsátásról); „*a halálból nem szokás a vissza*”, „*nem tanítok átélni utánad / senkit*” (végre egy nő); „*őszintének lenni nem túl becsületes dolog*” (vers a versről).

A Kürti-poézis nyelvteremtő ereje sajátos, rendkívül tudatosan megkomponált, határozottan markáns erejű. Szándékosan alakít át szavakat, kifejezéseket, illetve grammatikai szempontból teljesen indokolatlanul tör meg gondolatokat az erősítés, a nagyobb figyelem elérése céljából. Kihasználja a szavak többletjelentéséből származó meglepő hatást, mélyebb értelművé teszi szövegszerkezeit. Lenyűgözőek leleményei, szófordulatai: „*hüllőéjszaka*” (vadászat), „*neszezzünk*” (zuhanás), „*hazalényegülmi*” (áramtalanított övezet), „*bitangolok*” (harc és harag), „*rajzása van örültjeimnek*” (tavasz etüd), „*érted hibáztam*” (dal), „*kint a tavasz pattog*” (*áthajolt lassan*), „*irdalni megharcolt éveket*” (norvég lazac), „*nagyanyátlanul*” (ahogy én öleltem).

Kürti László versvilága földközeli valóság. Kritikai határozottsággal, magas érzelmi hőfokon, de a gondolati érvelés erejével alkot. A létező költészeti alapelvekben mindenki megtalálhatja benne a „szöleléseit”, a maga igazságait. Gazdag élményanyagát illúziók nélkül képes összekötni az értelmes emberi cselekvés elvével, a hétköznapi küzdelmei így a Kürti-lírában esztétikai és erkölcsi minőséget teremtenek.

■ Demeter Györgyi (1965, Mátészalka).

A Kossuth Lajos Tudományegyetemen szerzett diplomát magyar nyelv és irodalom–orosz nyelv és irodalom szakon 1988-ban. A Mátészalkai Esze Tamás Gimnázium tanára, 2018-ban megkapta Mátészalka Város Erdemes Pedagógusa elismerést, valamint az Emberi Erőforrások Minisztériumának Elismerő Oklevelét.